

**AFYONKARAHİSAR'IN
İNANÇ TURİZMİ POTANSİYELİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK
NİTEL BİR ÇALIŞMA**

Yüksek Lisans Tezi

Selen ORUÇ ÇETİNER

Danışman: Doç. Dr. Sabri ÇELİK

Şubat, 2022

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFYONKARAHİSAR'IN İNANÇ TURİZMİ
POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK
NİTEL BİR ÇALIŞMA

Hazırlayan
Selen ORUÇ ÇETİNER

Danışman
Doç. Dr. Sabri ÇELİK

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Afyonkarahisar’ın İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’ da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22.02.2022

İmza

Selen ORUÇ ÇETİNER

ÖZET

AFYONKARAHİSAR'IN İNANÇ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK NİTEL BİR ÇALIŞMA

Selen ORUÇ ÇETİNER

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

Şubat, 2022

Danışman: Doç. Dr. Sabri ÇELİK

Destinasyon imajı oluşturulurken kitleleri ve bireyleri o destinasyona çekecek özgün özelliğe sahip bir değeri kullanma gereği ortaya çıkmaktadır. Baloğlu (1996)'na göre, destinasyon imajına odaklı bir tanımlama, destinasyonun tanıtım ve pazarlanmasında önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Afyonkarahisar bu anlamda, Türkiye'de hem yerel pazara hem de uluslararası pazarlara hitap edebilecek özgün değerlere sahip ender destinasyonlardan birisidir (Kılıç ve Akyurt, 2011). Bu bağlamda, Afyonkarahisar'daki inanç turizmi değerlerinin bütün bir destinasyon sunumu açısından katkı sağlayabilecek unsurlar olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı; Afyonkarahisar'ın inanç turizmi potansiyelinin değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde odak noktası olabilecek unsurları ortaya çıkarmak ve geliştirilmesine yönelik kentin turizm potansiyeline katkı sağlayabilecek bir değerlendirme yapmaktır. Temel çekicilik olarak belirlenen termal turizmin diğer turizm türleri ile desteklenerek sürdürülebilir olması, bunun yanında kentin bütün yönleri ile sunularak âtıl kapasite oluşumunun önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında yöreye ilgi gösterecek ziyaretçilere pek çok alternatif sunulmaktadır. Bu bağlamda, kentin sahip olduğu inanç turizmi potansiyelinin de önemli düzeyde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın birinci ve ikinci bölümünde yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak alan yazın taraması yapılmış olup, inanç turizmi, inanç turizmi çeşitleri, Afyonkarahisar ili, Afyonkarahisar' da inanç turizmi öğeleri ile ilgili genel bir bilgiye yer verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde yarı yapılandırılmış görüşme ile durum çalışması yapılarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve bu araştırmanın örnekleme amaçlı örnekleme çerçevesinde ölçüt örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında katılımcılarla gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen bulgulardan hareketle yapılan değerlendirmeye göre; Afyonkarahisar'ın inanç turizmine elverişli bir potansiyele sahip olması, camilerin ve türbelerin inanç turizmi açısından çekicilik olarak ön plana çıkması, turizm yatırımcılarının, inanç turu güzergahı üzerindeki turizm bileşenlerini düşünerek yatırım yapması, tur otobüsleri için yolların genişletilebilmesi, otobüs durakları ve yeterli park alanlarının oluşturulabilmesi, turistler için dinlenme yerleri, yiyecek-içecek servis üniteleri, genel ihtiyaçlarını (tuvalet, abdest almak, dinlenmek) giderebilmeleri için sosyal alanlarının inşası, inanç turizmi bakımından uzmanlaşmış seyahat acentelerinin var olması, seyahat acentelerinin tur programlarına bu inanç öğelerini eklemesi ve ziyaret edilmelerini teşviki, aynı zamanda yine inanç turizmi konusunda uzman turist rehberleri yetiştirilmesi önemlidir.

Amorium ve Frigya Antik kentlerindeki şapeller ve kiliseler için Hıristiyanlık alemine yönelik turizm çeşitliliğinin tanıtılması, turizm bilgilendirme ofislerinin daha gözle görünür yerlerde olabilmesi, bilgilendirme için genç neslin yerleştirilmesi, sema törenlerinin yapılabileceği, kırk hatimli aşurenin bütün bir yıla yayılmasının mümkün olabileceği, turizm adına etkili olabileceği görülebilmektedir. Mevleviliğe ilişkin değerlerin sunumu kapsamında; bu sayılanlara ek olarak Mevleviliğin yaşam tarzını yansıtan sunumlar yapılabilir ve ziyaretçilere unutulmaz deneyimler yaşatabilecek sunumlar gerçekleştirilebilir. Mevlevilerin yaşam tarzı dikkate alınarak hazırlanacak sunumlarla, ziyaretçilere Mevlevilik ile ilgili deneyimler yaşatılabilir. Ünlü sanat tasarımcıları, ünlü yönetmenler ve yapımcılarla görüşülüp, Sultan Divanî ve Afyonkarahisar'daki Mevlevilik ile ilgili destinasyon için çekicilik oluşturacak sanat eserleri sunulabilir.

Anahtar Kelimeler: İnanç turizmi, Hıdrellez, Aşure, Adine Pilavı, Afyonkarahisar.

ABSTRACT

FOR THE EVALUATION OF AFYONKARAHİSAR’S

FAITH TOURISM POTENTIAL A QUALITATIVE STUDY

Selen ORUÇ ÇETİNER

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TOURISM MANAGEMENT

February, 2022

Advisor: Assos. Prof. Dr. Sabri ÇELİK

While creating the destination image, it is necessary to use a value with a unique feature that will attract the masses and individuals to that destination. According to Baloğlu (1996), a definition focused on the image of the destination provides important conveniences in the promotion and marketing of the destination. In this sense, Afyonkarahisar is one of the rare destinations in Turkey with unique values that can appeal to both local and international markets. In this context, it is thought that the religious tourism values in Afyonkarahisar are elements that can contribute to the presentation of the whole destination.

The purpose of this research; is to reveal the elements that can be the focal point in the evaluation and development of the faith tourism potential of Afyonkarahisar and to make an evaluation that can contribute to the tourism potential of the city for its development. It is aimed to ensure that thermal tourism, which is determined as the main attraction, would be sustainable as supported by other tourism types, as well as to prevent the formation of idle capacity by presenting all aspects of the city. Within the scope of touristic product diversification, many alternatives are offered to visitors who will be interested in the region. In this context, it is thought that the faith tourism potential of the city will contribute significantly.

In the first and second part of the research, a literature review was made by using domestic and foreign resources, and general information was tried to be provided about faith tourism, types of faith tourism, elements of faith tourism in Afyonkarahisar province, and also Afyonkarahisar. In the third part of the study, a case study with semi-structured interview was conducted and qualitative research method was used and the sample of this study was formed by the criterion sampling method within the framework of purposive sampling.

According to the evaluation made based on the findings obtained from the interviews conducted with the participants within the scope of the research, Afyonkarahisar’s appropriate potential for faith tourism, mosques’s and tombs’s coming to the fore as attractions in terms of faith tourism, tourism investors to invest by considering the tourism components on the faith tour route, widening the roads for tour buses, creating bus stops and sufficient parking areas, the construction of resting places, food and beverage service units, and other social areas for tourists to meet their general needs

(toilet, ablution, resting). The existence of travel agencies specialized in faith tourism, their adding these faith elements to their tour programs and encouraging them to be visited, and also training tourist guides who are experts in faith tourism. By promoting the tourism diversity for the Christian world through the presentation of the chapels and churches in the ancient cities of Amorium and Phrygia, locating tourism information bureaus in more visible places, the placement of the young staff for providing information, permitting visitors to follow sema rituals, spreading of forty hatim ashure throughout the year; depending on these activities, the destination would be effective in the presentation of tourism. In addition to these, within the scope of the presentation of the values related to Mevlevi; presentations reflecting the Mevlevi lifestyle can be made, and also visitors can enjoy experiencing Mevlevi tradition. Famous art designers, famous directors and producers can be interviewed and works of art that will create attraction for the destination related to Sultan Divanî and the Mevlevi Order in Afyonkarahisar can be presented.

Keywords: Faith tourism, Old-Turkish celebration of spring, Noah's pudding, Rice of Adine, Afyonkarahisar.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNANÇ VE İNANÇ TURİZMİ

1. TURİZM KAVRAMI TANIMI	3
2. İNANÇ VE TURİZM.....	5
3. İNANÇ TURİZMİN TANIMI.....	6
3.1. AKTİF İNANÇ TURİZMİ	7
3.2. PASİF İNANÇ TURİZMİ.....	7
4. İNANÇ TURİZMİNİN NİTELİKLERİ.....	7
5. İNANÇ TURİZMİNE KATILMA SEBEPLERİ	8

İKİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR VE AFYONKARAHİSAR'IN TURİZM POTANSİYELİ

1. AFYONKARAHİSAR	10
1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	10
1.2. TARİHİ ÖZELLİKLERİ.....	12
1.3. SOSYAL ÖZELLİKLERİ.....	13
1.4. EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	14
1.5. TURİSTİK ÖZELLİKLERİ	18
1.6. AFYONKARAHİSAR'DA İNANÇ TURİZMİ ÖGELERİ	24
1.6.1. Afyonkarahisar Merkez İlçesi	29
1.6.2. Bolvadin İlçesi.....	34
1.6.3. Çay İlçesi	35
1.6.4. Dazkırı İlçesi	35
1.6.5. Emirdağ İlçesi	36
1.6.6. İhsaniye İlçesi.....	36
1.6.7. Sandıklı İlçesi.....	36
1.6.8. Sinanpaşa İlçesi.....	37
1.6.9. Şuhut İlçesi	37
1.6.10. Diğer İlçeler.....	37
1.7. MEVLEVİHANELER	38
1.8. AFYONKARAHİSAR'DA MEVLEVİLİK	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR'IN İNANÇ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	44
2. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	45
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	45
4. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ.....	47
5. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ	50
6. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	54
6.1. TEMA-1: ÇEKİCİLİK	72
6.2. TEMA-2: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	86
7. AFYONKARAHİSAR İNANÇ TURİZMİ BAKIMINDAN S.W.O.T. ANALİZİ	99
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	103
KAYNAKÇA.....	111
EKLER DİZİNİ	120
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Afyonkarahisar’ da Bulunan Kiliseler.....	27
Tablo 2. Afyonkarahisar’ da Bulunan Örenyerleri	28
Tablo 3. Afyonkarahisar’ da Bulunan Antik Kentler	29
Tablo 4. Görüşmelere İlişkin Bulgular	52
Tablo 5. “Afyonkarahisar' da ki turizm türleri” kategorisine ilişkin bulgular	55
Tablo 6. "Ziyaretçi Çeken Önemli Destinasyon" Kategorisine İlişkin Bulgular	61
Tablo 7. "İnanç Turizmi Değerlerinin Tanıtılmasında ve Ziyaretçi Yoğunluğunun Artırılmasında Kullanılabilir Etkinlikler" Kategorisine İlişkin Bulgular	63
Tablo 8. “40 Hatimli Aşurenin 12 Aya Yayılması" Kategorisinde İlişkin Bulgular	65
Tablo 9. ‘Destekleyici Faaliyetler’ Kategorisine İlişkin Bulgular.....	68
Tablo 10. Mevlevihane'nin Etkinlik Pazarlamasında Kullanabileceği Etkinlik Faaliyetleri" Kategorisine İlişkin Bulgular.....	71
Tablo 11. “Çekicilik” Temasına İlişkin Sonuçlar	73
Tablo 12. Sürdürülebilirlik Temasına İlişkin Sonuçlar	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Afyonkarahisar'daki "Turizm Türleri" Kategorisine İlişkin Bulgular	54
Şekil 2. "Afyonkarahisar İnanç Turizmi potansiyeli" Kategorisine İlişkin Bulgular	56
Şekil 3. "Mevleviliğin İkinci Merkezi Afyonkarahisar'dır" Kategorisine İlişkin Bulgular	58
Şekil 4. "Ziyaretçi Çeken Önemli Destinasyon" Kategorisine İlişkin Bulgular	61
Şekil 5. "İnanç Turizmi Değerlerinin Tanıtılmasında ve Ziyaretçi Yoğunluğunun Artırılmasında Kullanılabilir Etkinlikler" Kategorisine İlişkin Bulgular	62
Şekil 6. "Kırk Hatimli Aşurenin 12 Aya Yayılması" Kategorisine İlişkin Bulgular	67
Şekil 7. "Destekleyici Faaliyetler" Kategorisine İlişkin Bulgular	67
Şekil 8. "Mevlevihane'nin Etkinlik Pazarlamasında Kullanabileceği Etkinlik Faaliyetleri" Kategorisine İlişkin Bulgular	70

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

&: ve

°C: Santigrat

AB: Afyonkarahisar Belediyesi

ACM: Afyon City Map

ADKNS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

AFTAŞ: Afyonkarahisar şehirler arası otobüs istasyonu işletme

AFTAŞ: Afyonkarahisar Şehirlerarası Otobüs İstasyonu AŞ

AİKTM: Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

ATSO: Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası

AV: Afyonkarahisar Valiliği

AYTAM: Afyonkarahisar Yerel Tarihi Araştırma Merkezi

BAKKA: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı

ÇEKÜL: Çevre ve Kültür Değerlerinin Koruma ve Tanıtma Vakfı

Hz.: Hazretleri

K: Katılımcılar

Km: Kilometre

Km²: Kilometre Kare

MGM: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

MÖ: Milattan Önce

SOKÜM: Somut Olmayan Kültürel Miras

SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler)

TC.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TL: Türk Lirası

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)

UNWTO: United Nations World Tourism Organisation (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)

Vb.: Ve Benzeri

Vd.: Ve Diğerleri

YY: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanların sürekli ikamet ettikleri yerlerden, çalıştıkları ve her zamanki ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançları doğrultusunda yükümlülüklerini yerine getirmek, inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları geziler, turizm olgusu içerisinde “İnanç Turizmi” başlığı altında değerlendirilmektedir (Bingöl, 2007). Türkiye’deki yerli turist kitlesinin turizme bakış açısı da turizm sunumunu etkilemekte ve sunumlara dahil edilmesi gereken değerlerle ilgili farklı fikirlerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Daha önceki yıllarda kitlesel turizm hareketleri sayfiye turizmine odaklanırken, günümüzde sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda turizm sunumunda çeşitliliğinin artması ve turistlerin ilgi odağının değişmesiyle birlikte inanç turizmi de önemli bir konuma ulaşmıştır. Türkiye’nin inanç turizmine konu olabilecek kültürel zenginliği, yazının bulunmasından önceki dönemlere kadar dayanmaktadır (Olçay ve Albuz, 2016). Hristiyanlık ve İslamiyet dönemlerinde de oldukça fazla eser bulunmaktadır. Genellikle sayfiye turizminin yoğun olduğu bölgelerde inanç turizmi odaklı ziyaretçilerin sayısının yüksek olduğu görülmektedir, bu durumun oluşmasında ziyaretçilerin kendi inanç sistemlerine ilişkin antik değerlerin varlığının etkili olduğu düşünülmektedir. Yine de Türkiye’nin sahip olduğu inanç temelli çekiciliklerini, turizm sunumunda yeterince etkin şekilde kullandığını ifade etmek zordur (Bilim ve Özer, 2014). Çalışmanın gerçekleştirildiği Afyonkarahisar kentinde de inanç turizmine konu olabilecek öğeler, farklı dönemlerde farklı alanlarda çalışan bilim insanları tarafından literatüre kazandırılmıştır. Afyonkarahisar kentine gelen turistlerin ilgi odağında, inanç turizminden çok termal, gastronomi, kültür ve savaş turizmi yer almaktadır. Kentin turizm sunumunda destek faktör niteliğinde değerlendirilen inanç turizmi, yeterli düzeyde çekicilik oluşturamamaktadır, bu durum enformasyon eksikliği, tanıtım ve pazarlama çabalarının yetersizliği ile de ilişkilendirilebilir. Çalışmanın uygulama alanı olan Afyonkarahisar kenti için de ülke geneli ile uyumlu bir durum söz konusudur. Her şeye rağmen inanç turizmi için hedefler belirlenip, kalkınma planları yapıldığı takdirde bölge ve ülke ekonomisine katkı sağlaması beklenebilir.

Bu araştırma Afyonkarahisar kentinin temel sunumu olan termal turizmin; kentteki inanç turizmi potansiyeli ile desteklenmesi yönünde bir değerlendirme sunması açısından önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın birinci bölümünde turizm, inanç turizmi, nitelikleri, özellikleri, turistlerin inanç turizmine katılma sebepleri teorik açıdan incelenmiş ve tanımlanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde Afyonkarahisar kentinin coğrafi, tarihi, sosyal, ekonomik, turistik özellikleri ve Afyonkarahisar'daki inanç turizmi öğeleri ile ilgili literatür taramasına ilişkin bilgiler, turizm öğeleri, Mevlevilik ve Sultan Divani Hz. ilişkin bilgi verilmiştir.

Çalışmaya ilişkin nitel bir araştırmayı içeren üçüncü bölümde ise Afyonkarahisar'daki çalışmaya katkı sağlamayı kabul eden 20 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak konu ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Bu görüşlerin rehberliği doğrultusunda Afyonkarahisar kentinde inanç turizmi potansiyelinin artırılması ve geliştirilmesi için yapılacaklar belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde, Afyonkarahisar'da mevcut inanç turizmi sunumuyla ilgili bir değerlendirme yapılmış ve geliştirilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNANÇ VE İNANÇ TURİZMİ

Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre inanç, “Birine duyulan güven, inanma duygusu. Tanrı’ya, bir dine inanarak, akit inanma, akide ve itikat” şeklinde ifade edilmektedir. Bundan dolayı inanç olgusu Tanrı ve din temeline dayanmaktadır (TDK, 2022).

Eroğlu ve Kılıç (2010)’a göre, inançlar belirli oranda akla yönelik ispat bağlamında gerçekleşmektedir. Ancak bazen herhangi bir otoritenin zorlaması ile de gelişebilmektedir. Duygusal unsurlar içermesi nedeni ile gözle görülmeyen, ancak zihinsel olarak var olduğu düşünülen inancı yansıtmaktadır. İnançlar süreklilik arz eder. İnsanlık tarihi boyunca, tüm bireylerin farklı güce ya da nesneye inanma eğilimi gösterdikleri bilinmektedir (Göktaş, 2016: 18).

Dil bilimi alanında yetkin bireyler aracılığı ile ele alınan “din” kelimesi İran kökenlidir. Aynı zamanda Arapça ve İbranice ile de bağdaştığı düşünülmektedir. İslâm dininin dayanağı olan Kur’an-ı Kerim bünyesinde söz edilen din kelimesi, ibadet, kanun, itaat vb. anlamları da içermektedir (Eykyay, 2013: 14).

Genellikle dinî hükümlerin temelinde onaylanma ya da reddedilme durumu öne çıkmaktadır. Ancak başlangıç olarak hüküm rıza üzerine gelişmektedir. Özetle; akıl doğru veya yanlış arasında bir tercihte bulunmaktadır. Doğru tercih sonucu pozitif olarak algılanırken, yanlış tercihler genellikle negatif olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, hükmün odağında bulunan rıza durumu inancı oluşturmaktadır (Eroğlu ve Kılıç, 2010: 751-752).

1. TURİZM KAVRAMI TANIMI

Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği tarafından 1980li yıllarda düzenlenen turizm; ‘İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür’ şeklinde tanımlanmıştır (Akoğlan Kozak, 2002).

Turizm olgusu bugünün koşullarında işletme, reklâm, eğitim, siyaset bilimi, ulaşım, antropoloji gibi çok sayıda kavramla bağdaştırılmaktadır. Karmaşık bir yapıda olması nedeniyle çok yönlü bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı,

turizmin kapsamına dair açıklama getirirken, ilgili birtakım bilim alanlarına da başvurulmakta, buna bağlı olarak da tam bir kavram karmaşasının yaşandığı görülmektedir (Büyüksalvarcı vd., 2017).

Turizmin tanımı genel olarak şu şekilde aktarılmıştır; “Devamlı olarak yaşanan yer dışında tüketici olarak tatil, dinlenme, eğlence, kültür vb. ihtiyaçların giderilmesi amacıyla seyahat ve geçici konaklama hareketlerine turizm denir.” (Sezgin, 1995’ den akt., Aksoy, 1998).

Bölgesel kalkınma temelinde bir inceleme yapıldığında, turizmin son derece etkili bir alan olarak değerlendirilmektedir. Turizm, bu bakımdan gelişmiş ülkeler kapsamında ekonomik anlamda önemli düzeyde katma değer üreten alanlardan biri olarak ele alınırken, gelişmekte olan ülkeler için de turizme elverişli olan potansiyel destinasyonların iyileştirilmesi çalışmalarına önem verilmektedir (Kızılkaya, 2013: 18).

Turizm potansiyeline sahip bir destinasyonun tanıtımını yapabilmesi için, her şeyden önce kendisine çekmeyi hedeflediği turistleri seyahat etmeye yönelten unsurların neler olduğunu, yani seyahat motivasyonlarını tespit etmesi gerekir (Küçük Kurt vd., 1993:150). Turistlerin tatil tercihlerinde ihtiyaç ve arzuları, çekim merkezi veya gideceği destinasyonun imajı ve beklentilerini karşılayabilme özellikleri önemli bir yer tutmaktadır (Goodall ve Ashworth, 1993: 7). Turistlerin bu çerçevede, değer verdikleri turizm ürünlerini, aktivitelerini en iyi şekilde sağlayacağına inandıkları turizm destinasyonunu ziyaret etmeye karar verecekleri ve muhtemelen de fiilen ziyaret edecekleri bu süreç beklenti teorisi çerçevesinde açıklanabilir (Küçük Kurt, 1989: 369).

Turizm destinasyonun gelişmesi için destinasyon tanıtım faaliyetlerinde belirlenen hedef turist, termal turizm imajının yanı sıra inanç turizmi, spor turizmi gibi olanaklara ağırlık veren imajların da verilmesi gereklidir (Avcıkurt, 2010:62-65). Özellikle Afyonkarahisar’ın inanç turizmi potansiyelinin var olduğunu kabul edersek, Afyonkarahisar’ın turizm alanında ve tanıtımında etkili olan alternatif turizm çeşitlerine de yer verilmelidir.

Farklı sektörlerde sunulan ürün ve hizmetlerin hedef kitlenin onayına adanması, hali hazırdaki ürünlerle hizmetler için talep yoğunluğu yaşanması, rekabet koşullarındaki artış, donanımlı ancak işsiz olan bireylerin de oranının gün geçtikçe artması ve optimum maliyetlerinde içinde bulunduğu hususlar, genel olarak ülke

bağlamında turizm potansiyellerine etki etmektedir. Bu doğrultuda turizm türlerinin her geçen gün farklılaştığı görülmektedir.

2. İNANÇ VE TURİZM

Yaradılıştan itibaren insanların manevi ihtiyaçları doğrultusunda inanç kavramına ilgi gösterdikleri bilinmektedir. İnsanlığın var olduğu sürecin başlangıcından yakın döneme kadar çok sayıda inanç sisteminin ve dinin var olduğu görülmektedir (Göktaş, 2016: 18).

Din, bireylerin var oluş sürecinin her evresinde yaşamın vazgeçilemez olgularından biri olarak belirginleşmektedir. Bu bağlamda, bireylerin dini ibadet ve görevlerini gerçekleştirmek adına öngörülen bir zaman diliminde kutsal mekânlara yönelen motivasyonları ile gerçekleştirdikleri ziyaretler yoğun bir talebin de ortaya çıkması ile sonuçlanmaktadır (Usta, 2005: 3).

Alternatif turizm, uluslararası turizm hareketlerindeki zaman ve mekân yoğunlaşma problemine karşı bir çıkış noktası oluşturmakta; turist profilindeki değişime ve turistlerin beklentilerine göre özelleşen seyahat türlerini içermektedir (Dikici ve Sağır, 2012). Bu eğilim sonucu ortaya inanç turizmi gibi farklı turizm türleri çıkmaktadır (Sarıkaya Levent ve Uçar, 2018).

Alternatif turizm biçimi olarak ele alınan inanç turizmi, bireylerin inançları doğrultusunda ibadet veya ziyaret amaçlı yararlandıkları bir turizm şekli olmaktadır. Dini öğelerin keşfinden itibaren dinlerin emirleri ışığında kutsal alanlara gerçekleştirilecek ziyaretler bir nevi zorunluluk olarak ele alınmaktadır (Kızılkaya, 2013: 19).

Tarih boyunca gerçekleşen dini nitelikli seyahatler, günümüzde daha da yaygınlaşmıştır. İnsanların ekonomik ve refah düzeylerinin yükselmesi, ulaşım ve iletişim imkanlarının yaygınlaşması; bilginin insanlar arasında hızlı dolaşımı gibi kolaylaştırıcı etmenler turizme, özelde inanç turizmine olan ilgiyi artırmıştır (Süt, 2014).

İnanç ve turizm bağlamında kutsal alanların hangi periyodlarla ziyaret edildiği inanca dayalı motivasyon durumunu yansıtmaktadır. Toplumda yer alan bireylerin bir kısmının hac görevi ve dine dayalı görevlerini yerine getirmek adına inanca dayalı turizmi tercih ettikleri görülürken, bir kısmının ise kişisel veya manevi ihtiyaçlarını karşılayabilme amacı ile inanç turizmi kapsamında seyahat ettikleri bilinmektedir. İnanç

turizmine katılan bireylerin, kendi inanç sistemleri doğrultusunda hacı olmanın gereklerini yerine getirdikleri, diğer turizm alanlarını tercih eden bireylerin ise turist olarak seyahat ettikleri görülmektedir (Göktaş, 2016: 19).

3. İNANÇ TURİZMİN TANIMI

Gök ve Sarı, (2009) ile Hacıoğlu (2011)'na göre; inanç turizmi, insanların, sürekli olarak ikamet ettikleri, çalıştıkları ya da olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına dini inançlarını gerçekleştirmek ve inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür.

Büyükşalvarcı vd., (2017)' ne göre; inanç turizmi, insanların devamlı ikamet ettikleri, yaşamlarını idame ettirdikleri alanlar haricinde, dini açıdan inançların ibadete dönüşümü adına ve kutsal alanları görmek için gerçekleştirdikleri eylem “inanç turizmi” şeklinde adlandırılmaktadır. Bilinen en yalın hali ile, inanç turizmi, kutsal olarak saptanan coğrafyalara yönelik turizm eylemlerinin yürütülmesi şeklindedir.

Sargın, (2006)' a göre; inanç turizmi, kutsal yerlerin çeşitli dinlere mensup turistlerce ziyaret edilmesinin, turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi “İnanç Turizmi” olarak tanımlanmaktadır.

Özpay, (2017)'a göre; inanç turizmi, dinin etki alanlarından biri de turizm hareketliliğidir. Para kazanma, yerleşme dışında çeşitli fizyolojik ve psikolojik güdülerini içeren turizmin en önemli motivasyon kaynaklarından biri inançtır. İnanç turizmi insanlık tarihinde yapılan en eski turizm çeşitlerinden biridir.

Zaman, (2005)'a göre; inanç turizmi, insanların yaşadıkları, çalıştıkları ve çeşitli gereksinmelerini karşıladıkları yerlerin dışında, inanç merkezlerini ziyaret etmek suretiyle inançlarının gereğini yerine getirmek amacıyla gerçekleştirdikleri dini amaçlı turistik gezilerin, turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir

Sosyal yapının dini açıdan temelini oluşturan ve bireylerin hayatına rehberlik ederek anlam katan alanlar kutsal mekânlar olarak bilinmektedir. Kişilerin inancından hareketler her neye inanırsa inansın bireylerin doğasında yer alan bu güdü sayesinde kutsal alanları ziyaret zorunlu kılınmaktadır (Erbaş, 2002: 98).

İnsanlar yaradılışı gereği hangi bir dine mensup olursa olsun kutsal yerlere ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü kutsal yerler insanların ilahi âlem ile dünyevi âlemin kesiştiği, yaratıcı ile insanın buluşup, huzurda hissettiği yerlerdir (EyKay, 2013: 18)

Kısacası, kişilerin bireysel inançlarını sergilemek adına kutsal olarak nitelendirdikleri alanları ziyaret etmek ve dini vazifelerini gerçekleştirmek için uygulanan her seyahat inanç turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. İnanç Turizmi, dâhil olan bireylerin taşıdıkları farklılıklara oranla aktif ve pasif şeklinde ayrılmaktadır (Çelik, 2010: 55).

3.1. AKTİF İNANÇ TURİZMİ

İnanış doğrultusunda dinsel vazifeleri uygulamak adına farklı bir ülkeye geçerek bu kapsamda bulunan turizm faktörlerinden faydalanılması şeklinde aktif inanç turizmi tabir edilmektedir. Başka bir ifade ile inançların temelinde yer alan ülke bünyesinde dini ihtiyaçlarını gidermek için başka ülkelerden bireylerin aynı platformda buluşması da o ülkeler için aktif inanç turizmini ortaya çıkarmaktadır (Kaya, 1996: 5). Örneğin umre amacı ile gerçekleştirilen ziyaretler, Suudi Arabistan adına aktif inanç turizmini oluşturmaktadır.

3.2. PASİF İNANÇ TURİZMİ

Bireylerin inandıkları değerler ışığında öngörülenlerin gerçekleştirilebilmesi adına farklı bir ülkeye giderek bu kapsamdaki turizm faktörlerini kullanması da pasif inanç turizmi şeklinde ele alınmaktadır. Umre veya Hac için gerçekleştirilen seyahatlerin Türkiye bünyesinde pasif turizm oluşturuyor olması bu duruma örnek teşkil etmektedir (Aksoy, 2002: 420-421).

4. İNANÇ TURİZMİNİN NİTELİKLERİ

İnanç Turizmi kavramı, farklı alanlara yönelik gerçekleştirilen turizm türlerinde görüldüğü gibi inanç turizmi kapsamında da çok sayıda farklılık saptanmaktadır. Dinlerin kendine özgü normları bağlamında dini turizm de farklı biçimlerde gerçekleşebilmektedir. Usta (2005: 8)'nın görüşü uyarınca dini turizm üç farklı şekilde ele alınmaktadır.

- Kutsal alanlara yönelen hac ziyareti amaçlı seyahatler,
- İnanç turizmi faaliyetinin gerçekleştirildiği süre içinde geniş kitlelere yönelen toplantılar,

- İnanç turizmi kapsamında ziyaret edilen destinasyonda tur süresi göz önünde bulundurulmaksızın manevi amaçlı gerçekleştirilen her türlü faaliyet.

Dini kurallar gereği mecburi tutulan ve iç huzuru bulabilmek adına söz edilen bu üç başlıktan minimum birinin gerçekleştirilmesi şarttır. (Usta, 2005: 8).

Salt dini gereklilikler nedeniyle yapılan inanç turizmi hareketliliğinin içeriği son yıllarda değişerek, diğer kültür turizmi çeşitleri ile yapılan ve özel alanlar etrafında ya da belirli rotalar boyunca yoğunlaşan turizm biçimine dönmeye başlamıştır (Sarıkaya Levent ve Uçar, 2018). Bu bağlamda inanç turizmi sadece dinlerin zorunlu kıldığı hac ibadeti ile de sınırlı değildir. Belli bir dönem dini açıdan önemli merkez haline gelen mabetler, dini açıdan önemli şahsiyetlerin defnedildiği türbe ve mezarlar inanç turizminin durakları olarak kabul edilmektedir. Anadolu, çeşitli inanç ve medeniyetlere ev sahipliği yapması dolayısıyla inanç turizmi açısından önemli bir zenginliğe sahiptir (Turan, 2020).

5. İNANÇ TURİZMİNE KATILMA SEBEPLERİ

Genellikle inanç turizmi ile ilgili motivasyonlar birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Herzberg (1974), inanç ve hac turizmindeki güdülerini iki faktör teorisine göre ele almıştır ve bu bağlamda inanç turistleri için güdülenmeler; inançlarını yerine getirmek, katıldıkları bir dini törende fotoğraf çekmek ve bunları evde arkadaşlarına göstermek ya da hac ve inanç turizmi süresince manevi duyguların artması gibi duyguları yakalamak olabilmektedir (Okuyucu ve Somuncu, 2013).

İnanç turizmi, inançla ilgili olarak oluşan tüm güdülenmeleri ve dini destinasyonlardaki tüm turizm çeşitlerini kapsar. Bu destinasyonlar günümüzdeki dinlerle ilgili olmak zorunda değildir. Çünkü dünya tarihi boyunca pek çok din yok olmuştur ve bunların bazıları arkalarında tapınaklar, mabetler, türbeler ve heykeller gibi etkileyici eserler ve kültürel miras bırakmışlardır (Raj ve Morpeth, 2007'ten akt.: Okuyucu ve Somuncu, 2013). Tüm bu çekicilikler inanç turizmi ile ilgili farklı motivasyonların oluşmasına yol açabilmektedir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki; insanları seyahate iten motivasyonların başında dinsel ögeler yer almaktadır. İnsanlar; psikolojik sebepler, dini arz kaynaklarının zenginliği, dini gün ve bayramlar ve dini yayma hareketi için de inanç turizminde turistler için motivasyon oluşturmaktadır (Aksoy, 1998).

Bunlara ek olarak ziyaretçilerin inanç turizmi kapsamında gerçekleştirdiği bazı faaliyetler; eğitim – öğretim odaklı ziyaretler, aktiviteler, fuarlar, seminerler, şenlikler ve festivaller, bazı yararlar sağlamak, dini alanlarda tatil amacı, misyon ya da politik eylemler, hac görevini ifa etmek, dini bir objeyi almak adına ziyaret etmek, inziva isteği, dini merasimler, manevi açıdan doyuma ulaşma isteği, konferanslar, toplantılar, dini yöneticilerden bilgi alma şeklinde sıralanmaktadır.

Bu bağlamda belirtilen faaliyetlerin dini inançlar kapsamında gerçekleştirildiği görülmektedir. Söz konusu bu faaliyetler, bireysel açıdan eğlence odaklı bir turizm olgusunu yansıtmamaktadır, dini motifler başlığı altında bulunduğu alandan uzaklaşma eğilimi, dinlenme ihtiyacı, sevilen bireylerle bir araya gelme, keşif, öğrenme vb. ilgi uyandıran motivasyonlarla açıklanmaktadır (Stausberg, 2011: 14).

İnanç odaklı hareket eden ziyaretçilerle, hac vazifesini yerine getirmeye çalışan ziyaretçiler arasında belli farklılıklar mevcuttur. İnanç temelli hareket eden turistler için kutsal destinasyonlarda bir deneyim yaşamak önemli iken, hac görevini yerine getirenler gün içinde dua etmek, diğer dini ayinlere katılmak ve çeşitli törenleri kutlamak yoluyla turizm hareketliliğini tamamlamaktadır (Vukonic, 1996'ten akt., Okuyucu ve Somuncu 2013).

İKİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR VE AFYONKARAHİSAR'IN TURİZM POTANSİYELİ

1. AFYONKARAHİSAR

1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Coğrafi olarak Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu kesiminde bulunan Afyonkarahisar toprakları, doğu bölgesinde kısıtlı bir alanda İç Anadolu Bölgesi kapsamında konumlanmaktadır. Ayrıca ilin topraklarının bir kısmı Akdeniz Bölgesi dâhilinde yer almaktadır. Kuzey kısmında Eskişehir, doğusunda Konya, güneyde Isparta, güneybatı kesimi Denizli, batı bölümünde Uşak ve Kütahya şehirleri ile komşu olmaktadır (Yılmaz, 2001).

Afyonkarahisar'da yer alan siyah dokuya sahip olan kayalıklara konumlandırılmış kale ile bu coğrafyada bulunan afyon bitkisinin bileşimi ile kentin adı bugüne değin ulaşmaktadır (Emecen, 1988: 443). 14.016 km² alana sahip olan yüz ölçümünün yanında, 17 ilçe ve 420 köy bulunmaktadır (Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (AİKTM), 2022a afyon.ktb.gov.tr).

İl sınırları içindeki göl sayısına bakıldığında yörenin son derece zengin bir coğrafya olduğu düşünülmektedir. Yer şekillerinin oluşumu ve iklimden dolayı, kapalı havza oluşumu görülmektedir (Özdemir ve Kervankıran, 2012: 134). Bu alanda tektonik olarak meydana gelen doğal göllerden Akşehir Gölü kapalı havza için örnek teşkil etmektedir. Toplamda 353 km² alanını içeren bir yüzölçümü söz konusu olmaktadır. Bir diğer önem arz eden göl ise, 126 km² alana sahip olan Eber Gölü olarak bilinmektedir. Son derece sığ olmanın yanında dış koşulların kirliliği sebebi ile endüstri şartlarından dolayı meydana gelen atıklar bu göllere büyük ölçüde zarar vermektedir. Acıgöl ise 153 km² alanı içererek, iklime göre genellikle yaz aylarında kuraklaşmaktadır. Söz edilen göllerden başka Çay ilçesinde yer alan Karamık Gölü, Karakuyu Gölü, Emre Gölü de yine Afyonkarahisar il sınırları içerisinde yer almaktadır (Hoşgören, 1994: 19- 51).

Afyonkarahisar'ın iklim koşulları, bulunduğu konum sebebi ile karasal iklim özellikleri ile belirginleşmektedir. Özellikle, iç bölgelerde bulunan konumla birlikte, yaklaşık yükseltinin 1000 – 1100 m dolaylarında saptanmasından dolayı, kış iklimi genellikle karlı, son derece soğuk, yaz iklimi de sıcak ve kurak olarak yaşanmaktadır. Ortalama en düşük sıcaklık 0,3 °C ile ocak ayı olup, ortalama en yüksek sıcaklık 22,2 °C ile temmuz ayının olduğu belirtilebilir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM),

2022a www.mgm.gov.tr). Afyonkarahisar il kapsamında yer alan tektonik ovalar etkin arazilerden meydana gelmektedir. Buna karşın iklim koşullarının zirai ürünlerin çokluğu ve verime dayalı birtakım kısıtlayıcı etkileri ortaya çıkarmaktadır. Hava sıcaklıklarının maksimum olduğu aylar haziran, temmuz ve ağustos olarak bilinirken, minimum düzeydeki sıcaklık oranları yoğunlukla aralık, ocak ve şubat aylarında yaşanmaktadır. Kimi zaman sıcaklık seviyesinin kış aylarında eksilerde seyrettiği de bilinmektedir (Afyonkarahisar Belediyesi (AB), 2022a www.afyon.bel.tr).

İlin denizden yükseklik değeri ile denize olan mesafesinden dolayı senelik ortalama yaz- kış sıcaklık farkının yüksek olduğu ifade edilmektedir. Yağış bazında değerlendirildiğinde, maksimum yağış düzeyi ilkbahar aylarında yaşanmaktadır. Minimum yağış miktarı temmuz ve ağustos aylarında geçerli olmaktadır (AB, 2022b www.afyon.bel.tr).

Bölgede bulunan peribacaları, selcik erozyonu ve bazalt, ignimbirit ile tüflerden meydana gelmektedir. Topografik açıdan bakıldığında, dağlık bölgelerin yoğunluğu ile bu alanda 20 metrede bir görülen eş yükselti eğrileri doğrultusunda rakımın, 1080 – 1480m aralığında farklılık içerdiği görülmektedir. Bölgede yer alan akarsuların eğimine bakıldığında, güneybatı yönünde ilerledikleri bilinmektedir. Aşınım yüzeyi oluşturan derelerde, korniş ve kanyon vadilerin temeli ile aşınımın neden olduğu düzlüklerde alüvyon örtüsü meydana gelmektedir. Bölgede dikkat çeken su birikintileri; Ağalar Deresi, Gökgöl Deresi, Sıtmapınarı Deresi, Ayazini Deresi, Avdalaz Deresi, Ballık Deresi'dir (Yılmaz, 2001).

Dağ, plato ve ovalar, ilin genel jeomorfolojik niteliklerini ortaya çıkarmaktadır (Kervankıran, 2011). Özellikle litolojik bakımdan yalın bir yapısı bulunan İhsaniye ilçesinin coğrafi unsurları da görülmeye değer varlıkları içermektedir. Alanda bulunan kısa boylu derenin etkisi ile biçimlenen tepe bölgelerde ilgi çekici olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2001).

Ayazini bölgesinde ve dolaylarında gerek eski topografya, gerekse post – pliosen aşınım seviyesinin örtülü olduğu görülmektedir. Ayrıca vadi uzantısınca büyük ve köşeye sahip bloklarında bulunduğu görülmektedir (Ardos, 1978).

Bitki örtüsü ele alındığında genellikle orman, çalı ve antropojen steplerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Mevsim, jeopolitik özellikler bitki örtüsünün konuma göre çeşitliliğinde etken rol oynamaktadır (Yılmaz, 2001).

Kentin sahip olduğu ormanlık b6lgeler Şu Şekildedir; Akdağ b6lgesinde, İhsaniye b6lgesinde, Eğerli Dağı dolaylarında, Sultan Dağları etrafında, Ahır Dağı üzerinde, Akdağ konumunda ormanlık alanlar yer almaktadır (Yılmaz, 2001).

Afyonkarahisar il sınırları içerisinde bulunan ormanların genellikle kuru orman olarak nitelendirildiği ifade edilmektedir. Genellikle Karaçam ve bu çamların hasar almasından dolayı meydana gelen meŐe toplulukları yoğun g6r6lmektedir. Ayrıca sedir ve birtakım bitki 6rt6s6n6n de yine bu kapsamda sıklıkla yer aldığı saptanmaktadır (Yılmaz, 1999).

Afyonkarahisar kentinin sahip olunan sıcak su kaynaklarına bakıldığında Gazlıg6l Termal Turizm B6lgesi, Sandıklı- H6dai Turizm B6lgesi, 6mer Gecek Turizm Merkezi ve Heybeli Kaplıcası olmak 6zere jeotermal sahalardan oluşan termal turizm b6lgeleri mevcuttur (Anonim 1996'den akt.: Erdoğan ve Aklanoğlu, 2008).

Gazlıg6l termal turizm b6lgesi kentin kuzeybatısında bulunmaktadır. Ayrıca Afyonkarahisar – Eskişehir karayolunun ortalama 21.km'lik çevresinde yine termal kaynakların turizm bakımından değerlendirildiği bilinmektedir (T6rkiye Cumhuriyeti Afyonkarahisar Valiliği (AV), 2022a afyonkarahisar.gov.tr).

6zellikle Gazlıg6l b6l6m6nde çok sayıda kaplıca iŐletmesi yer almaktadır. Optimum kapasitesi bulunan kaynağa bakıldığında, tarihi hamamlar 6ne çıkmaktadır. Gazlıg6l termal turizm destinasyonunda termal suyun çıkış sıcaklık d6zeyinin 40-65 6C dereceye değin ulaştığı, suyun debi oranının ise sabit kalmadığını, farklılaŐtıđını g6rmek m6mk6nd6r (Taş, 2012). Yoğunlukla kırık hatlar boyunca konumlanmış durumdadır (Yılmaz, 1999).

1.2. TARİHİ 6ZELLİKLERİ

Anadolu'nun eski medeniyetleri d6neminde ilk olarak Hitit İmparatorluğu sınırlarında kalan Afyonkarahisar, sonrasında Frig ve Lidyalılara geçmiştir. Belediyenin Afyonkarahisar tarihi ile ilgili bilgilerinde ise Afyonkarahisar'ın M.6. 6. yy. 'da t6m Anadolu ile Pers egemenliğine geçmiş olduğu belirtilmektedir. Geçmiş medeniyetlerinden olan, Hititlere, Frigler, Lidyalılara, Perslere ev sahipliği yapan Afyonkarahisar'da, Helenistik d6nemde yaklaşık 16 devletin sikke bastırıldığı g6r6lm6Őt6r (İlaslı, 2004).

Yerleşim konusunda tarihsel s6rece bakıldığında çok uzun zamana dayalı bir varlık s6z konusu olmaktadır. Kent merkezinde Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler,

Helenler, Bergama ve Pont Krallıklarıyla birlikte Roma ile Bizans döneminin egemenliğini içeren bir tarihten bahsedilmektedir (Günay, 2012). Yörenin Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu bölgesine erişen Selçuklu egemenliğinde bulunan bir beyliğe bağlı olduğu bilinmektedir.

Selçuklu sürecinin sonrasında Beylikler evresine geçilerek, bu kent ve dolaylarını içeren Ata Beyliği'nin kurulduğu bilinmektedir. Osmanlı zamanında Afyon ile etrafında Karahisari Sahib ismi ile tabir edilen bir sancak olduğu ifade edilmektedir (Aliağaoğlu, 2004: 42-51). Kentin ismi, Afyon olarak çok uzun bir süre anılırken, 06.01.2005 yılında 5285 sayılı yasa ile Afyonkarahisar olarak netlik kazanmıştır (Ayhan, 2020).

Maden suyunun çıkış noktasına bakıldığında, Eski Tunç Çağı'na dair verilerin yansıdığı, Karaoğlan, Ablak, Yukarı Dandırı vb. alanlarla birlikte, Bizanslılara yönelik önde gelen konum olan Ayazini kapsamındaki ağaç olukların kullanıldığı varsayımında bulunmaktadır (Yüksel, 2002).

Kentin dokusunda ve doğal yapısında gerek kendiliğinden gerekse insan eli ile bugüne değin erişen çok sayıda tarihi miras olduğu görülmektedir. Bu mirasların bugün de yarın da korunması ve gelecek nesillere bırakılması adına Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere kent halkına da sorumluluk düşmektedir.

1.3. SOSYAL ÖZELLİKLERİ

Toplumsal açıdan Afyonkarahisar değerlendirmesine bakıldığında, Türkiye İstatistik Kurumu nüfus kayıt sistemine göre 1927 yılında gerçekleştirilen ilk düzenli nüfus sayımı sonucuna göre genel nüfusun 258.743 şeklinde saptandığı bildirilmektedir. Özellikle 2000 yılına değin periyodik olarak nüfusun yükseldiği görülmektedir (TÜİK, 2022a www.tuik.gov.tr).

2007 senesinde işleve alınan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADKNS) ile daha gerçekçi bilgilere ulaşılan 2007 senesinde, %2,07 düzeyinde bir gerileme yaşanarak 2007 senesinde genel nüfus oranının 701.572 olarak saptandığı ifade edilmektedir. Özellikle 2000 senesinde Afyonkarahisar, Cumhuriyet dönemi boyunca optimum nüfus oranına erişmiş bulunmaktadır. 2007 yılının ardından, bir nebze gerileme yaşanarak 2010 senesinde genel nüfus oranı 697.559 şeklinde tespit edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ADKNS 2021 yılı rakamlarına göre 744.179; kadın

nüfusu 372.758 iken erkek 371.421 şeklinde saptanmaktadır. Genel nüfus sıralamasında bu kent 52. sırada bulunmaktadır (TÜİK, 2022a www.tuik.gov.tr).

Kentleşmenin dağınık bir yapı taşınması, yerleşim alanının kısıtlı durumda bulunması ve taşrada yer alan nüfus yoğunluğunun yüksek olması da ilin öne çıkan sosyo-ekonomik ve demografik nitelikler olarak belirginleşmektedir (Doğanay, 2014: 230).

Doğum, toplumsal vakalar, savaşlar, göç durumu gibi sebeplerden dolayı cinsiyet yapısı şekillenmektedir. Buna karşın, Türkiye, kapsamında dış göç yaşanan alanlarda önde gelen bir kadın nüfusunun yoğunluğu dikkat çekmektedir. Demografik vakalarla bağdaşan cinsiyet yapısı, çok sayıda etkene bağlı olarak da şekillenmektedir (Yüceşahin, 1996: 267-269).

Afyonkarahisar genelinde kadın ve erkek nüfusun oranıyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, başlangıçta kadın nüfus oranının, erkek nüfusuna oranla, daha yoğun olduğu görülürken zamanla birtakım farklılıklar yaşanmasına karşın son dönemlerde yapılan sayımlara bakıldığında yine kadın oranının önde olduğu saptanmaktadır.

1.4. EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Afyonkarahisar ilinin yüzölçümü 1.423.000 hektardır. Bu alanın 687.750,5 hektarını kültüre elverişli arazi, 735.249,5 hektarını kültüre elverişsiz arazi oluşturmaktadır. 215.558 hektarı çayır ve mera, 206.860,5 hektarı ormanlık ve fundalık, 312.831 hektarı da tarım dışı arazilerdir (TÜİK, 2022b www.tuik.gov.tr).

Bu alanın toplam tarım alanı 5 010 132 dekar, ekilen alan 3.925.204 dekar, nadasa bırakılan alanlar ise 827.171 dekadır. Yine sebze bahçeleri alanları 79.984 dekar, meyveler-içecek ve baharat bitli alanları ise 177 773 dekar alana sahipken süs bitkileri için bir alan yoktur (TÜİK, 2022c www.tuik.gov.tr).

İşlenen arazilerin %68'inde kuru tarım, %32'sinde sulu tarım yapılmaktadır. Toplam alanın %48'ni kültüre elverişli arazi, %52' sini kültüre elverişli olmayan arazi teşkil etmektedir. Sulu tarım arazisi 174.487 hektar alan, kuru tarım arazisi 513.263,5 hektar alandır (AB, 2022c www.afyon.bel.tr).

Afyonkarahisar il sınırları içerisinde tarım ürünleri olarak buğday, arpa ve ayçiçeği, mısır, yulaf, darı, çavdar ve endüstri bitkileri arasında ise haşhaş ile şeker

pancarı ve baklagiller çok önemli yer tutmaktadır. Yüz yirmi beş bin hektarlık sahada baklagiller ekimi yapılır. Burçak ön sıradadır. Bu bitki kışlık hayvan yemidir. Ömer kaplıcalarında “Eşanjör” sistemi ile sera ısıtmacılığına geçilmiştir. Her sene ortalama 400 bin hektar arazi ekilmektedir. Bunun yıl ortalamasına göre %28’i baklagiller, %6’sı sanayi bitkileri ve %66’sı tahıllardır. Sulak arazilerde sık, bahçelerde serpinti halinde armut, elma, erik, vişne, şeftali, dut ve kestane ağacı bulunmaktadır. Bol üzüm, kavun ve karpuz da ekilmektedir (ATSO, 2022a www.afyonkarahisartso.org.tr). 2019 senesinde meyve üretiminde vişne, kiraz, erik ve elmanın ön planda olduğu bir üretim karması söz konusudur. Sebze üretiminde ise 234.783 tonluk bir hacim dikkat çekmektedir. Bu kapsamda genellikle domates, salatalık ve soğan üretiminin yaygın olarak gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (TÜİK, 2022d www.tuik.gov.tr).

Bulunduğu konumun engebeli olmasından ve taşıdığı yükselti özelliklerinden dolayı Afyonkarahisar ekonomisinde hayvancılık da öne çıkan bir ekonomik girişim olmaktadır. 1.200 metreden daha yüksek olan alanlarda yaylacılık eylemlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu duruma paralel olarak da mera hayvancılığının ön planda olduğu söylenebilmektedir. TÜİK bünyesinden edinilen verilere göre, kent bünyesinde kaydedilen 320.897 büyük baş hayvan bulunmasının yanı sıra, 1.353.037 küçükbaş hayvan olduğu saptanmaktadır. Yine kent kapsamında kümes hayvancılığının da önem taşıdığı ifade edilmektedir. Özellikle 16.825.319 adet yumurta hayvanı bulunmaktadır. Yumurtacılığın da burada önemli bir ekonomik faktör oluşturulduğu görülebilir. 2021 yılının verilerine göre arıcılık faaliyetlerini yürüten toplam 320 firmanın Afyonkarahisar’da yer aldığı da bilinmektedir (TÜİK, 2022e www.tuik.gov.tr).

Afyonkarahisar ilinin ekonomik özelliklerine bakıldığında hizmet sektörünün daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Turizme olan katkısı ile de son derece etkin olan bir kenttir. Bünyesinde yer alan turistik öğelerden dolayı sıklıkla ziyaret edilerek, söz konusu öğelerin çok sayıda turisti bu kente çekmesi ile iktisadi bakımdan gelir sağlanmaktadır. Termal kaynakların yoğun ilgi gördüğü kent potansiyeli yerli ve yabancı turistlere kapılarını açarak önemli bir turizm destinasyonu bölgesi olarak kullanılmaktadır. Kaplıcalar, spor aktiviteleri, kültürel öğeler vb. oluşumlarla ekonomik oranda bu kent büyük ölçüde kalkınmaktadır (Tuna, 2019).

Türkiye genelinde termal turizm bakımından öncelikli olan kentler arasında yer alan Afyonkarahisar “Termalin başkenti” tabiri ile anılmaktadır (Özdemir, 2001: 46). Küresel bağlamda bilinirliği bulunan nicelik ve nitelik yönünden çeşitlilik arz eden su

kaynaklarına sahip olduğu görülmektedir (Erhan, 2010: 126). Bu açıdan değerlendirildiğinde, kentin sahip olduğu tüm kaynakların ayrıntılı olarak irdelenmesi ve geliştirilmesi adına stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Afyonkarahisar'daki Gazlıgöl kaplıcalarının ününün ve potansiyelinin oldukça yüksek olduğu ifade edilmektedir. Söylentiye göre Kral Midas'ın çocuk sahibi olmamasından dolayı, bu uğurda sıkça dua ettiği belirtilmektedir. Sonunda bir kız çocuğa sahip olan kralın kızının ergenlik sürecinde bedeninde çıbanlar çıkaran bir hastalığa maruz kaldığı ve bu uğurda arayışa geçildiği bilinmektedir. Çareler ararken yolu Afyonkarahisar'a düşen kralın kızı Suna, Gazlıgöl dolaylarında su içmek adına göle gelerek burada suya dokunduğu her bölgesinin bir anda acısının dindiğini hissetmesi üzerine, burada yaklaşık bir hafta kalarak, tüm hastalığından kurtulduğu rivayet edilmektedir. Bu durum sonucunda Kralın emri üzerine buraya bir hamam yapılarak şifa amaçlı kullanıldığı ve bugüne eriştiği ifade edilmektedir (AİKTM, 2022b afyon.ktb.gov.tr).

Gazlıgöl'e sağlık turizmi bağlamında gelen turist sayısının oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir. Burada bulunan termal kaynakların bireylerin hastalıklarını iyileştirdiği algısı ile yoğunlukla; romatizma problemler, kireçlenme şikâyeti, omurgada meydana gelen hareketsizliğe bağlı rahatsızlıklar, kalp ve dolaşım sisteminin iyileştirilmesi, ciltte oluşan sorunlar, kemik rahatsızlıkları, kadın hastalıkları, içildiğinde böbrekler, safra ve karaciğerlerdeki sorunlara pozitif katkı sağladığı yönündeki düşüncelerle turistik ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Bu durum da kentin ekonomisi bakımından önemli gelir sağlamaktadır (Tuna, 2019).

Kentin termal varlıklarına bakıldığında, insanlığın var olduğu ilk evrelerden bugüne değin bireylerin bu durumun farkında olduğu ve yararlandıkları bilinmektedir. Kente ait diğer cezbedici nitelikler arasında kentsel sit alanı olması da yer almaktadır. Ortalama 23 hektarlık bir mesafe ile Kale etrafında yer alan 20 mahalle söz konusu sit kapsamında bulunmaktadır (Uyan ve Yüksel, 2004).

Afyonkarahisar'ın genellikle hayvancılık üretiminde ön planda olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda kent kapsamındaki sucuk ve et alanındaki ticari faaliyetlerin ekonomik yapıya katkısı da önemli ölçüde kendini hissettirmektedir. Ayrıca, çayır ve mera büyükbaş hayvancılığın yoğun oranda yapıldığı bir bölge olmaktadır. (Ekiz, 2015).

Kentin mutfak kültüründe haşhaş ve haşhaş yağının öne çıktığı ve yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca nohut ve buğday aracılığı ile yapılan göce ve düğü adı verilen bakliyatın da mutfak kültürü açısından önem arz ettiği bilinmektedir. Genellikle ilibada (labada) dolması, göce tarhanası, bütüm et, ramazan kebabı, paçık, duvaklı, patlıcan musakka, düğülü yaprak dolması, ekşili bamya gibi sunumları ile dikkat çeken kentin turizm sunumunda mutfak kültürünün önemli düzeyde katkısı bulunmaktadır (Çelik vd., 2020).

Bunların yanında arabaşı, haşgeşli bükme, ocak bükmesi, katmer, cızdırma ve öğme isimleri ile yapılan hamur işlerinin de ünü kent dışına taşmış bulunmaktadır (Aydın, 2015: 19). Kentin ağırladığı turistlerin yöreye özgü yemekleri tatma talebi nedeniyle gıda sektörünün de etkin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, coğrafi İşaret tescilli ürünleri; geleneği yaşatan, birbirinden lezzetli yöresel tatları ve damak zevkine hitap eden yemekleri ile Afyonkarahisar; Gaziantep ve Hatay'ın ardından gastronomi alanında 31 Ekim 2019'da UNESCO Yaratıcı Şehirleri Ağı'na (UNESCO Creative Cities Network) dahil olmuştur (AİKTM, 2022c afyon.ktb.gov.tr).

Genel anlamda gastronomi, kentlerin ziyaretçiler tarafından tercih edilmesi bağlamında bir turizm ürünü olarak sunulmaktadır. Afyonkarahisar'da geleneksel olarak düzenlenen Sultan Divanı ve Şifalı Aşure Günü her sene Muharrem ayını takip eden ilk cuma gününde gerçekleştirilmektedir. Destinasyonun her yönü ile sunumuna odaklanan bu gibi aktiviteler, yörenin üstünlükleri arasında değerlendirilmektedir. Çünkü, gerçekleştirilen aktiviteler yöreye önemli kazanımlar sağlamaktadır. Ancak, bölgesel düzeyde aktivite gerçekleştirilmesi ve pazarlama eyleminin gereken düzeyde yürütülememesi, küresel ve ulusal bağlamda hedeflenen seviyeye ulaşılmasını engellemektedir (Bucak ve Aracı, 2013: 208-212).

Gastronomi sunumunu yöresel boyuttan küresel düzeye taşımak adına, kentin yemek kültürünü geliştirecek ve tanıtacak nitelikteki işletmelerin kurulmasının, fast-food veya zincir restoranların turistlerin yoğun olduğu bölümlere konumlandırılmasının etkili olacağı bir gerçektir (Aydın, 2015: 163). En az termal tesisler kadar gastronomi kültürünün de bilinirliğinin yaygınlaştırılması, bütüncül destinasyon sunumu ilkesi ile yöreyi ziyaret edenlerin beklentilerine cevap vermek açısından önem arz etmektedir.

Afyonkarahisar, halkının benimsediği tüm kültürel değerlerin, kendine has nitelikleri doğrultusunda turizme ve ekonomik yapıya katkısı söz konusu olmaktadır.

Özellikle yemek kültüründeki çeşitliliğe bakıldığında, önde gelen kentler arasında gösterilmektedir. Bu nedenle Bolu gibi yemek alanında anılan en değerli aşçıların da bu kent bünyesinde varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir. Hamur işleri ve ev yemeklerinin ağırlıklı olduğu mutfak kültüründe, Afyon kaymağı ve lokumunun ön planda bulunduğu çok farklı lezzetin kimlik oluşturduğu görülmektedir. Yalnızca patlıcan kullanılarak meydana getirilen 22 farklı yemek çeşidi ile yüzden fazla yemek tarifinin olduğu ifade edilmektedir. Özellikle gastronomi bakımından önemli kentler arasında gösterilmektedir (AİKTM, 2022d afyon.ktb.gov.tr).

Afyonkarahisar ekonomisi için önem arz eden işletme kolları arasında mermer tesisleri de bulunmaktadır. Bölgede bulunan Afyon Kocatepe Üniversitesi ve Afyon Sağlık Bilimleri Üniversitesi'nin de bünyesinde yer alan öğrenci potansiyeli ile dinamik bir yapının meydana gelmesine destek vermektedir. Öğrencilerin barınma, beslenme ve yarı zamanlı işgücü bakımından kentin gelişimine destek sağladığı da ifade edilmektedir.

1.5. TURİSTİK ÖZELLİKLERİ

Bireylerin tatil, eğlence, eğitim, bireysel doyum, sağlık vb. yöndeki gereksinimlerinden dolayı birtakım turizm eylemlerine yöneldikleri görülmektedir, buna bağlı olarak çok sayıda turizm kategorisi bulunduğu bilinmektedir (Doğanay ve Zaman, 2013: 1- 6). Destinasyon imajı oluşturulurken kitleleri ve bireyleri o destinasyona çekecek özgün özelliğe sahip bir değeri kullanma olanağı ortaya çıkmaktadır. Baloğlu (1996)'na göre, destinasyon imajına odaklı bir tanımlama destinasyonun tanıtım ve pazarlanmasında önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Afyonkarahisar bu anlamda Türkiye'de hem yerel pazara hem de uluslararası pazarlara hitap edebilecek özgün değerlere sahip ender destinasyonlardan birisidir (Kılıç ve Akyurt, 2011).

Çalışma alanı olan Afyonkarahisar ilinin en önemli çekiciliklerini termal kaynaklar oluşturur ve ilde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın belirlediği üç termal turizm merkezi bulunmaktadır. Yörede termal su kaynaklarına bağlı yatırımların her geçen gün arttığı görülmektedir. Termal kaynakların yanında, diğer doğal çekicilikleri, yaylalar, peribacaları, göller, mağaralar oluşturmaktadır. Ancak bu çekiciliklerin turizm faaliyetlerinde yeteri kadar değerlendirildiği söylenemez (Özdemir ve Kervankıran, 2012). Afyonkarahisar Anadolu'da parlayan bir yıldız gibi Frig Vadisi'nden Kocatepe'ye kadar uzanan tarihi derinliğe sahiptir (Solmaz, 2011: 10).

Kaplıcaları, zengin tabiat yapısı, tarihî eserleri, alternatif turizm çeşitliliği, kültür ve inanç turizmi festival ve şenlikler gibi çeşitli turizm değerlerine sahip olan Afyonkarahisar, Anadolu'nun batı yakasında bir kavşak noktası olup, doğuyu batıya, kuzeyi güneye bağlayan tabii bir kapı konumundadır. Bu yüzden turizm potansiyeli yönüyle ülkemizin sayılı illeri arasındadır (AB, 2022d www.afyon.bel.tr).

Afyonkarahisar'ın en önemli turizm arzı da termal turizmdir. Afyonkarahisar yer altı kaynak suları ile Türkiye'nin en zengin ve en nitelikli olmaları ve termal alan genişliği bakımından birinci sıradadır (Solmaz, 2011: 10).

Son yıllarda turizmin yıl boyunca yoğunluk kazanması için Turizm Bakanlığınca, turizmi çeşitlendirme politikası uygulanmıştır. Turizm çeşitlerinden en önemlisi olan "Termal Turizm" faaliyetini yıl boyu sürdürebilmektedir. Afyonkarahisar, Türkiye'de kaplıca ve ılıca yönünden sayılı iller arasındadır. Bu sebeple son yıllarda fertler, şirketler ve kooperatifler termal turizme yönelik yatırımlara yönelmişlerdir (Pekyaman, 2008).

Osmanlıların hüküm sürdüğü evrede gerek Türkler gerekse Avrupalı turistler aracılığı ile Afyonkarahisar'dan şifa odaklı yararlanıldığı da ifade edilmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatname 'sine bakıldığında bu kent ve Sandıklı Hamamlarına dair veriler paylaşılarak, sağlık yönünden etkili olduklarından söz edilmektedir. Falih Rıfkı Atay Gazlıgöl için, Avrupa'ya oranla çok daha şifalı bir su olduğu yönünde görüşünü bildirmektedir (Görktan, 1936: 9'dan akt. Özdemir ve Kervankıran, 2012: 128).

Afyonkarahisar Belediyesi'nin resmi internet sitesinde ise ile ait bazı sloganlara yer verilmiştir. Bu sloganlar içerisinde termal turizmi ön plana çıkaran ve Afyonkarahisar destinasyonunun markalaşmasına yardımcı olabilecek slogan; "Termalin Başkenti: Afyonkarahisar" şeklindedir (Pekyaman, 2008).

Konum itibariyle yolların kavşak noktasında bulunması, turizm arzı adına pek çok değere sahip olması, Temel çekiciliği termal turizm olan kent doğal bir destinasyon algısına sahip değildir. Bu bağlamda günübirlik hareketler yoğunur, yöre transit destinasyon imajını ortadan kaldıramamaktadır. Destinasyon sunumunda sürdürülebilirlik ve etkinlik açısından turistik ürün çeşitlendirmesi stratejisi uygulamaya alınarak ve yöreye hedef destinasyon imajı kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda kongre turizmi, spor turizmi, kültür turizmi, savaş alanları turizmi, gastronomi turizmi gibi başlıklarla destinasyonun geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Yörede mevcut olan İnanç Turizmi öğelerinin de destinasyonun sunumu açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Afyonkarahisar'da da hüzün turizminde büyük rol alan Büyük Taarruz ve Meydan Muharebesi 'de Afyonkarahisar İl'inin turizm arzını etkilemektedir. Bu bağlamda; hüzün turizminde etkili olan, Zafer Yürüyüşü her yıl 25-30 Ağustos tarihleri arasında düzenlenen Zafer Haftası Kutlama Programı kapsamında 25 Ağustos gecesi Saat: 01.00'de Şuhut İlçemize bağlı Çakırözü Köyünde başlamaktadır (AB, 2022e www.visitafyon.org).

Şuhut'tan başlayıp Kocatepe'de sona eren bu 19 kilometrelik yol, Türk milletini istiklâl mücadelesinde zafere götüren bir yoldur. Kocatepe'den Dumlupınar'a her karışı şehit kanıyla sulanmış bu vatan topraklarını ziyaret etmek, en az Çanakkale'yi ziyaret etmek kadar kıymetli ve kutsaldır. Bu idrak ve şuurla kahraman ecdadın torunları olarak, aradan uzun seneler geçmiş olsa da yüzlerce kilometre uzaklardan yollara düşüp, Büyük Zafer Yürüyüşünde her geçen yıl daha yoğun katılımı ve o günkü ruh ve heyecanı yaşayarak ecdadın izinde yürüyüş yapılmaktadır (AV, 2022b www.afyonkarahisar.gov.tr).

Afyonkarahisar kapsamında hüzün turizmi açısından özellikle Kurtuluş Savaşı evresinde başarı elde edilen 26 – 30 Ağustos 1922 döneminde meydana gelen savaşların yaşandığı alanların gelecek kuşaklara aktarılması için, bu alanların korunması adına Bakanlar Kurulunun 31.08.1981 tarih ve 8/3580 sayılı kararı ile Başkomutan Tarihi Millî Parkı'nın oluşturulduğu görülmektedir (Gökçe, 2016: 53-54).

Afyonkarahisar'daki hüzün turizmi için turistik öğelere bakıldığında; Büyük Zafer Yolu içerisinde Utku Anıtı, Şuhut Atatürk Evi, Kocatepe Anıtı, Yüzbaşı Agah Efendi Şehitliği, Giresunlular Şehitliği, Yıldırım Kemal Şehitliği, İstiklal Tanıtım Merkezi, Albay Reşat Çiğiltepe Şehitliği, Büyük Taarruz Şehitliği ve Mustafa Kemal Atatürk Anıtı'nı ziyaret ederek turizm hareketliliğinde bir başarı elde edilebilir.

Turizm sektörüne olan talep, bireysel kazanç seviyesinin ve tatil algısının öne çıkması ve teknolojik değişimle birlikte sektörü farklı platformlara taşımaktadır. Genellikle farklı nitelik barındıran destinasyonlar ve turizm eylemlerinin oldukça rağbet gördüğü bilinmektedir (Emekli, 2005).

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi, Türkiye'nin büyük müzeleri arasında bilinmekte ve uluslararası düzeyde ilgi görmeye devam etmektedir. Çünkü Eski Tunç

çağından günümüze kadar geçen 5000 yıllık bir süre içinde, kesintisiz olarak toplumun kültür ve inanç bağlamındaki gelişimini sunabilmektedir. Güncel konumu ile Afyonkarahisar, yolların kesişme noktasında yer almaktadır. Yörenin 5000 yıllık süreçte de aynı konumda olduğuna ilişkin deliller kentin müzesinde sunulmaktadır (AB, 2022f www.visitafyon.org).

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi ve Zafer Müzesi turistlerin ilgi odağı olan noktalar arasında bulunmaktadır. Aynı zamanda Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa Türk İslam Eserleri Müzesi de çok sayıda kültürel öğenin sergilendiği önemli bir turistik değer olmaktadır (Okuyucu, 2017).

Afyonkarahisar İl’inde ki müzelerine bakıldığı zaman; Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi, Zafer Müzesi, İsmail Kumartaşlı Yumurta Sanatları Tanıtım Merkezi, Kültür ve Sanat Evi, AKÜ Devlet Konservatuvarı İbrahim Alimoğlu Müzesi, Oyuncak Müzesi, İstiklal Tanıtım Merkezi, Hattat Ahmet Şemsettin Karahisari-i Türk İslam Sanatları Galerisi, Sultan Divani Mevlevihane’si ve Müzesi, Bolvadin Müzesi ve Şuhut Atatürk Evi bugüne değin etkin bir biçimde turistik öğelerin sürdürülebilirliği bağlamında etkili olmaktadır.

Afyonkarahisar’ın son dönemlerde etkili destinasyon imajı oluşturma yolunda Frig Yolu’nda başarılı hareketlenmeler gerçekleştirilmektedir. Afyonkarahisar Valiliği’nce oluşturulan “Turizm Kuşağı” içerisinde, İncehisar İlçesi Seydiler Kasabası’ndan başlayıp, İhsaniye İlçesi Döğer Kasabası’na kadar uzanan geniş coğrafyada peribacaları şekillerine rastlanılmaktadır. İnsan eli değmeden şekillenen doğal anıtlar olan peribacaları ile, insanların şekillendirdiği kayaların bulunduğu antik yerleşmelerin bir arada bulunması, bu bölgede önemli bir çekicilik oluşturmaktadır (Özdemir ve Kervankıran, 2012).

Frig Vadisi kapsamında bulunan Ayazini beldesine ait Ayazini Örenyeri turizm açısından değerlendirildiğinde, taşınmaz kültürel öğelerin bu alanda son derece dikkat çekici olduğu görülmektedir. Burada saptanan ve tescil edilen tüm kaynaklarla birlikte, koruma altında alınmayan çok sayıda kayıtsız taşınmaz nitelikte kültür ögesi de yer almaktadır. Bu coğrafyada Kültür ve Turizm Bakanlığı aracılığı ile koruma altına alınan ve Türkiye Kültür Mirası listesinde adı geçen kaynaklar da bulunmaktadır. Buna karşın, planlama ve koruma metoduna dair geniş çaplı problemler gündeme gelmektedir (AİKTM, 2022e kvmgm.ktb.gov.tr).

Bu beldede yer alan birçok kaya anıtı örneği de turizmciler için önem arz etmektedir. Bu noktada kaya yerleşim merkezleri de dikkat çekmektedir. Bu yerleşimler; Koca İner Kaya Yerleşmeleri, Yumrutepe Kayalıkları, Göynüş Kalesi Kaya Yerleşimleri, Alacaasma Kaya Yerleşmeleri, Nallıkaya Kaya Yerleşmeleri, Urumkuş Kaya Yerleşmeleri, Kızkapanı Kayalıkları, Kırkinler Kaya Yerleşmeleri, Seydiler Kalesi Kaya Yerleşmeleri, Ayazini Kaya Yerleşmeleri, Kırkmerdiven Kayalıkları, Memeç Kayalıkları Kaya Yerleşmeleri, İnpazarcık Kaya Yerleşmeleri, İnpazarcık Kaya Yerleşmeleri şeklinde görülür (Kervankıran, 2011).

Afyonkarahisar Akdağ Kanyonu'nu ve çevresi bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinleme ve eğlenmesine uygun bir tabiat parçasıdır. Tabiat parkında Sığırkuyruğu yaylası ve Kocayayla günübirlik kullanım alanları bulunuyor. Alanda mükemmel bir doğa turu gerçekleştirilebilir. Bir yandan buz gibi akan sularından yudumlanırken, bir yandan yıldı atlarının geçişi izlenebilir. Belki de bir kızıl geyik fotoğrafı çekilebilir. Ayrıca gruplar halinde gelinerek; fotoğrafçılık, Kampçılık ve Kuş Gözlemciliği tabiat parkında yapılabilecek aktiviteler arasında yer almaktadır (AV, 2022c akdag.tabiat.gov.tr).

Afyonkarahisar'ın ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayalı olması, yemek kültürünün oluşmasında önemli rol oynamıştır. Afyonkarahisar yöresi yemekleri incelendiğinde, çorbalar, et yemekleri, sebze yemekleri, pilavlar, hamur işleri ve tatlı çeşitleriyle oldukça zengin bir mutfak varlığı görülmektedir. Bölgede yetişen bazı ürünlerin yöre yemeklerinde yoğun olarak kullanılması, çeşit zenginliği oluşturmaktadır. Ayrıca Afyonkarahisar'ın markalaşmış ürünleri de oldukça fazladır (AİKTM, 2022d afyon.ktb.gov.tr).

Gastronomi Şehri Afyonkarahisar'ın coğrafi işaretler listesinde yer alan; Afyon Kaymağı, Afyon Pastırması, Afyon Sucuğu, Kaymaklı Ekmek Kadayıfı, Afyonkarahisar Patatesli Ev Ekmeği, Çay ilçesi Vişnesi ve Şuhut Keşkeği ile benzerlerinden farklılığı ile katma değeri yüksek ürünlerdir (AİKTM, 2022d afyon.ktb.gov.tr).

Afyonkarahisar yemekleri Afyonkarahisar'ın kültüründe de rol oynamaktadır; doğum daveti, ölüm yemekleri, sünnet düğünü ve daveti, hacı daveti, zınardı daveti, oğlan kınası daveti, güveyi koyma daveti, el öpme ve çeyiz indirme daveti, gezek yemekleri, Adine pilavı, Hıdırellez piknikleri, bayram toplaşması, Şifalı Aşure

Etkinlikleri gibi kültürel faktörlerde turizm arzını etkilemektedir. Etkinliklerin ve davetlerin özelliğine göre, gelen misafirlere farklı yemek sunumları yapılmaktadır (AİKTM, 2022d afyon.ktb.gov.tr).

Afyon Kalesi, Afyonkarahisar Mevlevihane'si, tarihsel dokulara sahip olan eski evler, Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi ve çok sayıda müzeler, düzenlenen aktivitelerle fuarlar, kongreler, bölgeye has yemek çeşitliliği, halk dansları, el sanatları vb. alanlarda da Afyonkarahisar turizm algısı öne çıkmaktadır (Kervankıran, 2011: 322).

Konaklama işletmelerine bakıldığında termal oteller, kaplıca hizmetleri, apart daireler, oteller, pansiyonlar ve villaların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Son yıllara bakıldığında termal turistik tesislerin sıklıkla artışa geçtiği ifade edilmektedir (Kervankıran, 2011:322). Bir bölgedeki konaklama tesislerinin niteliği ve niceliği, o bölgedeki turizmin gelişmişliği hakkında bilgi verebilir. Çünkü turistik ürünlere talep arttıkça, konaklama tesisi sayısı ve kalitesi de artmaktadır. Bundan dolayı yıllar arası konaklama tesisi istatistiklerine bakılarak, o bölgedeki turizmin geleceği hakkında yorum yapılabilir (Kervankıran, 2014).

Afyonkarahisar ilinde konaklama işletmeleri içerisinde en önde gelen tesisler, turizm işletme belgeli otellerdir ve bu otellerin büyük çoğunluğunu termal oteller oluşturmaktadır. Çünkü Afyonkarahisar'a şehir dışından gelen turistlerin büyük çoğunluğu nitelikli ve modern termal tesisleri tercih etmektedir.

TÜİK 2020 yılına ait verilere göre Afyonkarahisar'da tesis sayısı 132 iken yatak sayısı da 21 326'dır. Afyonkarahisar turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin 2021 verilerine göre; toplam tesise geliş sayısı 471.847, toplam geceleme sayısı 976102, ortalama kalış süresi 2,07 ve doluluk oranları 34,64'tür (AİKTM, 2022f yigm.ktb.gov.tr).

Afyonkarahisar mahalli idarelerce belgelendirilen konaklama tesislerinde tesislerinin 2021 yılı verilerine göre tesise geliş geliş toplam 545.308, geceleme sayısı toplam 965,385, ortalama kalış süresi 1,77 ve doluluk oranı 22,67'dir (AİKTM, 2022f yigm.ktb.gov.tr).

Afyonkarahisar'ın turizm alt yapısı termal turizmi sebebiyle gelişmiş durumdadır. Mevcutta 10 adet 5 yıldızlı otel ile çok sayıda konaklama tesisi bulunmaktadır. Konferans ve Kongre Merkezi için belirlenen alanın yaklaşık 5 km

çevresinde 8 adet 5 yıldızlı otel bulunmaktadır (Afyon City Map (ACM), 2022 afyoncitymap.com). Bu doğrultuda Türkiye için önde gelen turizm merkezleri arasında yer alması kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Kentte öne çıkan bir diğer turizm sunumu da kongre turizmi olarak değerlendirilmektedir. Kongre, bütün toplantı biçimlerini bünyesinde toplayarak kongre ve toplantı kapsamında genel tanım ele alınmaktadır (Akhmetov, 2007: 1-3). Genellikle veri aktarımı, seyahat gereksinimlerine yanıt verilmesi adına konaklama, beslenme vb. eylemlerinde sağlandığı bir turizm şekli olarak bilinmektedir. Aynı zamanda bu gibi hizmetlerin sağlandığı donanımlı işletmelerin kullanıldığı bir sektör olmaktadır (Özdemir, 2014: 474). Afyonkarahisar'ın sahip olduğu 5 yıldızlı tesislerde, optimum kapasiteyi sunan önemli kongre salonları da bulunmakta ve destinasyon bu açıdan da tercih edilmektedir.

Ayrıca merkez Karahisar Kalesi, Millet Hamamı, Çavuşbaşı Mahallesi, Taşhan, Taş Medrese, Akarçay Rekreasyon Alanı, Zafer Ormanı ve alışveriş merkezleri gibi tarihi ve kültürel turistik alanlarda mevcuttur.

Özetle, turizm faaliyetlerinin etkin olarak yürütülmesi adına tüm desteklerin ve yükümlülüklerin yerine getirildiği görülmekte ve elde olan kaynakların doğru şekilde, üstün potansiyelle kullanılması yönünde çaba gösterilmektedir (Atalık ve Gezici, 1994).

Turistik ürün çeşitlendirmesi stratejisi temel alındığında bu kadar geniş bir yelpazede ürünler sunan bir destinasyon olarak Afyonkarahisar İnanç Turizmi potansiyeli ile de dikkat çekmektedir. Bir sonraki bölümde İnanç Turizmi kapsamında Afyonkarahisar'ın sahip olduğu değerler verilmiştir.

1.6. AFYONKARAHİSAR'DA İNANÇ TURİZMİ ÖGELERİ

Ana motivasyonu deniz, kum, güneş olan geleneksel turizm, günümüzde hala yaygınlığını korusa da yaşanan bu gelişmeler alternatif turizm türlerinin gelişmesi için itici bir güçtür. Böylece, kültür turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi, eko-turizm gibi yeni turizm türleri ortaya çıkmıştır. (Resisinger, 2009' dan akt.; Bilim ve Özer, 2014:12).

İstihdam açısından değerlendirildiğinde turizm sektörünün önemli ölçüde iktisadi dengeyi geliştirici etkisinin bulunduğu kabul edilmektedir. Her geçen gün artan talep doğrultusunda, müşterinin doyuma ulaştırılması hedefi ile bu alandaki işgücü oranının ülke ekonomisine ve istihdam dengesine destek verdiği düşünülmektedir.

Küresel turizmin sonraki sürecinde dikkate alınan en önemli faktörler, sunulan hizmet kalitesi ile rekabet alanında tutunabilme yetisi olarak değerlendirilmektedir (Alen vd., 2006: 246).

Bu sektördeki katılım düzeyi ve iktisadi desteğin sürekli gelişim kaydetmesi durumu neticesinde içinde bulunulan sürece dair birtakım farklılıklar yaşandığı ifade edilmektedir. Dolayısı ile gerçekleştirilen turizm eylemlerinin kapsamı da kendine özgü farklılıklar barındırmaktadır. Özellikle inanç turizmine bakıldığında, kent bağlamında öne çıkan değerler gelen turistlerin tercihini doğrudan etkilemektedir. Bölgeye gelen turist niteliklerinin saptanması, devamlılık sağlayan turizm eylemleri bakımından eldeki kaynakların etkin ve üstün potansiyelle değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır (Hvenegaard, 2002).

Turizm, geniş açıdan bakıldığında eğlenme, tanıma, etkinlik arayışı, konser ya da bilgi alışverişi amaçlı olabildiği gibi sadece duygusal gereksinim veya seyahat amaçlı da gerçekleştirilen eylemler arasında yer almaktadır (Doğanay, 2001: 12). Katılımcılarla birlikte iktisadi alandaki getirileri de dikkate alındığında, turizm adına gündeme gelen görüşlerin önceki evrelerde de farklılık içerdiği bilinmektedir. Mekân ya da algıya dair gelişen ve değişen bu sektör bireylerin inançları doğrultusunda da tercih edilebilmektedir. Tatil öncesinde ya da sonrasında turistlerin çok sayıda karar aldıkları görülmektedir. Erişim, konum, cazibe unsurları, etkinlikler gibi sebepler bu kararları şekillendirmektedir. Bu evredeki anlayış, bir sonraki tercih ve tutumları da biçimlendirmektedir (Woodside & King, 2001: 3).

Turizm alanında tüm bireylerin savunması çevre, tarihsel ve kültürel kaynakları gözetilen turizm teşvik eylemlerine dair prosedürlerden sorumlu olmaktadır (Wood, 2001: 19). Turistin sosyo-ekonomik durumu ve davranışlarının saptanması, devamlılık içeren bir işleyiş bakımından varlıkların etkin ve en iyi şekilde değerlendirilmesine bağlı olmaktadır (Hvenegaard, 2002).

İnanç turizmi bireylerin dini görüşlerini eyleme dönüştürmek adına kutsal sayılan alanlara gitmeleri sonucunda ortaya çıkan bir turistik faaliyeti içermektedir (Karaman ve Usta, 2006: 474). Bireylerin hali hazırdaki ikamet alanları, iş yerleri haricinde bir alanda inançlarını somut olarak hissetmek ve bu alandaki merkez olarak görülen bölgelere seyahat etmek hedefi ile yapılan turizm odaklı seyahatler inanç turizmi bünyesinde değerlendirilmektedir (Avcıkurt, 1997'tan akt.; Eykay, 2013: 60).

Küresel olarak bu gibi turistik eylemler önem taşıdığı gibi, Türkiye için de son derece değer taşımaktadır. Afyonkarahisar'a bakıldığında, ortalama M.Ö. 3000'li döneme uzanan uygarlıklardan bugüne değin erişen ender, tarihi dokuların, kiliselerin, tapınakların, türbelerin ve camilerin bulunduğu önemli bir merkez olduğu görülmektedir.

Afyonkarahisar ili kapsamında bulunan; Ana Tanrıça Kybele için oluşturulan açık hava tapınakları, Ayazini Kilisesi, merkezde yer alan Ulu Camii, Gedik Ahmet Paşa Camii, Türbe Camii inanç turizmine destek veren tarihsel oluşumlar olarak değerlendirilmektedir (AİKTM, 2022g afyon.ktb.gov.tr).

Camiler, türbeler, tapınaklar, kiliseler, mabetler ve daha çok sayıdaki manevi inanç unsurlarının turizme olan katkısının geçmişten bugüne değin gelişerek devam ettiği bilinmektedir. Mevcut kaynakların titizlikle korunarak sonraki kuşaklara aktarılması adına gerek bireysel gerekse toplumsal bağlamda yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekmektedir (Bilim ve Özer,2014).

Afyonkarahisar tarih, kültür ve inanç bakımından da zenginlikler içerdiği için daha önceki toplumlara ait kiliselerin varlığı da söz konusudur. Tablo 1'de Afyonkarahisar'da bulunan kiliseler hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Afyonkarahisar’ da Bulunan Kiliseler

Kiliseler	İlçe	Köy	Tarih	Hakkında
Ağın Kaya Kilisesi	İscehisar	Olukpınar Ağın Dağı Mevkii	M.Ö.8.- 10. Yy	Tüf sarp kayalık yüzeyine oyulmuş kaya kilisesidir. Çevresine bitişik kaya odalarıyla birlikte 8.-10. Yüzyıllar arasında yapılmış manastır yapısıdır.
Ayazini Kilisesi	İhsaniye	Ayazini kasabası girişi	M.Ö. 1000’li yıllar	Yol kenarında tüf sarp kayalık içinde, kayaya oyulmuş bir kilisedir. Kilise yapısının özelliği dış cephe olarak kaya yüzeyine oyulmuş apsisi ve kubbeli olmasıdır. Çevresine bitişik kaya odalarıyla birlikte 1000’li yıllarda yapılmış manastır yapısıdır.
Böcü İnlere Kilisesi	İhsaniye	Kıyır	M.Ö. 8.- 10.yy	Tüf sarp kayalık yüzeylere oyulmuş aralıklı üç kilise bulunmaktadır. Kiliseler tonoz yapılıdır ve yan duvarlarında birbirine bitişik kemerli nişler bulunmaktadır. Çevresindeki kaya odalarıyla birlikte M.Ö. 8.-10.yüzyıllar arasında yapılmış manastır yapısıdır.
Eğerli Kaya Kilisesi	Bayat	Doğlat köyü Bayat ilçe merkezi ile İscehisar ilçesinin Doğlat köyü arasında, Eyerli Dağı’nın batı yamaçlarındadır	-	Eyerli Dağı’nın batı yamaçlarındadır. Afyon ilinde bulunan kaya kiliselerinin içinde en sağlam ve eksiksiz olanıdır. Kilise içinde kiremit renkli kök boya ile işlenmiş desenler vardır.
Kırkinler Kaya Kilisesi	İscehisar	Seydiler Afyonkarahisar- Ankara karayolu 32.km.	M.Ö.730- 843 yıllar	Kırkinler Kaya Yerleşimi içerisindedir. Tüf kaya kütesinin doğu yarısının içi tamamen oyularak çok sayıda odalar ve kiliseler yapılmıştır. Bu kiliselerden büyük olanının duvarları ve tavanlarında kabartma haç ve geometrik şekiller bulunmaktadır. Tabanda ise irili ufaklı oyulmuş mezar yerleri vardır. Ayrıca duvarlarda kırmızı boya ile yapılmış süslemeler görülmektedir. Çevresine bitişik kaya odalarıyla birlikte M.Ö.730-843 yılları arasında yapılmış bir manastır yapısıdır.
Memeç Kaya Kilisesi	İhsaniye	Döğer kasabasının 4 km. kadar güneydoğusunda Emre Gölü yolu üzerinde	M.Ö.8.- 10. Yy	Tüf sarp kayalık yüzey ortasına oyulmuş kilisedir. Kilisenin ön bölümünün dış duvarı yıkılmış ve açık olarak görülmektedir. Çevresine bitişik kaya odalarıyla birlikte 8.-10. Yüzyıllar arasında yapılmış manastır yapısıdır.
Yedikapılar Manastırı	Bolvadin	Kemer kaya Yedikapılar mevkii	M.Ö.8.- 10.yy	Tüf sarp kayalık yüzeye oyulmuş, birbirine bitişik tonoz tavanlı kilise ve odalardan oluşan, M.Ö.8.-10.yüzyıllar arasında yapılmış manastır yapısıdır

Kaynak: AB, 2022g www.visitafyon.org. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Anadolu birçok farklı kültürden topluma ev sahipliği yapmış olup, Afyonkarahisar’da da örneklerini görmekteyiz. Şu an nasıl geçiş güzergahı olarak görülüyorsa daha önceki toplumlarda da bir geçiş yolu olarak görülmüş olup ve bir sürü etkenle birlikte buralara yerleşmişlerdir. Ören yerleri taşınmaz kültür varlıklarıdır. İnanç turizminde sürdürülebilirlik kapsamında ele alınarak inanç turizmi ziyaretçilerine de ilgi

odağı olmaktadır. Tablo 2’de Afyonkarahisar’da bulunan ören yerlerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Afyonkarahisar’ da Bulunan Örenyerleri

Örenyerleri	İlçe	Köy	Konum	Hakkında
Ayazini Örenyeri (Metropolis)	İhsaniye	Ayazini	Afyonkarahisar-Eskişehir karayolunun 27.km'sinden sağa dönülerek 4,7 km ilerledikten sonra ulaşılır.	Roma ve Bizans dönemlerine ait aile ve tek kişilik kaya mezar odaları, Bizans dönemine ait kiliseler ve kaya yerleşimleri gibi eserler kayalara oyularak yapılmıştır.
Döğer Örenyeri	İhsaniye	Döğer	Afyonkarahisar’a 50 km., İhsaniye ilçesine 12 km.	Frigler döneminden Aslankaya, Kapıkaya I ve II, Tanrıça Kybele adına yapılmış açık hava tapınağı özelliğinde kaya anıtları ile Asar ve Eski Döğer ’de yerleşim yerleri vardır. Ayrıca geniş bir alanı kaplayan Örenyerlerinde Roma ve Bizans dönemine ait kaya yerleşim ve mezar odaları ile kiliseler oldukça çok görülmektedir.
Göynüş Vadisi Örenyeri	İhsaniye	Kayıhan	Afyonkarahisar-Eskişehir karayolunun 32.km'sinden sola dönülerek 1,5 km ilerledikten sonra ulaşılır.	Örenyerinin bulunduğu vadi içerisinde Göynüş Kalesi, üzerinde aslan kabartmaları bulunan Aslantaş ve Yılantaş mezar odaları ile Kybele açık hava tapınağı olan Maltaş bulunmaktadır.

Kaynak: AB, 2022ğ www.visitafyon.org. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Antik kentler tarihimizin kültürel mirasçısıdır. Birçok toplum şehri kurmadan önce tanrı için olan dinsel merkezleri konumlandırır daha sonra evlerini inşa etmekteydiler. Afyonkarahisar’daki antik kentler yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılmış olup Hristiyanlık ve Müslümanlık açısından önem arz ettiği görülmüştür. İnanç turizmi ziyaretçilerinin ilgi odağı olabilir ve inanç turizmi bütünlüğü açısından katkı sağlamalıdır. Tablo 3’te antik kentler hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 3. Afyonkarahisar’ da Bulunan Antik Kentler

Antik Kentler	İlçe	Konum	Hakkında
Amorium (Hisarköy) Örenyeri	Emirdağ	Hisarköy	Antik kentin geçmişi Erken Tunç Çağı’ na kadar uzanmaktadır. Amorium’da *İlkçağın önemli masal ustası ve filozofu Ezop’un M.Ö. 620 yılında doğduğunu, fabllarını burada yazdığını *Roma Döneminde adına sikke bastırıldığını *Bizans döneminde Anadolu’nun 2. Büyük kenti olduğunu *Selman-ı Farisi’nin hakikat arayışı sırasında yolunun Medine öncesi son durak olarak Afyonkarahisar-Emirdağ bölgesinde Ammuriye (Amorium)’den geçtiğini ve burada 12 yıl yaşadığı belirtilmiştir.
Apameia (Geleneia) Antik Kenti	Dinar	Afyonkarahisar- Denizli karayolunun 90. Km. ’sinde	Kent M.Ö. 6 yüzyılda Efes’ten sonra Anadolu’daki ikinci büyük yerleşim olarak bilinir. Hristiyanlık döneminde önemli bir dinsel merkez olmuştur. Apameia (Dinar) içine tanrıların, kralların karıştığı masallar ve efsaneler şehridir.

Kaynak: AB, 2022h www.visitafyon.org. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Halk arasında kutsal sayılan ve en fazla rağbet gören bir diğer yer ise Türbeler, merkadlar ve Camiilerdir. Halk, türbelerde bulunan zatların yüzü suyu hürmetine dileklerinin Allah tarafından kabul olunacağını düşünürler. Özellikle Merkez İlçe’ de Mevlevi dergahına bağlı birçok zat bulunmaktadır. Kentte farklı dönemlere ait çok sayıda cami, külliye ve mescit bulunmaktadır. Bu yapıların büyük kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Kentin farklı yerlerinde farklı zamanlara ait yapılmış olan camiler ve külliyeler bulunmaktadır. Peygamber efendimizin Sakal-ı Şerif’inin saklandığı camide mevcuttur. Bununla birlikte Bektaşî yarenlerinin de türbeleri bulunmaktadır.

Aşağıda ise Afyonkarahisar İnanç Turizmi (Sandıkçı vd., 2019) kitabından yararlanılarak oluşturulmuş bilgiler mevcuttur, daha açıklayıcı bir ifade kullanmak gerekirse takip eden bölümde Afyonkarahisar’da yer alan ilçelere göre türbe, merkad ve camiler hakkında bilgi verilmiştir.

1.6.1. Afyonkarahisar Merkez İlçesi

i. Ahmed Turani Türbesi: Tacı Ahmet Mahallesi, Kale Çeşmesi Sokak, Ulu Cami karşısına yer alan Seyyid Battal Gazi ile bir kuşatmada görev yapmış olan, ancak şehit düşen bir akıncı komutanıdır.

ii. Kırklar Makamı: Doğancı Mahallesi, Kırklar Mescidi içindedir. Bir diğer bilgiye göre medfûn; 13. Yy. 'da ölen Karahisar-ı Devle Kadısı Tacüiddin Hoyi isimli kişidir. Asıl adı Kadılar Makamı olan ziyaretgâhın ismi halk tarafından Kırklar Makamı olarak anılmaktadır.

iii. Sultan Divani: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn bulunan, anne tarafından Hz. Mevlana'nın torunu, baba tarafından Germiyan hükümdarı Süleyman Şah'ın torunu olan aynı zamanda Mevlevi Dergâhı Şeyhi Aba Puşı Bali Çelebi'nin en küçük oğludur. Asıl ismi Mehmet'tir. Diğer Mevlevi dervişleriyle kıyaslanamayacak kadar uzun süre ara vermeden, insanüstü bir şekilde sema yapması nedeniyle *Semai* unvanı verilmiş olup bu unvanı şiirlerinde mahlas olarak kullanmıştır. Aynı zamanda Mevleviliğin ikinci kurucusudur.

iv. Aba Puşı Bali: Mevlevi Türbe Camii içerisinde olup, Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'un torunlarından biridir.

v. Hıdırşah Çelebi: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Sultan Divani'nin kendisinden sonra Mevlevi postnişinliğine oturan oğludur.

vi. Destina Gevher Hatun: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Mevlevihane'de dokuz yıl süreyle müteveli olarak görev yapmıştır.

vii. Hıdır Şah: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Süleyman Şah'ın oğlu Hıdır Şah, dedesi Sultan Veled gibi dervişliği seçmiştir.

viii. İlyas Şah: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Ağabeyi Hıdır Şah gibi dervişliği seçmiştir.

ix. Abdülbaki Çelebi (Meczup): Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûndur.

x. Şeyh Murat Çelebi: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, 1837'de çok kısa bir süre şeyhlik yaptığı düşünölmektedir.

xi. Mehmet Furuni Dede: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Sultan Divani'nin müritlerindedir, 16. Yy.' da yaşamıştır.

xii. İbrahim Şahidi: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Muğla yöresinden meşhur bir alim olan İbrahim Dede, Sultan Divani'nin katipliğini yapmıştır.

xiii. El kas Mirza: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, İranlı Şah İsmail'in oğlu olan Elkas Mirza, Divani 'ye tabi olup, dünya saltanatını reddetmiştir.

xiv. Güneş Hatun: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Sultan Divani'nin torunu, Arif Mehmet Çelebi'nin en büyük kızıdır.

xv. Mehmed Raşid Çelebi: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, soyu baba tarafından Mevlana'ya ulaşan Mehmed Raşid Çelebi'nin şeyhlik yaptığı dönemde Mevlevihane'nin genişletilip tamir edildiği bilinmektedir.

xvi. Kemal Çelebi (Ahmet Kemalettin Çelebi): Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, 23 yıl boyunca şeyhlik yapmıştır.

xvii. Celal Çelebi (Ali Celaleddin Çelebi: Mevlevi Türbe Camii içerisinde medfûn olup, Postnişinliği sırasında bir yangın sonucu 1902 yılında kullanılmaz hale gelen Mevlevihane yeniden inşa edilmiştir.

xviii. Kadınalar Türbesi: Birinci türbe; Mevlâna Mahallesi, Mevlevi türbe yakınlarındadır. İkinci Türbe. Ambar Yolu Caddesi, Kadınana İlkokulu karşısındadır. Selçuklu Sultanı 3. Alaaddin Keykubad bin Feramürz'ün üç kızından ikisi Melek Peyker Sultan ve Naime Gevher Sultan bulunmaktadır. Diğer kardeşleri Asiye Sultan'ın türbesi de Kadınana Caddesi'nin başında yer alır.

xix. Necmeddin Ruzbe (Horoz Dede): Mevlâna Mahallesi, Yukarı Pazar Mescidi civarı Karanlık Dede Sokak karşısında yer alan eski karakol binasının bahçesindedir. Sultan Divani 'ye bağlı bir derviş olması nedeniyle 1920'ye kadar her bayram namazından sonra Mevlevi dervişleri tarafından gerçekleştirilen kabir ziyaretlerinin başlangıç noktasıdır. Mezar yeri artık bilinmemektedir.

xx. Mevlâna Alaaddin Esved Efendi (Sakalı Ak Dede): Burmalı Mahallesi, Nur Mehmet Efendi Camii'nin yanındadır. Sultan 1. Murad ve Yıldırım Beyazıt dönemlerinde Şeyhülislam olarak vazife yapmış olan Molla Fenari'nin hocasıdır.

xxi. Yarenler Sultan Türbesi: Yarenler Mahallesi, Yarenler Camii içerisinde. Sultan Divani'nin talebelerinden olup Çiltenan grubuna dahildirler.

xxii. Çavuşbaş Sultan Türbesi: Çavuşbaş Camisi'nin bahçesindedir. Afyonkarahisar'a askerlik yapmak üzere gelmiş bir birliğin komutanıdır.

xxiii. Gülapoğlu Askeri Baba: Çavuşbaş Mahallesi, 1 Nolu Sağlık ocağı karşısında yer alır. Halveti tarikatı şeyhlerinden olan Gülapoğlu Askeri Baba, tam bir mutasavvıf olarak nitelendirilmektedir.

xxiv. Deve Dede: Eski Yukarıpazar Karakolu binasının ve lojmanının karşı aralığı ‘Karanlık Dede Çeşmesi Sokak’ isimli sokakta medfûn bulunur. Afyonkarahisar’ı ilk fetheden askerlerdendir.

xxv. Merdiyek (Mürdümek) Sultan: Tacı Ahmet Mah. sınırları içerisinde kalan mezar yeri Gavur Kalesi olarak isimlendirilen bir tepenin eteğindedir. Bilal Habeşi (R.A.) hazretlerinin soyundan olduğu bilinmektedir.

xxvi. Sahipler Sultan Türbesi: Barbaros Mahallesi, Yoncaaltı Camii arka sokağındadır. Selçuklu devlet adamlarından Sahipata Fahrettin Ali’nin soyundan olan 15 kişinin mezarı vardır.

xxvii. Süleyman Şah Germiyani: Bedesten Çarşısı’nın karşısına gelen Garılar Bazarı denilen çarşının içerisinde. Germiyanoğlu Beyliği’nin lideri olarak, Kütahya ve Afyonkarahisar topraklarında hakimiyet kurmuştur

xxviii. Süt Dede (Siyahi Dede): Akmescit Mahallesi, Süt Dede Sokak. Süt Dede Camii yanındadır. Bektaşî dervişi ile Hıdırlık eteklerindeki Süt Dede diye anılan tekkesinde halka hizmet eden bir zattır.

xxix. Devrani (Devrane) Sultan: Kurtuluş Caddesi yer almaktadır. Sultan Divani’nin arkadaşlarından. Evliya Çelebi’ye göre Sultan Divani ile akrabalık bağları da bulunmaktadır.

xxx. Dedeli Han: Umurbey Mahallesi, Tuz Pazarı Caddesinde yer alan; iki Mevlevî dervişinin medfûn bulunduğu bir ziyaretgahdır.

xxxi. İğde Dede: Gökçe Mahallesi Belmesjid Caddesi Su Deposu Sokak başındadır. Mevlana’nın talebesi ve müridi olduğuna dair söylentiler vardır fakat destekleyen bir kaynak yoktur.

xxxii. Abdürrahim Mısri: Mısri Mahallesi Abdürrahim Mısri Camisi’nde bulunmaktadır. Afyon’un meşhur sülalesinden Mısırlıoğlu sülalesine mensuptur.

xxxiii. Kasım Paşa: Mısri Cami’sindeki mezarının makamdan ibaret olduğu ifade edilmektedir. 2. Murat Han’ın yetiştirmelerinden olup, Fatih Sultan Mehmet ve 2. Beyazıt dönemlerinde sancak beyi ve beylerbeyi görevlerinde bulunmuştur.

xxxiv. Demiryalayan Türbesi: Gazlıgöl Caddesi ile Yeşilyol’un kesişme noktasında çimlendirilmiş platformda yer almaktadır. Abdürrahim Mısri’nin talebesidir.

xxxv. Şehre Küstü: Kasımpaşa Mahallesi Maliye kavşağı civarındadır. Abdürrahim Mısri'nin talebesidir.

xxxvi. Deper Dede Türbesi: Ataköy Mah. Tebar Sultan adıyla Ataköy Camii'nin arka tarafında yer alır. Türbe içinden alınan küçük bir toprağın uyuşmaya, felçli hastalıklara iyi geldiği, felç hastalarının ve çocuğu olmayanların ziyaret ettiği bilinmektedir.

xxxvii. Ulu Camii: Tacı Ahmet Mahallesi Ulu Camii Cadde. Anadolu Selçukluları Devri'nde, 1272-1277 yılları arasında Sahipata Nusretiddün Hasan tarafından yaptırılmıştır.

xxxviii. Gedik Ahmet Paşa (İmaret) Camii: Barbaros Mahallesi Kurtuluş Caddesi Camiyi Sadrazam Gedik Ahmet Paşa, 1472'de Mimar Ayaz Ağa'ya yaptırmıştır. Bu yüzden Gedik Ahmet Paşa Camisi (İmaret Cami) adıyla da tanınır. Nakışları Abdüssamedoğlu Hasan'ındır. Camiyi 1795'te Müfizzade Ahmet restore ettirmiştir.

xxxix. Mevlevi (Türbe) Camii: Mevlâna Mahallesi Canbaba Yokuşu Sokak No:6. açık adresidir. Günümüzde cami olarak kullanılan yapıyı son olarak Mimar Arif Turunç onartmıştır. Semahane, matbah ve öbür bölümleriyle birlikte esasen büyük Mevlevihane'dir. Mevlevilik töresinde Konya'dan sonra ikinci sırayı alır.

xl. Abdürrahim Mısri Camii: Mısri Mahallesi Hacı Eyüp Mısri Sokağı. 1483'te Şakkancıoğlu Evliya Kasım Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami bitişiğinde bulunan Mısri Sultan (Abdürrahim Mısri) türbesi dolayısıyla Mısri Sultan Camisi olarak bilinmektedir. Adını aldığı ünlü şahsiyet 15. yüzyılın ünlü mutasavvıflarından biri olan Abdürrahîm Mısrî'dir.

xli. Ot Pazarı Camii: Fakıpaşa Mahallesi Köprübaşı Caddesi No:1. Açık adresli cami her ne kadar 1590 yılında inşa edildiği bilirse de bazı kaynaklarda 1601 yılı ile tarihlendirilir.

xlii. Gürcani (Fakih Paşa) Cami: Fakıpaşa Mahallesi Hancıoğlu Sokak No: 7, Restorasyonu 2016 yılında tamamlanan ve halk tarafından Mahkeme Mescidi veya İshak Fakih Camisi olarak da bilinir. Yapılış tarihi tam olarak bilinmeyen cami miladi 1827 tarihinde onarım geçirmiştir.

xliii. Hacı Mahmut Cami: Burmalı Mahallesi 163 Sokak , Caminin ilk yapılış tarihi belli değildir ancak 1956 yılında betonarme olarak yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Camiye adı verilen zatın mezarı cami bahçesinde yer almaktadır.

xliv. Hacı Nasuh Cami: Sümer Mahallesi Hacı Nasuh Camii Sokak , 1902 yılında çıkan büyük yangın sonucu Mevlevi Camisi yanmış, yeniden onarımı ve faaliyete geçirilmesi 1908 yılına kadar sürmüştür. Bu çalışmalar Hacı Nasuh isminde bir zat tarafından yaptırıldığı düşünülen; Hacı Nasuh Camii, Mevlevi Dergâhı olarak kullanılmıştır.

xlv. Hacı Ömer Cami: Fakı Paşa Mah. Hacı Ömer Camii Sokak, Miladi 1297 yılında Sahipata Fahreddin torunu Mehmet Bey tarafından yaptırılmaya başlanmış, bir savaşta şehit düşmesi ile dört yıl sonra miladi 1301 yılında oğlu Ahmet Bey tarafından tamamlanmıştır.

xlvi. Keçe Pazarı Camii: Burmalı Mahallesi Taşhan Sokak No: 34, Yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Demirciler Çarşısında yer alan Cami halk tarafından minaresinin boyunun kısa olması nedeniyle Güdük Minare ismiyle de tanınmaktadır. Aba Puşi Bali zamanında Afyonkarahisar Müftülüğü tarafından yaptırılmıştır.

xlvii. Sinan Halife Camii: Fakı Paşa Mahallesi 193 Sokak No: 13 adresindeki Cami Bahçesinde camiye yaptıran ve ismini alan medfün İmam Sinan Halife adına yaptırılmıştır. 1453 yılında Beğendik oğlu Esen Bey tarafından yeniden inşa edilmiştir. Minaresi günümüze kadar ulaşmamıştır.

xlviii. Tac-1 Ahmet Camii: Tacı Ahmet Mahallesi Tacı Ahmet Camii Sokak No: 16 adresli caminin yapım tarihi bilinmemektedir. Minaresi bulunmayan, ancak, kapısının üzerinde ahşap ezan okuma yeri olan caminin diğer ismi Tahtalı Cami'dir.

xlix. Yoncaaltı Camii: Burmalı Mahallesi Tuz Pazarı Cadde, İki katlı olarak inşa edilmiş olan caminin alt katı buğday loncası olarak planlanmıştır. 1969 yılından itibaren bir süre Müftülük binası şeklinde kullanılmıştır.

1.6.2. Bolvadin İlçesi

i. Abdülkadir Geylani-i Sani Hazretleri Türbesi: Ağılönü Şıhlar Mah. Şıhlar Cami'sinin Batısındadır. Kadiri tarikatı kurucu olan Seyyid Abdülkadir Geylani'nin on ikinci kuşaktan torunu 17. Yy başlarında Bolvadin'e gelerek Ağılönü'nde tekke kurduğu ve irşat görevi yaptığı bilinmektedir.

ii. Abdülvahab Gazi: Ağılönü 'ne 1km. mesafede Yeni Tekke denilen Eber Gölü yol üzerinde küçük bir höyük üzerindedir. Peygamber efendimizi gördüğü rivayet

edilmektedir. Çocukları olup yaşamayan, hastalıklı çocuklar, geçimsiz, parasız, içki içenlerin yakınları tarafından ziyaret etmektedir.

iii. Alaca Camii: Alaca Mahallesi İstasyon . Ne zaman kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Güneyindeki çeşme üzerindeki kitabeye göre Kanuni Sultan Süleyman'ın Miladi 1553 yılında Bolvadin'i ziyareti sırasında bakım yaptırılarak camiye dönüştürüldüğü kabul edilmektedir.

iv. Çarşı Camii: Emrullah Mahallesi Emirdağ Cadde No: 2. 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Bolvadin'i ziyareti sırasında Sadrazam Rüstem Paşa tarafından yıkılarak Mimar Sinan'a Kubbeli Camii olarak anılan camiyi yaptırmıştır. Afyonlu Mimar Georgios Parmakyan'a yeniden yaptırılmış ve 1904 yılında ibadete açılmıştır.

v. İmaret Paşa Camii (Lala Sinan Paşa Camii): Lala Sinan Paşa Mahallesi Cumhuriyet Meydan Camii, şadırvanı, çeşmesi, hamamı, tekkesi ve medresesi ile tam bir külliye niteliği taşımaktadır. Bu caminin özelliklerinden birisi de Sakalı Şerif'in burada bulunmasıdır. Sakalı Şerif'in Medine'den Cılkzade Hacı Süleyman Ağa tarafından getirilip camiye hediye edildiği bilinmektedir.

1.6.3. Çay İlçesi

i. Esirüddin Ebheri Türbesi: Eber Kasabası. Taş Medrese müderrislerinden olup, yazdığı İsağoci adlı eseri medreselerin kapatılmasına kadar okutulmuş bir Türk Astroloğu ve filozofudur.

ii. Taş Cami Medresesi: Barbaros, Cevizaltı Çeşmesi Sokak No:20. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında beylerinden Yakup oğlu Yusuf Bey tarafından 1278 yılında Mimar Oğul Bey'e yaptırılan medrese, çeşme, hamam ve kervansaraydan müteşekkil külliye içindedir. Sonradan camiye dönüştürülmüştür.

1.6.4. Dazkırı İlçesi

i. Çiftlik Köyü Camii: Çiftlik Köyü. Caminin kible duvarında boyama tarihi olarak 1889 tarihi bulunmaktadır. Duvarlarda kök boya ile yapılmış ilginç çeşitli geometrik şekiller ve hayat ağacı süslemeleri ile cennet ve cehennem figürleri bulunmaktadır. Yine kök boya ile yazılmış çeşitli Arapça yazılar vardır.

ii. İdris Köyü Camii: İdris Köyü. Caminin duvarı hiç boşluk kalmayacak şekilde kök boya ile yapılmış süsleme ve yazılarla doldurulmuştur. Süslemelerde, Edirne'de bulunan Sultan Selim camii, Mekke-i Mükerrime'de bulunan harem-i şerif gibi cami

tasvirleri, geometrik şekiller, hayat ağaçları ve çeşitli bitki ve ağaç figürleri kullanılmıştır. Yapılış ve açılışı 1902'dir.

1.6.5. Emirdağ İlçesi

i. Balcam Sultan Türbesi: Balcam Köyü, Sultan Hanım ve kardeşi Hamza Fakı Türbeyi çocuğu olmayan kadınlar ve sakatlık sorunları olanlar ziyaret etmektedir.

ii. Çarşı Camii: Çilli Mahallesi 6005 Sokak. Musluçalı nahiyeliği döneminde 1750 yılında inşa edilen, 1902 yılında yıkılıp aslına uygun yeniden yapılan camii, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1965 ve 2011 yıllarında genel onarımdan geçmiştir.

1.6.6. İhsaniye İlçesi

i. Karaca Ahmet Sultan: İhsaniye İlçesi Karacaahmet Beldesinde bulunan türbe; Hacı Bektaş dergahında eğitim almış. Tekkesinde akıl hastalıklarının tedavisi ile uğraşmış, işinin ehli bir hekimdir.

ii. Hayran Veli (Hayran Balı): Gazlıgöl kaplıcası 'nın yakınında bulunan ve eskiden Tekke Gayren Köyü olarak bilinen Kayıören Kasabasıdır. Bir cilt hastalığı sonucu oluşan çıbanın tedavisinde başarılı olmuştur.

1.6.7. Sandıklı İlçesi

i. Muradin Türbesi: Çay Mahallesi Derebeyi Sokak Muradi Camii bitişiğindedir. Türbe içerisinde sekiz mezar bulunmaktadır ama mezarlar hakkında bir kitabe bulunmamaktadır.

ii. Yunus Emre Türbesi: Merkez Yunus Emre Mahallesi Menderes nehrine ulaşan Sel Çayı ve Çanlı Dere olarak iki çayın birleştiği yerde hocası Tapduk Emre ve Yunus Emre birlikte yaşamışlardır. Hâlen bu çayın bir tarafında Yunus Emre'nin diğer tarafında da Tapduk Emre'nin kabirleri bulunmaktadır. Çocuğu erkek olsun isteyenler çocukları doğunca adının Yunus koyarlar.

iii. Saltuk (Saltık) Baba Türbesi: Sandıklı- Hocalar yolu üzerinde Afyonkarahisar iline 85 km, Sandıklı ilçesine 22 km mesafede bulunur. Saltuk Sultan Köyü. 1623 yılı tahrir defterlerinde köyün adı Saltuk Sultan olarak geçmektedir. Daha hayattayken efsaneleşen bir Türk kahramanıdır.

iv. Ulu Camii: ay Mahallesi, Kadıhan Sokak No:26. İlk önce sıradan bir mescit olarak 1278 yılında yapılan bilahare minare ve minber konularak cami haline getirilen. Yapısında hiçbir direk yoktur. Kubbe yapısı sicri olup, diğerkubbelerden farklıdır.

1.6.8. Sinanpaşa İlçesi

i. Sinanpaşa Kllyesi: Akpınar, 03850. Kllye, cami, misafirhane, mektep, imaret, fırın, mahzen, mutfak ve hamam, ahır gibi yapılardan oluşmaktadır. Bunlara Sinan Paşa'ya ait türbe ile cami avlusundaki şadırvan da ilave edilebilir. Evliya Çelebi Seyahatname 'sinde kllye içinde bir medrese bulunduğunu bildirse de ne vakfiyede ne de başka bir kaynakta bundan söz edilemez. Sinan Paşa'nın mezarı da kllyenin bahçesinde bulunmaktadır.

ii. Merkez Paşa Camii: Akpınar, 03850. Osmanlı vezirlerinden Celaleddin Sinan Paşa tarafından Miladi 1525 yılında cami, imaret, sbyan mektebi ve hamam yaptırılmıştır.

iii. Boyalı Kllyesi: Boyalı Köyü. Hanikah ile kümbet ve eyvan tipi iki anıt mezardan oluşan Selçuklu dönemi eser topluluğudur. Anadolu Selçuklu dönemi eserlerinden Hani Kh ve iki türbeden oluşmuş bir kllyedir.

1.6.9. şuhut İlçesi

i. Malik Bin şebib: Anayurt köyü. Anadolu'ya akın düzenleyen ilk Emevi komutanıdır.

ii. Mahmut Sultan: Mahmut Köyü. Felçli hastaların tedavisi ile uğraşmış olan Horasanlı bir eren olarak bilinmektedir. Halen felçli hastalar tarafından şifa amaçlı olarak ziyaret edilmektedir.

iii. Ulu Cami: Pazar Mahallesi ayır Cadde. 1415 yılında Demirtaş Paşa'nın oğlu Hamza Paşa tarafından yaptırılan üzeri kiremitli caminin içinde dört sıra 16 adet mermer sütun mevcuttur.

1.6.10. Diğerk İlçeler

i. Seyyid Hasan Bin Basri Türbesi: İschehisar- Seydiler Köyü. Hacı Bektaş dergahında eğitim almış bir zattır. Trbeye genellikle kedi-köpek ısırarak kişi getirilmektedir.

ii. Çarşı Camii: Sultandağı- Selçuk Mahallesi Cumhuriyet Meydan. Cami’de Ashab-ı Kiram ya da Eshab-ı Kiram’lardan alınan kutsal emanetlerden olan Sakalı- 1 Şerif saklanır

iii. Cuma Camii: Başmakçı- Aşağı Hilal Mahallesi Akpınar Cadde. Miladi 1699 yılında, Seyyid Muhammet Ağa tarafından yapılmıştır.

iv. Recep Bey Camii: Başmakçı- Çağlayan Mahallesi Ulu Camii Cadde No: 7 .1785 yılında, mimar Hüseyin Arif tarafından yapılmıştır.

v. Bademli Köyü Camii: Dinar- Bademli Köyü Camili Mevkii. 1901 yılında yapılmıştır.

vi. Ekinova Köyü Camii: Kızılören- Ekinova Köyü. 1880 yılında inşa edilip ibadete açılmıştır.

Araştırma öncesi yapılan ön görüşmelere göre; Afyonkarahisar’da mevcut inanç turizmi öğeleri incelendiğinde, en dikkat çekici unsurun Mevlevi Türbe Camii olduğu yönünde bir izlenim oluşmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmada Mevlevilikle ilgili unsurların yerleştirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Bu düşünce, uygulama bölümünde gerçekleştirilen mülakat çalışmaları ile de desteklenmektedir. Afyonkarahisar’ın inanç turizmi sunumunda Mevleviliğin ön plana çıkmasında, ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek değerlerin varlığı etkili olmuştur. Bu kapsamda, Mevlevilerin kültürel yaşam alanının bütün olarak korunmuş olması, Mevlevi geleneklerini yansıtan unsurların bir müze bünyesinde sunulması, “Kırk Hatimli Şifalı Aşure Geleneği” nin sürdürülebilirlik ilkesi dahilinde törensel olarak yaşatılıyor olması önemli veriler olarak değerlendirilmiştir.

1.7. MEVLEVİHANELER

Mevlevilik on üçüncü yüzyılda ortaya çıkmış ve tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar etkinliğini korumuş bir tarikattır ve adını Mevlâna Celalettin Rumi’den almaktadır. Bu tarikat, Osmanlı Devleti’nin en uç bölgelerine yayılan Mevlevihaneler vasıtasıyla toplumu derinden etkileyen önemli bir tarikattır (Gölpınarlı, 1953). Mevlâna yaşantısını bir tarikat oluşum için geçirmemiş ise de kendisinden sonra gelen haleflerince ortaya konulan ve geliştirilen bu tarikat, Mevlana’nın ortaya koyduğu aşk ve cezbe temelinde oluşturulmuş, şiir, sema ve musiki gibi olgular etrafında şekillenmiş, tasavvuf anlayışı ile yapılandırılmış, adabıyla ve erkanıyla bir tarikata dönüşmüştür (Önder, 1992). Bu tarikat kısa bir zaman sonra Mevlana’nın torunu Sultan

Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi döneminde batıda Muğla'dan doğuda Tebriz'e kadar büyük bir alana yayılmıştır (Eflaki, 2006). Bu durumun en büyük sebepleri, tarikatın ortaya çıktığı dönemin toplumsal ve politik şartlarının yayılma için uygun olması, Mevlâna Celaleddin Rumi'nin ünü, Ulu Arif Çelebi'nin Mevleviliği daha geniş kitlelere yaymadaki büyük çabaları ve bu husustaki girişkenliğinin yanı sıra Sultan Veled'in yönlendirmeleri şeklinde sayılabilir (Artam, 2007).

Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelmesi sırasında ve Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında, devlet yöneticileri, egemenliklerini ve hakimiyetlerini sağlam bir temele oturtmak maksadıyla askeri ve siyasi gücün yetersiz kalacağını, bu durumun fikir ve ilim alanında ilerleme ile desteklenmesi gerektiğini, topluma manevi anlamda nifak sokmak isteyenlerin ve dini suikastların önlenmesinin ilim ve fikir alanında yeterli donanıma sahip olmayla mümkün olabileceğini anlamışlardır (Kayaoğlu, 2003). Hanedan üyeleri savaşlar ile alının yerlerde devletin kalıcı olabilmesi ve bu alının bölgelerin devletin olabilmesi için, oluşan ihtiyaca göre buralarda tekkeler, zaviyeler ve medreseler kurmuşlardır. Bu toplumsal düzenin tesisi için ve cemiyet hayatının daha düzenli hale getirilebilmesi için büyük bir gereklilik olarak görülmüştür (Turan, 2000). Bu bağlamda Mevlevi tekkelerinin yayılmasında politik gücün de önemli katkısı olmuştur. Mevlevilik, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Anadolu Beylikleri içerisinde etkin olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra da toplumda ve siyasi çevrelerde etkinliğini sürdürmüştür (Babinger ve Köprülü, 1996).

Mevlevilik; kâmil insanı yetiştirme, olgunluğa eriştirmede bir yol, 'insanı utanılacak şeylerden koruyan en hayırlı kalkan olan "edep" temelleri üzerine kurulu' ise, 'âşık, ârif, âlim, kâmil ve hâkim mürşitler vasıtasıyla uzun asırlar boyunca insanlığı, güzelliğe, doğruluğa, sevgiye, hoşgörüye, kısaca güzel ahlaka davet etmiş, bunu gerçekleştirecek mekan, düstur ve icra usullerini mükemmel bir şekilde ortaya koymuş' ise bir eğitim modeli olduğu açıkça söylenebilmektedir (Türkmen ve Yağcı, 2012).

İlköğretim kademesinden yüksek öğrenime kadar kapsamlı bir eğitim merkezi olarak görev yapan dergahlar sürekli olarak rağbet görmüş eğitim organları olmuştur (Derman, 2003). Mevlana'nın yaşadığı dönem kurulan Mevlâna Dergâhı Mevlevihanelerin ilk örneklerindedir. Bu dergâh daha sonraki asırlarda kurulan Mevlevihanelerin merkezi konumundadır. Mevlana'nın ilk olarak ders verdiği medreseye ek olarak kurulan derviş hücrelerinin de eklenmesi ile ilk Mevlevihanelerin

temeli atılmış olmuştur. Buralar türbe, hücreler, namazgah, meydan, semahane, çelebi dairesi, çilehane, mutfak ve kütüphane gibi muhtelif binalardan meydana gelen çok kaliteli eğitim merkezleri ve toplumsal hayata yön veren kurumlar haline gelmişlerdir (Pala, 1996).

Eğitim alanında en gelişmiş tekkeler, asırlar boyunca sanat ve kültür sahasında Osmanlı Türk toplumuna çok büyük şahsiyetler kazandıran, günümüzdeki akademiler gibi işlevleri olan Mevlevihanelerdir (Derman, 2003). Belli başlı tekkelerde oldukça zengin kütüphaneler de bulunduğu için bu bakımdan da tekkeleri eski devrin kültür müesseselerinin mühimlerinden sayabiliriz. Başta Konya Mevlâna Dergâhı olmak üzere Yenikapı ve Galata Mevlevihane'sinde bulunan kütüphaneler bunlara verilecek en iyi örneklerdir (Ergin, 1977).

Mevlevihaneler büyüklüklerine göre zaviye ya da Asitane şeklinde ikiye ayrılmaktadır, kuruldukları yerlerde gelip giden misafirler, fakir ve fukaralar ve Dervişanlar için bir konaklama ve hatta sığınma yeri işlevi olan bu kurumlar tasavvufi bilgilerin yanı sıra musikiden Farsça 'ya kadar çok çeşitli konularda eğitim hizmetlerinin topluma sunulduğu yerler olarak faaliyet göstermişlerdir. Osmanlı şehirlerinde başta Konya'da dergahlarda edebiyat, tezhip, oymacılık, kakmacılık, matematik, hitabet, psikoloji, irşad, astronomi, resim, dil, müzik dersleri katılımcıların isteklerine bağlı bir şekilde sunulmuştur (Arbaş, 1999). Büyük vilayetlerde kurulan ve Asitane olarak hizmet veren Mevlevihaneler günümüzün kültür merkezleri ya da akademileri gibi hatta sanat merkezleri gibi bir sorumluluk yürütmüşlerdir (İnalçık, 2006). Asitaneler, içerisinde çile çıkarılan, zaviyelere göre daha büyük bir alanda kurulan ve dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mimari özellikler taşıyan tekkelerdir.

Mevlâna Hazretlerinin ölümünden sonra onun felsefesini benimseyenler ve Onu sevenler, yakın dostu Hüsameddin Çelebi'nin etrafında toplanmıştır. Hüsameddin Çelebi'nin ölümünden sonra ise Rumi'nin oğlu Sultan Veled posta oturmuştur. Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu ilk dönemde Sultan Veled Mevlevi tarikatını kurabilmek için birtakım çalışmalar yapmakta idi. Ancak bu tarikatın temellerinin sağlam bir zemine oturması ve Konya dışına çıkabilmesi Sultan Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi tarafından sağlanmıştır. Bu şahsiyet zamanında halka iyice genişlemiş ve tarikat birbirinden farklı beyliklerin himayesinde bulunan şehirlere kadar genişlemiştir. Bu şekilde Mevlevilik on dördüncü yüzyılda Anadolu'da artık tanınmakta olan bir tarikat haline gelmiştir (Önder, 2004).

1.8. AFYONKARAHİSAR'DA MEVLEVİLİK

Mevlevihaneler içerisinde ilk açılanların başında, Konya'dan sonra Karahisar-ı Sahib Sultan Divani Mevlevihane'si gelmektedir. (Pekyaman, 2012). Anlatılır ki, 1233 senesinde Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad için inşa edilen Hisarardı Medresesi hizmete girerken Mevlâna Celaleddin Rumi ilk dersi verir. Muhtemelen iki çocuğu da bu günlerde sünnet olur. Bir süre sonra Sultan Veled Karahisar'a geldiğinde Mevlevi Camii'nin arsası vakfedilir (Halıcı, 2014 semazen.net).

Germiyanlı Türkmen Beyliği, Kütahya, Afyon ve Denizli havalisinde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşüne yakın yıllarda (1304) Yakup Bey tarafından kurulmuş olup Yakup Bey'in ölümünden sonra da oğlu Mehmed Bey geçmiştir. Mehmed Bey'in Süleyman Şah adlı bir oğlu vardır ve Afyonkarahisar Valisi ile oturmaktadır. Afyonkarahisar, Selçuklulardan beri önemli bir kültür ve ilim merkezidir. Germiyanogulları Mevlâna fikrini benimsemiştir ve Mevlâna soyundan gelen herkesi benimseyip saygı duyulmuştur (Önder, 2004: 208).

Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in dört oğlu ve iki kızı olmuştur. Sultan Veled kızlarından Mutahhara Hatun'u Germiyanlı Beyi Süleyman Şah ile evlendirmiştir. Bu evlilikte İlyas Şah, Hıdır Şah ve Devlet Hatun adlarında 3 çocuk doğmuştur. Devlet Hatun Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıt ile evlendirilmiş, Hıdır Şah ve İlyas Şah'ta Annelerinden miras kalan Mevlevilik yolunu seçmişlerdir. Hıdır Şah, Afyonkarahisar'daki ilk Mevlevi tekkesini açmış, oğlu Bali Çelebi bu tekkenin şeyhi olmuştur. 1480 yılında Bali Çelebi'nin Mehmet Çelebi adlı oğlu olmuştur (Önder, 2004: 208).

Karahisar- Sahib Sultan Divani Mevlevihane'si; Afyonkarahisar merkezinde Karahisar'ın eteğinde, Zaviye Sokak ile Türbe Caddesinin Mevlâna Canbaba Yokuşu'nun kesiştiği paftada bulunmaktadır (Topbaş vd., 2007'tan Akt., Sandıkçı vd., 2016). Mevlâna hazretlerinden sonra tarikatın ikinci büyük piri olarak kabul gören Divane Mehmet Çelebi burada yaşadığından Mevleviler, Konya'da bulunan Mevlâna Dergahından sonra en önemli Asitane olarak bu Mevlevihane'yi kabul etmektedir (İlgar, 2008).

Mevlevilik tarikatının Afyonkarahisar ili ile ilişkisi Mevlana'nın yaşadığı döneme rast gelmektedir. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled bir süre burada yaşamış, hatta kızı Mutahhara Hatun'u o zaman Germiyanogullarından Savcı Bey'in oğlu Umur Bey

ile evlendirmiştir. Sultan Veled Afyon'da ilk Mevlevi tekkesinin nüvesini kurmak için girişimde bulunmuş ancak sonucu hakkında tarihi belgelerde herhangi bir veri bulunamamıştır. Arif Çelebi Afyon'da misafir kaldığında ev sahibi Sahiboğlu Ahmed Bey'in bağısladığı arsaya 1316'da ahşap bir dergâh yapılmıştır (İlgar, 1992).

Destina Hatun (1560 civarı) ve Güneş Hatun'un (1683 civarı) postnişinlik dönemlerinde dergâh büyük bir yangın geçirmişse de kendi imkanlarıyla onarılmıştır. Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in "Afyonkarahisar'da Sultan Mehmed Semai Hazretlerinin Huzuru" adlı çiziminde ise Sultan Abdülmecid'in 1844'te tamir ettirdiği ahşap türbe-semahane-mescit içten görülmektedir. Mevlevihane'nin 1908 yenilenmesine kadar ahşap olarak inşa edildiği ve XIX. yüzyıldaki türbe-semahane-cami ve doğusundaki iki katlı Şerbet hane-mahfil kısımlarının plan ve yerleşiminin bugünküne benzediği anlaşılmaktadır (Solmaz, 2011).

Bu bağlamda; şehirde çıkan yangınlardan etkilenen Mevlevihane'nin birkaç kes yandığı, tamir ve genişletme çalışmaları sırasında da birtakım değişikliklerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Mevlevihane son olarak 1902'de yanmış olup; 1908 yılında günümüz şeklinde yeniden inşa edilmiştir (İlgar, 2008).

1925 yılında tekke ve zaviye kanununun çıkması ve bütün dergahların kapatılmasıyla, Mevlevilik içine kapanmış ve daha çok evlerde bu eğitime devam edilmiştir. 1950 yılında Konya'da yapılan mukabelelerin başlamasına da İstanbul'dan gelen ekiple birlikte Afyonkarahisar Mevlevihanesi öncülük etmiştir. Yasaklı olan dönemde gönül bağı olanların evlerini zamanın müzisyen ve semazenlerine açması ile hem bu geleneğin unutulmaması sağlanmış hem de Konya'da Şeb-i Aruz törenlerinin yapılmasına destek verilmiştir (Uzun, 2012).

Afyonkarahisar Mevlevihane'sinden Konya'ya giden mutrib heyeti ve semazenler, daha sonra 1970 yılına kadar her sene Şeb-i Aruz törenleri düzenlemişlerdir. Bu tarihten sonra Mevlevi büyüklerinin ölmesi ve onları bir araya getirecek kimsenin bulunmayışı nedeniyle bu törenler yapılamamıştır (Uzun, 2012).

Afyonkarahisar'da 27 Ekim 1999 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü, üniversite bünyesinde "Türk Tasavvuf Musikisini Araştırma Merkezi ve Sema Topluluğu"nu kurmuştur. Burada sema eğitimleri başlatılmış, 2002 yılına kadar yurt içi-dışı etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu topluluk dağılmış ve 2005 yılından itibaren Afyon Kocatepe Üniversitesi Halk Oyunları Topluluklarında sema

öğretisi başlamış ve Afyonkarahisar'da yapılan birçok etkinlikte sema yapılmaya başlanmıştır (Uzun, 2012).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR’IN İNANÇ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tezin amacı, Afyonkarahisar’daki inanç turizmi potansiyeli üzerine bir değerlendirme yaparak, kentin mevcut turizm sunumuna katkı sağlaması beklenen bir ürün çeşidini ilgi odağına konumlandırmaktır.

İnanç turizmi, turizm sektöründe önemli bir gelir kaynağıdır. Çünkü kişiler dini görevlerini ifa ederken harcamalarında daha serbest davranmaktadırlar. Bu durum ülkelerin ve işletmelerin turizm planlaması yaparken inanç turizmine daha fazla pay ayırmalarına neden olur (Şahiner, 2012).

Çalışmada inceleme alanı olarak belirlenen Afyonkarahisar, termal turizm arzı ile ön plana çıkan bir destinasyondur (Çelik, 2009). Temel çekicilik olarak belirlenen termal turizmin diğer turizm türleri ile desteklenerek sürdürülebilir olması, bunun yanında kentin bütün yönleri ile sunularak atıl kapasite oluşumunun önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Bu anlamda, termal turizmin yanı sıra, kongre ve toplantı turizmi ile spor turizmi başta olmak üzere turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında yöreye ilgi gösterecek ziyaretçilere pek çok alternatif sunulmaktadır. Bu bağlamda, kentin sahip olduğu inanç turizmi potansiyelinin de önemli düzeyde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Afyonkarahisar’da inanç turizmi başlığı altında daha önce yapılan çalışmalarda, kentte var olan inanç turizmi envanterinin belirlenmesi yönünde bir eğilim tespit edilmiştir. Konu özgünlüğü açısından; bu çalışma ile Afyonkarahisar ilinin inanç turizmi potansiyeli tespit edilerek, “yaygın sorumluluk” ilkesi doğrultusunda, yerel anlamda bireyden en üst düzey yetkiliye herkesin katılımı ile turizm sunumunun başarıyla gerçekleştirilmesi için ortaya konulan çabalara katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Afyonkarahisar’ da inanç turizmi potansiyeli var mıdır?
2. İnanç turizmi kapsamında sunulabilecek değerler nelerdir?
3. Bu değerler Afyonkarahisar’daki sunuma nasıl dahil edilmelidir?

2.TEZİN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bir bölgedeki turizmin gelişimi ve sürdürülebilirliği, bölge halkının tutum ve davranışlarıyla doğru orantılıdır. Dolayısıyla halkın davranışlarındaki tutarlılık ve çeşitlilik turistlerle ilişkileri belirlemekte ve geliştirmektedir.

Bu çalışma; Afyonkarahisar il genelinde bulunan inanç turizmi unsurlarını kapsamaktadır. Afyonkarahisar'ın Türkiye'nin coğrafi olarak 11. büyük ili olması dolayısıyla en kuzey ilçesinden en güney ilçesine olan uzaklığı Emirdağ Davulga Beldesine bağlı Aşağı Piribeyli köyünden Başmakçı 'nın Yaka Beldesine bağlı Çığrı köyü 395 km gibi uzak bir mesafe olmasından dolayı araştırma konusu Afyonkarahisar merkezle sınırlanmıştır (Ayhan,2020). Tez kapsamına alınan inanç turizmi unsurları Afyonkarahisar il genelinde bulunan inanç turizmi unsurları ile sınırlıdır.

Tez çalışması kapsamında gerçekleştirilecek olan yarı yapılandırılmış görüşme evreni, Afyonkarahisar il merkezinde yaşayan kişiler olarak belirlenmiştir. Örneklem kütle; Afyonkarahisar ilinde yaşayan, turizm alanında görev yapan, turizm sektöründe işveren, turizmle ilgili araştırmacı ve Mevlevilik hakkında bilgisi olan yarı yapılandırılmış görüşmeye katılıp, Afyonkarahisar'da inanç turizmi konusunda görüş belirtmeyi kabul edilen kişilerden oluşturmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Afyonkarahisar'ın inanç turizmi potansiyelini belirlemek üzere yapılan bu araştırmada; birinci ve ikinci bölümde yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak alan yazın taraması yapılmış olup, inanç turizmi, inanç turizmi çeşitleri, Afyonkarahisar ili, Afyonkarahisar' da inanç turizmi öğeleri ile ilgili genel bir bilgiye yer verilmeye çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme ile durum çalışması yapılarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın temel yaklaşımı, tümevarım yaklaşımıdır. Tümevarım, sınırlı sayıda örneğe (parçalara) bakarak genel hakkında kanaat sahibi olunmasını sağlamaktadır (Altunışık vd., 2015: 23). Nitel araştırmalarda tümevarım ilkesi hâkimdir. Araştırmacı topladığı tanımlayıcı ve ayrıntılı verilerden yola çıkarak incelediği probleme ilişkin ana temaları ortaya çıkarma, topladığı verileri anlamlı bir yapıya kavuşturma, yani bu 62 verilerden yola çıkarak bir kuram oluşturma çabası içindedir (Glaser ve Strauss, 1967'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 47). Nitel araştırma yönteminde araştırmanın konusu oluşturan olay ya da kişilerle ilgili derinlemesine bir

inceleme yapabilmek için örneklem seçimi yerine amaçlı örnekleme tercih edilmiştir (Miles ve Huberman, 1994).

Nitel araştırmanın aşağıda sıralanan özellikleri dikkate alınarak, bu çalışma için en etkili yöntem olduğuna karar verilmiştir. Nitel araştırmalar;

- Deneysel yöntemler gibi, diğer araştırma yöntemlerinin uygulanabilir olmadığı ve etik sorunların yaşanabileceği araştırmaları yürütmek için,

- Üzerinde çok az bilgi sahibi olunan durumların araştırılması için,

- Kontrol edilemeyen karmaşık durumların keşfi için,

- Bir grup ya da organizasyonun içerisine sızıp, gerçekten neler olup bittiğini belirlemek için,

- Durumu doğal ortamının içerisinde, o ortamda bulunan insanların bakış açılarıyla görmek için kullanılabilir (Gillham, 2000: 11'den akt., Aydoğdu vd., 2017).

Nitel araştırmalar sorgulamada niteliksel bir yaklaşımın ele alındığı, çalışmaya konu olan bireylere ve mekânlara yönelik verilerin doğal ortamlarında toplandığı ve veri analizinde tümevarım tekniğinin kullanıldığı araştırmalardır (Creswell, 2007: 37'den akt., Avan; 2015). Nitel araştırmada herhangi bir şekilde istatistiksel prosedür ya da başka bir sayısal araç olmaksızın bulgular üretilmektedir (Altunışık vd., 2015: 304). Nitel araştırmada, en yaygın olarak kullanılan dört veri toplama yöntemi vardır. Bunlar; görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme, gözlem ve yazılı belgelerin incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 91).

Bu araştırmanın modeli nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kapsamındadır. Durum çalışması yöntemi özellikle sosyal bilimlerde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu yöntemin en belirgin özelliği ise “güncel bir olgu, olay, durum, birey ve gruplar üzerine odaklanılıp, derinlemesine incelemeye çalışılmasıdır” (Ekiz, 2013: 45'ten akt., Aydoğdu vd., 2017).

Durum çalışması deseni, araştırmacı kontrolünün değişkenler üzerinde olmadığı, ele alınan sınırlandırılmış etkenler (bireyler, ortam, olay, süreç, zaman) ile durumun derinlemesine incelenmesi, nedensel bağlantıların keşfedilmesidir (Subaşı ve Okumuş, 2017; Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017). Durum çalışmasında genelleştirme yerine durumdan en mükemmel şekilde ne anlaşıldığının çalışılmasının tasarısı üzerinde vurgu yapılmaktadır (Denzin & Lincoln, 1985: 435'ten akt. Aytacı, (2012). Durum çalışması,

tıpkı mimaride yapılan ayrıntılı bir planlama gibi, bilgi toplama, toplanan bilgileri organize etme, yorumlama ve araştırma bulgularına ulaşma gibi basamakları içeren sistematik desen türlerinden biridir (Merriam, 1988'den akt. Vural ve Cenksever, 2005).

Dolayısıyla bu araştırma, Afyonkarahisar ilinde yaşayan, turizm alanında görev yapan, turizm sektöründe işveren, turizmle ilgili araştırmacı ve Mevlevilik hakkında bilgisi olan, örneklemeden oluşan Afyonkarahisar'ın inanç turizmi potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik amacıyla yapılan 'tümevarım yaklaşımdan nitel karakterli bir durum çalışması deseni' şeklinde kurgulanmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmada, örneklem kütle seçilirken, amaçlı örnekleme yöntemi çerçevesinde ölçüt örnekleme kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda olan genellemenin (tümdengelim) aksine yorumlamanın (tümevarım) söz konusu olması (Kozak, 2018: 30) evrende muhtemel zenginliği, çeşitliliği, aykırılığı ve farklılığı temsil edecek bütün bir resim elde edilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle nitel araştırmalarda araştırmanın evreni yerine örnekleme ön plana çıkmaktadır (Karataş, 2015: 70).

Genel olarak, nitel araştırmalardaki örnekler, başka hedeflere uygulanan ölçütlerle değerlendirilmekten ziyade, belirli bir çalışmanın amaçlarına ne kadar iyi hizmet ettiğine göre yargılanmalıdır (Given, 2008'den akt. Yağar ve Dökme, 2018). Nitel örneklemenin kuralları nicel yöntemlerden daha az katıdır, ancak örneklemin ölçüt temelli olması gerekmektedir. Örneklemin hem uygun hem de yeterli olması gerekmektedir.

Nitel çalışmalarda daha çok amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır. Amaçlı örnekleme, sınırlı kaynakların en etkin kullanımı için bilgi bakımından zengin vakaların belirlenmesi ve seçilmesi için nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir tekniktir (Holloway & Galvin, 2016). Bu örnekleme yöntemi, ilgilenilen konu hakkında bilgili ve deneyimli bireylerin ya da grupların tanımlanması ve seçilmesini içerir. Niteliksel araştırmalarda doygunluğa önem verilir (Palinkas, Horwitz, Green, Wisdom, Duan & Hoagwood'den akt. Yağar ve Dökme, 2018). Nitel araştırmalarda dolgunluğun kullanılma sebebi, örneklem büyüklüğünün belirlenmesinin zor olması ve hesaplamak için matematiksel bir formülünün bulunmamasıdır. Görüldüğü üzere, örneklemin

büyüklüğü çalışmanın amacına ve mevcut kaynaklara göre farklılık göstermektedir (Karataş, 2015: 70).

Nitel araştırmaların bilgi zenginliği üzerine dayalı olduğu ve çalışmaya en fazla katkı sağlayacak uygun katılımcıların belirlenmesi gerektiği (Fossey vd., 2002: 726) ifadesini göz önünde bulunduran bu çalışmada konuyla ilgili birincil verilerin elde edilmesi için amaçlı örneklem yöntemi ile alt türü olan ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Ölçüt örneklemede amaç; gözleme konu olacak olan birim veya birimler belirli niteliklere sahip olan kişiler, nesnelere, durumlar veya olaylardan oluşturulabilmektedir (Büyüköztürk vd., 2016: 90-92'den akt., Eren, 2020). Bu çalışmanın örnekleme oluşturulurken katılımcılar, araştırmanın amacına bağlı olarak, araştırmacı ve danışmanı tarafından oluşturulmuş bazı ölçütler kullanılmıştır. Bu ölçütler şunlardır:

1. Katılımcılar, Afyonkarahisar'da faaliyet gösteren kurum, kuruluş veya işletmelerde çalışan kişiler olmalıdır.

2. İşletmelerde çalışan katılımcılar turizm işletme belgeli, yatırım belgeli 5-4 yıldızlı otellerde ve kaplıca alanında Sağlık Bakanlığında Kaplıca Tesisi İşletme izin belgesi bulunan tesislerinde öncelikle üst düzey yönetici olmalıdır, bu ölçüt ilde faaliyet gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığı denetimindeki otel işletmelerinde üst düzey yönetici olan katılımcıların turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından düzenlenen toplantılara iştirak etmiş olmalarına bağlı olarak konulmuştur. (Aslında görüşülen diğer katılımcıların da benzer durumu vardır, toplumun her kesiminden katılımcılar bahsi geçen toplantılara davet edilmişlerdir.)

3. Afyonkarahisar inanç turizmine yönelik bilimsel yayınları ve ilgisi olan öğretim üyeleri çalışma kapsamında değerlendirilmelidir.

4. Katılımcılar tarafından tavsiye edilen, uzman olarak değerlendirilen kişiler çalışmaya dâhil edilmelidir. Ayrıca araştırmacı konu hakkında uzman olarak değerlendirdiği kişiyi sebebini belirtmek koşuluyla araştırmaya dâhil edebilir.

5. Katılımcılar Mevlevi Türbe Camisi ve Mevlevi Kültürü'ne ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olmasına ve Mevlevi Kültürü'nü bizzat günlük yaşantısında yansıtan kişilerden seçilmelidir.

Bu ölçütlere göre görüşme yapılacak olası kişiler belirlendikten sonra iletişim bilgileri kullanılarak her birine telefon ve e-posta yoluyla ulaşıp araştırmanın amacı, içeriği, görüşme soruları ve araştırmacının kimliği açıklanmıştır. Araştırma için 20 kişiye ulaşım sağlanıp görüşme yapılmıştır. Araştırma için görüşmeyi kabul eden katılımcılarla randevu ayarlanmıştır. Görüşmelerin tamamı, gönüllülük esasına dayalı olarak 17 Haziran- 24 Haziran 2021 tarihleri arasında Afyonkarahisar ilinde katılımcılarla, katılımcıların görev yaptığı kurum, kuruluş veya işletmelerde araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda;

-Katılımcılar, Afyonkarahisar’da faaliyet gösteren kurum, kuruluş veya işletmelerde çalışan kişiler olmalıdır.” ölçütüne göre; Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürü, Afyonkarahisar Belediyesi kültür ve sosyal işler müdürü, Afyonkarahisar Belediyesi şehir tiyatrosu genel sanat yönetmeni, Afyonkarahisar Valiliği Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Koordinatörü,

- İşletmelerde çalışan katılımcılar turizm işletme belgeli, yatırım belgeli 5-4 yıldızlı otellerde ve kaplıca alanında Sağlık Bakanlığında Kaplıca Tesisi İşletme izin belgesi bulunan tesislerinde öncelikle üst düzey yönetici olmalıdır, ölçütüne göre; 1 katılımcı beş yıldızlı otel genel müdürü, 1 katılımcı dört yıldızlı otel genel müdürü, 1 katılımcı kaplıca tesisi işletmeli konaklama tesisi genel müdürü,

-Afyonkarahisar inanç turizmine yönelik bilimsel yayınları ve ilgisi olan öğretim üyeleri çalışma kapsamında değerlendirilmelidir.” Ölçütüne göre; 3 Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğretmeni Üyesi ve 3 Araştırmacı, yazar olarak,

- Katılımcılar tarafından tavsiye edilen, uzman olarak değerlendirilen kişiler çalışmaya dâhil edilmelidir. Ayrıca araştırmacı konu hakkında uzman olarak değerlendirdiği kişiyi sebebini belirtmek koşuluyla araştırmaya dâhil edebilir ölçütüne göre; Afyonkarahisar şehirler arası otobüs istasyonu işletme müdürü, 1 Cami İmamı, 1 Dernek başkanı

- Katılımcıların Mevlevi Türbe Camisi ve Mevlevi Kültürü’ne ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olmasına ve Mevlevi Kültürü’nü bizzat günlük yaşantısında yansıtan kişilerden seçilmelidir ölçütünde ise; Lise öğretmeni, stajyer Avukat, 1 dernek başkanı, Afyonkarahisar’ın inanç turizmi potansiyeli hakkında bilgi sahibi 20 kişiye ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamındaki belirlenen kişilerle 28/06/2021 ve 06/07/2021 tarihleri arasında görüşülerek verilere ulaşılmıştır. Araştırma da örneklem büyüklüğünün 20 kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Sandelowski (1995: 179) nitel araştırmalarda örneklemin büyüklüğünün göreceli olduğunu belirtmektedir. Bu durum ise örneklem büyüklüğünün ‘ne bilmek istediğinize’, ‘araştırmanın amacına’, ‘neyin güvenli olacağına’ gibi sorulara bağlı olarak belirlenmesini sağlamaktadır (Marshall, vd., 2013: 12). Alan yazın incelendiğinde farklı çalışmalarda, nitel araştırmalarda örneklem sayısının 5-50 arası kişi (Dworkin, 2012: 1319), 20-30 arası kişi (Marshall, vd., 2013: 20), 30-60 arası kişi ve (Morse, 2000: 4), 12 kişinin (Guest, vd., 2006, s. 74) yeterli olacağı düşüncesine ulaşılmaktadır. Örneklem sayısının kesin olarak bir karara bağlanamaması göz önünde bulundurulduğunda Malterud, vd. 2015: 4 ‘eğer katılımcıların birbiri ile olan kombinasyonu, çalışmanın amacı için spesifik (belirli) ve görüşme diyalogu güçlü ise az sayıda katılımcıya ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde katılımcıların kombinasyonunun araştırma sorusu ile daha az spesifik ve diyalogların zayıf olması durumunda daha fazla katılımcıya ihtiyaç duyulacaktır’ şeklinde ifade etmektedirler. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın konusuyla ilişkili ya da konuya hâkim kişiler belirlenerek önce araştırma konusu anlatılmış olup sonrasında görüşmeler yapılmıştır.

5. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ

Nitel araştırmalarda geçerlik-güvenirlik nicel çalışmalardan farklı olarak ele alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik ifadelerinin yerine nitel araştırmalarda inanılabilirlik, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadelerden bahsetmek daha doğru olur (Krefting, 1991’den akt., Başkale, 2016).

Guba ve Lincoln nitel araştırmalarda geçerlik güvenilirlikten ziyade inandırıcılık olması gerektiğine dikkat çekmiş ve bazı kriterler belirlemiştir (Houser, 2015; Merriam, 2013; Whittemore, Chase & Mandle, 2001’den akt. Başkale, 2016). Bu kriterler altın standart olarak literatürde yer almıştır. Guba & Lincoln (1982) inandırıcılık için kriterleri inanılabilirlik, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilmek üzere dört ana başlık altında toplamıştır. Bir araştırmada bulguların doğruluğunu kontrol etmek için bu stratejilerin bir ya da daha fazlasının belirtilmesi önerilmektedir (Creswell, 2003’ den akt. Başkale, 2016).

Araştırmanın veri toplamasında, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması sürecinde danışman öğretim üyesinin görüşleri ve dikkate alınarak ilgili literatür taranarak, bazı görüşme soruları çıkarılmıştır. Araştırmada 8 tane görüşme sorusu vardır.

Bu bağlamda araştırmanın inanırılığının sağlanabilmesi için; 5 uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan, taslak olarak hazırlanan değerlendirme formunda yer alan ifadelerin anlaşılabilirliği, yeterliliği ve kapsamı hakkında yorum yapmaları istenmiştir. İfadeler hakkında uzman görüşleri not edilmiş, daha kolay anlaşılır olması için bazı maddeler ayrılmış, bazıları genişletilmiş ve bazı yeni ifadeler eklenmiştir.

Yapılan araştırmada; uzun süreli etkileşim olması adına, araştırılmak istenen konu ile ilgili görüşme yapılacak olan katılımcılar ile görüşme öncesi temasa geçilmiş, gözlemlenmiştir. Katılımcılara görüşme soruları ile ilgili bilgi verilmiş ve hazırlanan görüşme soruları hakkındaki görüşleri alınmıştır. Araştırma sonrası elde edilen bulgular ve değerlendirmeler düzenlendikten sonra katılımcılara danışılmış ve yorumlamalar düzeltilmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmelerde oluşturulan metinlerin analizi için içerik analizi benimsenmiştir.

Nitel verilerin kodlanması üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki açık kodlamadır. Açık kodlamada araştırmacı analize tabii tutulacak verileri detaylı bir şekilde ve birkaç kez olmak üzere okuyarak kategorilere ayırmak amacıyla temalar ve öncelikli kodlar oluşturur. Açık kodlama verileri derinlemesine analiz etmek suretiyle temaların ortaya çıkarılması işlemini ifade eder (Neuman, 2007: 330-332' dan akt. Avan, 2015). Analiz yapılırken kodlama, kategorileri belirleme, kategorileri isimlendirme ve kategorilere ilişkin özellikleri tanımlama işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Bu aşamada ilk olarak önce metinlerin araştırmacı tarafından ön okuması yapılmış ve daha sonra kod şemaları çıkarılmıştır. Belirlenen kod şemalarına göre yarı yapılandırılmış görüşme metinleri araştırmacı ve danışman tarafından incelenmiş ve kodlamalar yapılmıştır. Daha sonra kodlamalar karşılaştırılıp, birbirine benzerlik gösteren ve göstermeyen konular tespit edilmiştir. Kodlama aşamasından sonra kategorilerin oluşturulması aşamasına geçilmiş ve birbiri ile benzerlik gösteren alt kategoriler bir araya getirilerek ana kategoriler oluşturulmuştur. Bu aşamadan sonra

araştırmacı ve danışman öğretim elemanı arasında kategorilerin oluşumu ve isimlendirilmesi konularında uzlaşılarak tartışmalar sona ermiştir (Yılmaz, G., 2015).

Araştırmacı, tematik kodlama sürecinde ortaya çıkan her tema altında yer alan verilerin bütününe kapsayıp kapsamadığını belirlemek için, alan uzmanlarının görüşlerine başvurarak geri bildirimler doğrultusunda tematik kodlama sürecinde yapılan eksiklikler ve yanlışlıklar düzeltilmiştir. Son olarak, elde edilen bilgilerle tablolaştırılmış ve katılımcı görüşlerine göre öneriler sunulmuştur (Çolak vd., 2016). Bunlara ek olarak katılımcılardan araştırmanın bulguları ile ilgili düşüncelerinin alınması araştırmanın inandırıcılığını artırmaktadır.

Verilere, yüz yüze görüşme yapılarak ve e-posta üzerinden ulaşılmıştır. 17 Haziran-24 Haziran tarihleri arasında görüşme talebi için e-posta gönderilen 20 kişinin katılım gösterdiği, verilen cevapların içerik analizi yöntemiyle değerlendirilerek, araştırmanın amaçları doğrultusunda gelen cevaplara içerik analizi yapılarak, analiz sonuçları bulgularda yansıtılmıştır.

Tablo 4. Görüşmelere İlişkin Bulgular

Kod İsim	Görüşme No	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri	Görüşme Süresi	Katılımcı Mesleği
K	1	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	8 dakika	Araştırmacı, Yazar
K	2	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	8 dakika	Afyonkarahisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü
K	3	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	24 dakika	AFTAŞ Müdürü
K	4	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	9 dakika	Afyon Kocatepe Üni. Anabilim Dalı Başkanı
K	5	17.06.2021	Başaranlar Termal Otel	18 dakika	Başaranlar Termal Otel Genel Müdürü
K	6	18.06.2021	Afyonlular Derneği	57 dakika	Meslek Lisesi Elektrik Elektronik Alan Şefi (lise Öğretmeni)

Tablo 4 (Devam). Görüşmelere İlişkin Bulgular

K	7	18.06.2021	Alimoğlu Kültür Sanat Derneği	75 dakika	Araştırmacı, Yazar, Eski Kültür Turizm Müdürü
K	8	18.06.2021	Çakmak Otel	7 dakika	Çakmak Marble Otel Genel Müdürü
K	9	18.06.2021	Güral Otel	13 dakika	NG Afyon Wellness & Convention Genel Müdürü
K	10	21.06.2021	Afyonkarahisar Belediye Şehir Tiyatrosu	6 dakika	Afyon Valiliği Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Koordinatörü
K	11	21.06.2021	Afyonkarahisar Belediye Şehir Tiyatrosu	60 dakika	Afyon Belediye Şehir Tiyatrosu Yönetmeni
K	12	22.06.2021	Ulu Cami	43 dakika	Ulu Cami İmamu
K	13	22.06.2021	Mevlevi Konağı	8 dakika	Stajyer Avukat
K	14	22.06.2021	Mevlevi Konağı	14 dakika	Uluslararası Mevlevi Kültürünü Yaşatma Derneği Başkanı
K	15	22.06.2021	Kocatepe Gazetesi	15 dakika	Afyon Gazeteciler Cemiyeti Başkanı
K	16	23.06.2021	A.K.Ü Turizm Fakültesi	20 dakika	Afyon Kocatepe Üni. Turizm Fakültesi Dekan Yardımcısı
K	17	23.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	15 dakika	Araştırmacı, Yazar
K	18	23.06.2021	Afyonkarahisar İl Kültür Turizm Müdürlüğü	16 dakika	Afyonkarahisar İl Kültür Turizm Müdürü
K	19	23.06.2021	A.K.Ü. Spor Bilimleri	24 dakika	Akü. Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Bölümü
K	20	23.06.2021	E-posta yoluyla		Afyon Kocatepe Üni Güzel Sanatlar Fakültesi Bölüm Başkan Yardımcısı
Toplam	440 dakika		Ortalama	22 dakika	

Bu sayıdaki katılımcıyla yapılan görüşmelerle verilerin belirli bir doygunluğa ulaştığı anlaşılmış olup katılımcı sayısı yeterli görünmüştür.

Görüşülen her katılımcıya önce araştırma içeriği, amacı hakkında bilgi verilmiş, gönüllü katılımcı bilgilendirme onam formu doldurmaları istenmiştir. Katılımcılardan alınan izin ile görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme yapan kişiler K-1, K-2 şeklinde sıralanmış ve katılımcılara K-1 ile K20 arasında kodlar verilmiştir.

Görüşme süreleri 6 dakika ile 75 dakika arasında değişiklik göstermektedir. Görüşmelerin sürelerine bakıldığında toplamda 440 dakikadır. Ortalaması ise 22 dakikadır.

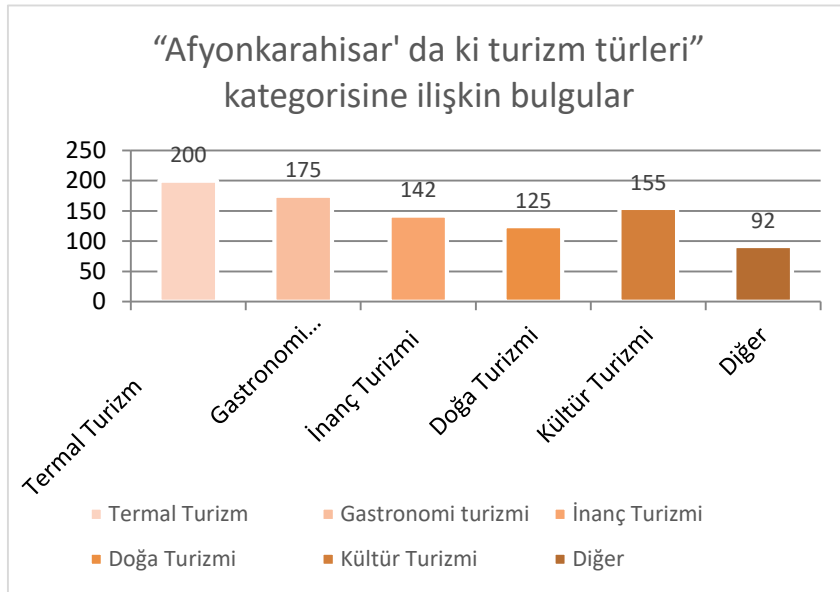
Görüşmelerde alınan ses kayıtları yazılı hale getirilmiş, ardından ses kayıtları yazılı hale getirilmiş, dinlenerek yazılı metin ile karşılaştırılmış ve doğrulama yapılmıştır.

6. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Katılımcılara sorulan yarı yapılandırılmış görüşme soruları hakkında;

Araştırmada “Afyonkarahisar’ın destinasyon olarak sunumunda hangi turizm türleri öne çıkmaktadır?” sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 1. Afyonkarahisar’da ki “Turizm Türleri” Kategorisine İlişkin Bulgular

Şekil 1’de “Afyonkarahisar’ın destinasyon olarak sunumunda hangi turizm türleri öne çıkmaktadır?” sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların %22’si termal turizmi, %20’si gastronomi turizmi, %17 kültür turizmi,

%16'sı inanç turizmi, %14'ü doğa turizmi derken %10'u da diğer turizm çeşitleri demiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların destinasyon sunumunda Afyonkarahisar'ın temel turizm türü olarak Afyonkarahisar'da termal turizmin etkin olduğunu belirten cevaplar verilmiştir. İkinci sırada yer alan gastronomi turizmi hali hazırda gelişmekte olan; termal turizme alternatif turizm çeşididir. Katılımcılar inanç turizmini kültürel turizme ek olarak almışlardır.

Tablo 5. "Afyonkarahisar' da ki turizm türleri" kategorisine ilişkin bulgular

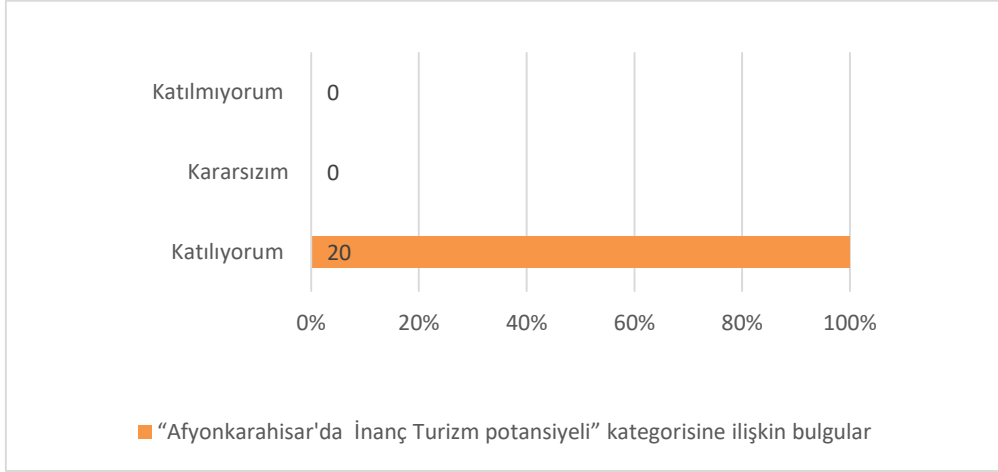
Katılımcılar	Kodlar					
	% DAĞILIM	22%	20%	16%	14%	17%
	Termal Turizm	Gastronomi turizmi	İnanç Turizmi	Doğa Turizmi	Kültür Turizmi	Diğer
K 1	10	9	8	6	7	5
K 2	10	9	8	6	7	5
K 3	10	9	7	6	8	5
K 4	10	9	7	6	8	5
K 5	10	9	7	6	8	5
K 6	10	9	7	6	8	5
K 7	10	9	7	6	8	5
K 8	10	9	6	8	7	4
K 9	10	9	6	7	8	5
K 10	10	9	8	7	6	5
K 11	10	9	6	7	8	5
K 12	10	7	8	5	9	4
K 13	10	9	6	7	8	4
K 14	10	8	7	4	9	1
K 15	10	9	8	7	6	5
K 16	10	9	8	7	6	5
K 17	10	8	7	6	9	5
K 18	10	9	7	6	8	5
K 19	10	8	7	6	9	5
K20	10	9	7	6	8	4
TOPLAM	200	175	142	125	155	92

Araştırmada katılımcılardan destinasyondaki turizm türleri için 1-10 arası puanlandırma yapılması istenmiştir. Tablo 5'te görüldüğü üzere; 200 puan ile en çok puanı alan Afyonkarahisar'ın temel turizm türü olan termal turizm olmuştur. Sırasıyla 175 puan hali hazırda Gastronomi Şehri seçilmiş olmasından dolayı gastronomi turizmi, 155 puan kültür turizmi, 142 puan Afyonkarahisar'da gidilebilecek fazla cami ve türbe

olduğu için inanç turizmi, gelişmekte olduğu için 125 puan doğa turizmine ve 92 puan diğer turizm türlerine (Hüzün Turizmi gibi) puan verilmiştir.

Araştırmada “Afyonkarahisar İnanç Turizmi açısından bir potansiyele sahip midir?” sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 2. “Afyonkarahisar İnanç Turizmi potansiyeli” Kategorisine İlişkin Bulgular

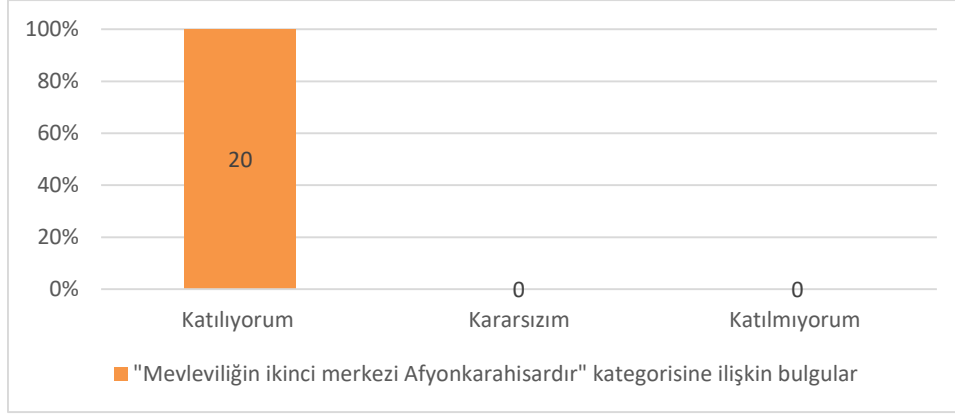
Şekil 2’de “Afyonkarahisar’da İnanç Turizmi Potansiyeli” kategorisine ilişkin bulgular verilmiştir. Araştırmada katılımcılar ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede Afyonkarahisar’da İnanç Turizmi açısından bir potansiyeli vardır diye belirtmişlerdir. **K1**; “Afyonkarahisar şu andaki manevi dinamikleri ile inanç turizmi merkezi olmaya aday. Termal turizme, Gastronomi turizmine ek olarak kale civarında önemli yatırımlar görmek önemli. Böyle bir potansiyele sahiptir.”, **K2**; “Yıllık 400 binden fazla ziyaretçisi olan Mevlevihane’miz 300’den fazla bilinen camii içerisinde, bahçesinde bulunan manevi mekanlar olan türbeleri ve dünyanın ikinci Büyük Mevlevihane’si olan Afyonkarahisar zaten mevcut durumuyla inanç turizm merkezidir. Aslında Mevlevi ritüelinin Afyondan yayıldığını ve bu konuda makaleler ve köşe yazıları da var. Taşpınar Dergisini isteyenler ilgili sayılarını inceleyebilir.”, **K9**; “Evet olabilir. Gayet güzel bir Mevlevihane’si var gezdik. Zaten Mevleviler tarafından bilinen bir nokta. Konya’dan sonra ikinci nokta olarak Afyon Mevlevihane’sini görüyoruz. Halkın bakışı, destekleyiciliği ile inanç merkezi olabilir. Ayazini’nde kiliseler var, birkaç çevre ilçede de varmış kiliseler hatta Taş Kilise olarak geçiyor bunlar. Yurtdışında, Hıristiyanların ilgisini çekebilir.”, **K15**; “Olabilir. Sahiptir. En başta Sultan Divani Hz. ‘nin mekânı Mevlevi Cami Konya’dan sonra Mevleviliğin ikinci merkezi. İnsanlar buraya ilgi gösteriyorlar. Belediye ve valilik önderliğinde yapılan çalışmalar kapsamında Afyonkarahisar Mevlevihane’si son dönemde önem kazandı. Ziyaretçi sayısı son

dönemde özellikle artıyor. Biz bunun tanıtımını daha iyi yapar, çevre düzenlemelerini yaparsak burası inanç turizmi merkezlerinden en önemli yer olabilir.”, K16; “İnanç turizm merkezi olabilir. Mevleviliğin ikinci merkezi Afyon olarak biliniyor ama aslında Mevleviliğin Konya’da unutulduğu dönemde bile Afyon’da devam ettiğini biliyoruz biz. Onunla ilgili kaynaklar var, hala yürütülen gelenekler var. Konya’dan daha eski mesela Aşure geleneği hep Mevlevi Türbesinde yapılır. Dolayısıyla inanç turizm merkezi olabilir ama sadece Mevlevilik ile değil. Afyon’un hem ilçelerine hem merkezlerine baktığımız zaman bir sürü hem evliya, ermiş, dede, derviş gibi tanımlanan türbeler var. Sandıklı’da mesela Hristiyanlar için önemli olan bir Aziz var. Geçmişe baktığımız zaman Frigler, Romalılar, Bizanslılar gelmiş. Bunlarla ilgili yine bazı inanç merkezleri var. Dolayısıyla olabilir böyle bir potansiyeli var.”, K19; “Afyonkarahisar ili coğrafi özelliği nedeniyle bugüne kadar tarihte birçok konuda önemli roller üstlenmiş bir şehir. Bu coğrafi özellik kültürlerin ve inanç turizminin aktarılması ve taşınmasında önemli bir köprü haline getirmiştir. Öyle ki inancın temeline indiğimiz zaman bildiğimiz semavi dinlerin dünyaya yayılışında Anadolu önemli bir merkezdir. Anadolu’nun önemli merkezlerinden bir tanesi de Afyonkarahisar’dır. Orta Doğu’dan çıkan dinlerin Anadolu’ya ulaşması ve Avrupa’da taraf bulması konusunda Afyonkarahisar coğrafyası geçiş olarak çok kullanılmıştır. Yaygınlaştırılması açısından da inancın önemli bir noktası olmuştur. Biz burada soru başlığımıza geldiğimizde ben bu işin tam turizm boyutunda gruplarla tanıtılması rehberlik hizmetleri şehrin buna sahip olması noktasındaki eldeki verilere bakılacaktır. Osmanlı öncesi, İslamiyet öncesi; Hristiyanlığın yayılması konusunda da önemlidir. Bizans, Roma, Doğu Roma tarafında Anadolu’da son kaleleri Afyon olmuştur. Arap istilası ile Müslümanlığın yayılması burayı önemli bir kilit noktası haline getirmiştir. İslamiyet’in yayılması, Hristiyanlık noktasında da önemli bir merkez olmuş, bunlarla ilgili de bu coğrafya içerisinde çok fazla esere ulaşabilmektedir. İbadethanelere, yazılara, Frig dönemine indiğimiz zaman birçok açık hava tapınağı var. Sadece İslamiyet’i düşünmemek gerek. İnanç turizmi dünyada çok karşılık bulan bir turizm çeşididir. Bu noktada biz Hristiyanlık dönemi, Hristiyanlık öncesi, İslamiyet’e bakılması gerekli. Turizmde bu üçünü kullanarak çok önemli bir konuma getireceğine inanıyoruz. İslamiyet’e bakıldığında önemli eserlerin özellikle Selçuklu döneminden ziyaretçi alan çok fazla eserlerimiz var. 1200lü yıllarda Ulu cami 1400lü Gedik Ahmet Paşa Cami, İmaret Cami söz konusu. Bunun dışında birçok küçük cami yapılarımız söz konusu. Bunlar mimari açısından Türkiye’de ender bulunan eserlerdir. Yerelde ziyaretçi sayılarına bakıldığında en fazla ziyaretçi alan Ulu

cami, Mevlevi Cami, İmaret Cami gelir. Bu camilerle birlikte çok fazla inanç noktasında hizmet etmiş değerli dini alimlerde var. Bunlar biraz daha detay bilgiler.”

Araştırmada **“Afyonkarahisar’ın Mevleviliğin ikinci merkezi olduğu yönünde bir söylem var, bu yönde bir duyumunuz var mıdır, ne derecede katılıyorsunuz?”** sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 3. “Mevleviliğin İkinci Merkezi Afyonkarahisar’dır” Kategorisine İlişkin Bulgular

Şekil 3’te araştırmada katılımcılar ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede Afyonkarahisar’ın Mevleviliğin ikinci merkezi olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir.

1. Alaaddin Keykubat ve Mevlâna Celalettin’i Rumi Hazretleri Afyonkarahisar’da teşrif buyurarak kalenin arkasına yapılan medresenin açılış şerefini bizzat yapmış olup Medresede ilk vaazı, Mevlâna yapmış, kale eteklerinde, Mevlana’nın iki oğlu da sünnet olmuştur. Kale bayram içerisinde gece gündüz görülmemiş ışıklarla donatılmıştır. Afyonkarahisar 700 yıl önce böyle bir güzelliği yaşamıştır. 15-20 sene sonra Mevlana’nın oğlu Sultan Veled Afyonkarahisar’a teşrif ettiğinde Afyonkarahisarlı hayırsever bir zengin bugünkü Mevlevi Camisinin arsasını vakfetmiş olup Mevleviliğin ilk meşalesini yakmıştır. 1500lü yıllarda torunlarından Sultan Divani Hazretleri Mevleviliği ilim irfan mücahide seyri suluk feyiz ve muhabbet yolunda Konya’dan sonra dünyanın en büyük dergâhı haline getirmiştir. (Gündoğan;2018) Bu uygulama Afyonkarahisar Mevlevihane’sinin ikinci merkez oluşunu ve Sultan Divane Mehmet Çelebi’nin Mevlevilik ’teki ikinci Pir olarak önemini vurgulamaktadır (Yıldız Ö. Şenay ve Ürkmez A. Seray;2021).

Araştırmaya katılan bazı araştırmacıların görüşmeleri aşağıda belirtilmiştir; **K5**, “Mevleviliğin ikinci büyük yeri Afyonkarahisar’da olmasına rağmen Konya Mevlana’nın sayesinde çok büyük bir inanç turizmi potansiyeline sahip. Bir Urfa da o

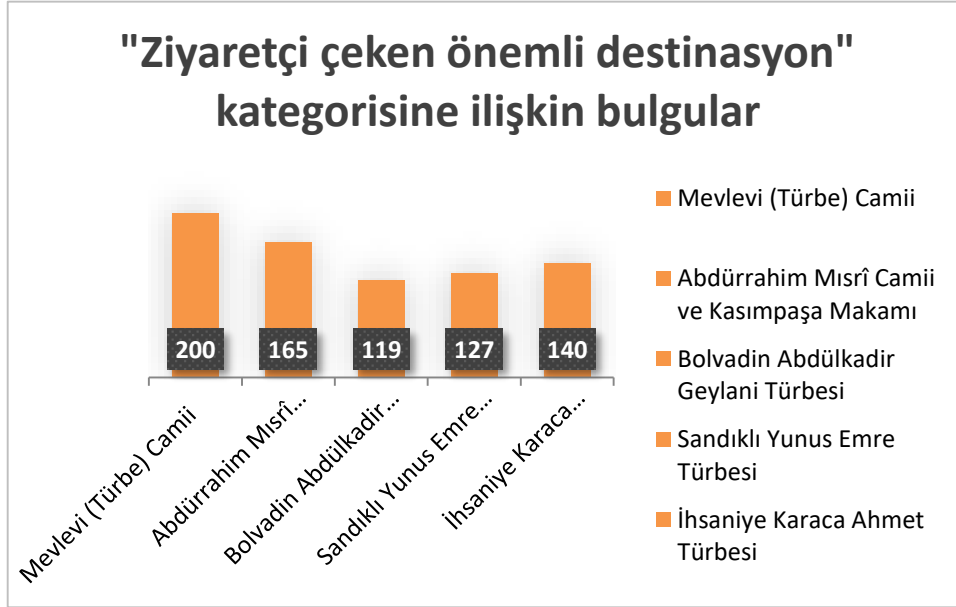
şekilde. Afyonkarahisar'ımız o konuda etkili değil. Elimizdeki kültürel yapılar inanç turizmi için adını duyurmuş yapılar değil. Ama materyallerimiz, kültürel yapılarımız var bizim sadece duyuramadığımızı düşünüyorum. Potansiyelimiz var tabi ki. Bütün turizm sektöründe olduğu gibi kendi otelimizde de olduğu gibi her şeyden önce tanıtım. Güzel bir tanıtım yapılırsa ki bu bireysel bir tanıtım ile olmuyor. Devletimizin buna destek vermesi gerekiyor. Mevlevi Türbemiz var her şeyden önce onu mutlaka öne çıkartmamız gerekiyor. Aktivitelerimizi, aşure günlerimizi, sema gösterilerimizi. Sonuçta Konya'da yapılan Mevlâna tanıtımları dünyaca biliniyor. Dünyada yapılan bu reklam için bizim de bir ucundan tutmamız gerekiyor.”, K19; “İslamiyet'i destekleyen Mevlevi kültürü var. Dünyada Mevlevilik yaşıyorsa yaşamasının tek nedeni Afyonkarahisar'dır. Sultan Divani Hz. ve Afyonkarahisar'ın Konya Mevlevihane'si kapandıktan sonra Mevlevileri kabul eden dergâh açmasını sağlayan şehir Afyonkarahisar. Moğol istilasında Konya Mevlevihane'si kapandıktan sonra Afyonkarahisar Mevlevileri kabul etmeseydi bugün Mevlevi kültüründen bahsediyor olmayacaktık. Aynı zamanda kendi Mevlevihane'mizin asitanesi şu an dünyada 180 civarında Mevlevihane var. Afyonkarahisar Mevlevihane'si 2. Sıraya gelmesi turizm açısından elimizi çok güçlendiriyor. Mevlevilik ile ilgili, cami, müze dergahla ilgili çalışmalar çok yoğun. Burada en fazla ziyaretçi alan noktalardan birisidir. Bizim yapmamız gereken bir şehrin inanç haritasının oluşturulması. Gezi haritası oluşturulması gerekiyor.1960ların sonuna kadar burada Mevlevi kültürü oluşturulmuş, yaşamış aileler var. Kolay ulaşılabilir olması, çevre düzenlemesinin yapılması kültür ve inanç turizmine inanılmaz katkı sağlıyor.”, K9 “Evet olabilir. Gayet güzel bir Mevlevihane'si var gezdik. Zaten Mevleviler tarafından bilinen bir nokta. Konya'dan sonra ikinci nokta olarak Afyon Mevlevihane'sini görüyoruz. Halkın bakışı, destekleyiciliği ile inanç merkezi olabilir. Afyon bunu duyuramamış. Türkiye'de Mevlevihane denilince akla ilk Konya gelir. Afyon'un gelişmesi için İnanç turizmini tanıtması lazım göstermesi lazım, bunun pazarlamasını yapması lazım. İlerleyebilir, Mevleviler tarafından da anlatılması lazım. Yurtdışından turist getirebilmek için de kullanılabilir. Mevlevihane ile ilgili çalışmalar yapılırsa tabi ki daha iyi olur. Bununla ilgili çalışmalar görmedim ama ben.”, K14; “Burada 14 tane tarikat aktif olarak çalışmıştı. Afyonkarahisar evliyası çok fazladır. Mevlevilik en baştan beri burada mevcut. Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Süleyman tarafından fethedilen yerlere Sultan Divani Hazretleri Mevlevi tekkeleri açıyor. 25'e yakın tekke açıyor. Yani hazreti Mevlâna ateşi yakıyor, Sultan Divani hazretleri ateşi hiç söndürmüyor. Burası büyük bir merkezdir. Dünyanın her yerinden gelenler oluyor.

ABD, Çin, Rusya olmak üzere bütün ülke vatandaşları buraları ziyaret ediyor. Bu konak 1902 yılında merkez olarak yapılmış. 12 yıldır biz hem afyon kültürünü tanıyoruz hem de Mevlevilik ile ilgili çalışmalar yapıyoruz. Daha önce okulumuz da vardı kapattık şu an. Yıllık 1200'e yakın öğrencimize biz ücretsiz eğitimler veriyorduk. Hat, ebru, kudüm bendir Farsça, Arapça gibi kurslarımız bulunuyordu.”, K17; “1925 yılında tüm tekke ve zaviyeler kapatıldı. Tarikatların çalışma faaliyetleri durdu. Bazıları da Suriye'ye Halep'e aktarıldı. Mevleviliğin son temsilcileri oraya gitti. Bunun dışında açıktan olarak faaliyetleri yok. Gizliden gizliye yapıyordu. Günümüzde bunları anlatan takip eden bir gelenek yok. Ancak bunları ferdi olarak gelenekleri sürdürmeye çalışanlar var. Mevlevihane Müzesi açıldı çeşitli kişiler tarafından. Önemli başarılar elde ediliyor. Bu yeterli mi onu ben bilemem belki daha çok başarılar elde edilebilir başka faaliyetlerle. Geçmişte Mevlevihane'ye Semahane yapılacak diyorlardır. Afyonkarahisar' da Konya 'da olduğu gibi çeşitli Semavi Törenleri yapılırsa o zaman inanç turizmi olarak sesimiz daha çok duyulacaktır.”, K6; “Asıl Mevleviliğin kaidelerini ortaya koyan Hz. Mevlana'nın oğludur. İkinci teşkilatlanma da Sultan Divani döneminde olmuştur. Diğer ülkelerde kurulmasını sağlayan da Sultan Divani Hz. 'dir. Teşkilatçı bir yapıya sahiptir. Burası Asitane. Mevlevilikte en üst seviyedeki dergahlardan bir tanesi. 1001 gün çile çekilen yer. 3 gün nevniyaz halinde bulundurulur. Etrafı izlemesi sağlanır. İki taraflı gözlem yapılır iki tarafta birbirini tartar. Eğer 3 gün içerisinde dede nevniyaz halinde olan bu kişinin onlara uymayacağını düşünürse ayakkabısını bugün misafir geldiğinde bizim kapıya düz koyma şeklinde koyar Ayakkabını giy ve git şeklinde bir mesajdır. Normalde Mevlevilik' te sırt dönerek bulunduğu yerden çıkmak yoktur. Mevlevilikte böylesine yetkin bir insanın yani Sultan Divani Hz. Afyonkarahisar'da meftun olması Afyonkarahisar için büyük bir şans. Eskiden çok sıkıntılı bir durumdaydı Mevlevihane. Restorasyon yapıldı ama yanlışlıklar da yapıldı. Sandukalarda yanlışlık var. Mihraba bakıldığında bir tarafta eksiklik olduğu görülür simetrisi bozuktur. Oraya gelen görevliler grup halinde gelen turistlere bilgilendirme yapıyor ama bireysel olarak gezenler sıkıntı yaşıyor bilgi alamıyor. Bir uygulama yapılabilir kulaklıkla belki çok ucuz bir fiyat belirlenir noktalar belirlenip o noktalar numaralandırılarak hatta farklı dillerde bir uygulama yapılabilir. Gezilen noktalarda bu uygulama ve kulaklık sayesinde bilgi edinme gibi bir imkân sağlanabilir. Afyonkarahisar'da yapılabilecek en büyük yatırım termal oteller bir gün Ayazini, bir gün inanç turizmine yönelik geziler düzenletilebilir.”

Araştırmada “Afyonkarahisar merkezinde ve ilçelerinde ziyaretçi çeken yerlerden hangileri ön plana çıkmaktadır?” sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 4. “Ziyaretçi Çeken Önemli Destinasyon” Kategorisine İlişkin Bulgular

Şekil 4’e bakıldığında; araştırmada katılımcıların %26’sı Mevlevi (Türbe) Camii, %22’si Abdürrahim Mısırî Camii ve Kasımpaşa Makamı, %19’u İhsaniye Karaca Ahmet Türbesi, %17’si Sandıklı Yunus Emre Türbesi, %16’sı Bolvadin Abdülkadir Geylani Türbesi demişlerdir. Katılımcılar soruları cevaplandırırken en az 1 en fazla 10 puan vererek cevaplandırmışlardır. Bu şekilde değerlendirme yapılıncı en fazla %26’sı ile 1. Sırada olan yer Mevlevi Türbe Camisidir. Bilinirliği en fazla olan ziyaretçi çeken inanç turizm destinasyonu olarak ele alabiliriz.

Tablo 6. “Ziyaretçi Çeken Önemli Destinasyon” Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar				
	27%	22%	16%	17%	19%
% DAĞILIM					
	Mevlevi (Türbe) Camii	Abdürrahim Mısırî Camii ve Kasımpaşa Makamı	Bolvadin Abdülkadir Geylani Türbesi	Sandıklı Yunus Emre Türbesi	İhsaniye Karaca Ahmet Türbesi
K 1	10	9	7	8	6
K 2	10	9	7	6	8
K 3	10	8	6	7	9
K 4	10	9	7	6	8
K 5	10	8	7	6	9
K 6	10	9	6	7	8

Tablo 6 (Devam). "Ziyaretçi Çeken Önemli Destinasyon" Kategorisine İlişkin Bulgular

K 7	10	9	6	8	7
K 8	10	8	5	4	7
K 9	10	9	5	4	3
K 10	10	3	2	1	5
K 11	10	8	7	6	9
K 12	10	9	6	7	8
K 13	10	8	6	9	7
K 14	10	8	5	9	6
K 15	10	7	6	8	9
K 16	10	9	8	7	6
K 17	10	9	6	7	5
K 18	10	9	8	6	7
K 19	10	9	6	7	8
K 20	10	8	3	4	5
TOPLAM	200	165	119	127	140

Tablo 6’da ise puanlamalar görülmektedir. Sırasıyla 200 puan ile Mevlevi (Türbe) Cami, 165 puan ile Abdürrahim Mısri Camii ve Kasımpaşa Makamı, 140 puan İhsaniye Karacaahmet Türbesi, 127 puan ile Sandıklı Yunus Emre Türbesi ve 119 puan ile Bolvadin Abdülkadir Geylani Türbesine dağılımları yapılmıştır.

Araştırmada “Afyonkarahisar’da İnanç Turizmi değerlerinin tanıtılmasında ve ziyaretçi yoğunluğunun artırılmasında aşağıdaki etkinliklerin önemini değerlendiriniz.” sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 5. “İnanç Turizmi Değerlerinin Tanıtılmasında ve Ziyaretçi Yoğunluğunun Artırılmasında Kullanılabilir Etkinlikler” Kategorisine İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcıların şekil 5'teki dağılımlarına bakıldığında; %35'i Kırk Hatimli Aşure etkinliği, %30 Hıdırellez gelenekleri etkinlikleri, %27 Ramazan gelenekleri etkinlikleri, %8 Adak kurbanı kesme etkinlikleri şeklindedir. Katılımcılar en az 1 en fazla 10 puan üzerinden değerlendirmiş olup toplamı en fazla %35 olan Kırk hatimli aşure etkinliklerinin etkinlik pazarlamasında kullanılabileceği ön plana çıkmıştır.

Tablo 7. "İnanç Turizmi Değerlerinin Tanıtılmasında ve Ziyaretçi Yoğunluğunun Artırılmasında Kullanılabilir Etkinlikler" Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar			
	% DAĞILIM	35%	30%	7%
	Kırk Hatimli Aşure Etkinliği	Hidrellez Gelenekleri	Adak Kurbanı Geleneği	Ramazan Gelenekleri
K1	10	9	1	8
K 2	10	9	1	8
K 3	10	9	1	8
K 4	10	9	7	8
K 5	9	10	1	8
K 6	10	9	1	8
K 7	10	8	1	9
K 8	8	6	2	7
K 9	8	10	1	9
K 10	10	6	1	4
K 11	10	9	2	5
K 12	10	6	1	9
K 13	10	7	1	8
K14	10	9	1	8
K15	10	9	1	8
K 16	10	9	7	8
K 17	10	7	1	6
K18	10	9	2	8
K19	10	9	7	8
K20	8	7	1	2
TOPLAM	193	166	41	147

Tablo 7'de katılımcılar tarafından toplam 193 puan ile Kırk Hatimli Aşure, 166 puan Hıdırellez Gelenekleri, 147 puan ile Ramazan Gelenekleri, 41 puan ile Adak Kurbanları dağılımı gerçekleştirilmiştir. Bu durumda inanç turizmini pazarlama aracı olarak en fazla puanı alan Kırk Hatimli Aşure olmuştur.

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur. Afyonkarahisar ilimizde müdürlüğümüz Somut Olmayan Kültürel Miras Tespit Komisyonu tarafından Bakanlığımıza teklif edilen İlimize ait 13 unsur Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanterine alınmıştır. Bu liste içerisinde Hıdırellez geleneği ve Sultan Divani ve şifalı aşure etkinliği bulunmaktadır (AİKTM; 2021).

Sultan Divani Hazretlerini Anma ve 40 Hatimli Şifalı Aşure Etkinlikleri” 2009 yılında Afyonkarahisar Belediyesi tarafından geleneksel hale getirilerek, her yıl Muharrem ayında kutlanmaya başlanmıştır. 16. yy 'da Sultan Divani tarafından başlatılan “Aşure Geleneği”, Mevlevîhaneler arasında sadece Afyonkarahisar Mevlevihane'sinde devam ettirilmektedir (Türker ve Çelik, 2012).

Afyonkarahisar'da yapılmaya başlayan bu etkinliklerin amacı, öncelikle Sultan Divani tarafından başlatılan Aşure Geleneğinin devamını sağlamaktır. Ayrıca Sultan Divani' nin Mevlevîliğinin yayılması konusunda büyük çabalar göstermiş olması, Afyonkarahisar'ı bu anlamda da önemli kılmış, “Sultan Divani”, Afyonkarahisar'ın simgesi haline getirilmek istenmiştir. Diğer taraftan Afyonkarahisar'da halen daha Mevlânâ'nın torunlarının ve 1950 Konya ihtifallerinde bulunan birkaç kişinin canlı tanık olarak yaşıyor olması, Afyonkarahisar'ın bu anlamda canlı tarih olarak önemini biraz daha arttırmaktadır (Türker ve Çelik ,2012).

Urfa bölgesinde sıra gecesi, Konya'da sema gösterileri, İstanbul'da saray mutfağı, Mardin'de sedef kakma, ülkemizin her yöresinde yöresel yemekler, nazar boncuğu, halk oyunları ve daha pek çok somut olmayan kültürel miras unsurları turistik ürün olarak kullanılmaktadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi temel problem sözü konusu bu kültürel unsurların planlı bir şekilde turistik ürün haline getirilmesi gerekliliğidir. Her unsur turistik ürün olarak değerlendirilme potansiyeline sahip olmakla beraber sadece turistik ürün oluşturma süreçleri doğru planlanmış olan kültürel değerlerin korunarak kullanılmasından söz edilebilmektedir. UNESCO'nun temel

amacının söz konusu kültürel unsurların korunması olduğu unutulmamalı ve bu unsurlar turistik ürünlere dönüştürülürken sürdürülebilir turizm çerçevesinde koruyarak ve mümkünse geliştirerek kullanmak temel prensip olarak belirlenmelidir (Türker ve Çelik, 2012).

Araştırmada “Yukarıda belirtilen etkinliklerden 12 aya yayılma özelliğine sahip olma olasılığı bulunanlar hangileridir?” sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 8. “40 Hatimli Aşurenin 12 Aya Yayılması” Kategorisinde İlişkin Bulgular

Katılımcılar	AÇIKLAMA	CEVAP
K1	Kırk hatimli aşurenin bütün yıla yayılması mümkün değil. Özelliği ve anlamı kalmaz düşüncesindeyim.	HAYIR
K2	Kırk hatimli aşurenin bütün bir yıla yayılması mümkün değildir. Özel bir günü vardır o gün içerisinde yapılmalıdır.	HAYIR
K3	Kırk hatimli aşurenin belirli bir zamanı var. O yüzden mümkün değildir. Irak’tan gelen 40 kazanla 40 imamın Kuran okuyarak pişirilen aşure çok zor olur.	HAYIR
K 4	Kırk hatimli aşure sadece kendine has bir dönemde yaparsanız daha ses getiren bir etkinlik olur.	HAYIR
K 5	Kırk hatimli aşure tanıtım için yayılabilir. Gastronomi turizmi için gelen turistlerinde dikkatini çekebilir.	HAYIR
K 6	Kırk hatimli aşure Yapılabilir. Ama bu durumu turizm müdürlüğü yapmalı. Otellerde kaç kişi konaklama yapıyor diye bilgi alarak onlara yönelik çalışma yapılabilir. Aşure yapılır sayı belirlenir.	EVET
K 7	Kırk hatimli aşure Turistlerin geleceği gün belli olsa belirli günlerde aşure dağıtılabilirdi.	EVET
K 8	Kırk hatimli aşurenin özel bir zamanı vardır bunun için 12 aya yayılmamalıdır.	HAYIR
K9	Kırk hatimli aşure özel gününde yapılmalıdır.	HAYIR
K 10	Kırk hatimli aşurenin belirli bir zamanı var. Ona dokunulmaması lazım.	HAYIR
K 11	Kırk hatimli aşure bütün bir yıla yayılabilir.	EVET
K 12	Kırk hatimli aşurenin kendi zamanında dağıtımı yapılması gerektiğini düşünüyorum. Belki milli ve manevi değeri yüksek olan günlerde dağıtımı yapılabilir.	HAYIR
K 13	Kırk hatimli aşure inançsal bir şey olduğu için 12 aya yayılabilir.	EVET
K 14	Kırk hatimli aşure Mevlevihane içerisinde değil ama çevresinde dağıtımı veya satışı yapılabilir.	EVET

Tablo 8(Devam). "40 Hatimli Aşurenin 12 Aya Yayılması" Kategorisinde İlişkin Bulgular

K15	Kırk hatimli aşurenin bütün yıla yayılmasını önermiyorum. Gelen turistler başka lokantalarda aşureyi bulabilir ama kırkhatimli aşure o dönemde olursa daha anlamlı olur diye düşünüyorum.		HAYIR
K16	Kırk hatimli aşurenin belirli bir dönemi var bugüne kadar gelmiş tekrarlanmış olan bir süreç var bence uygun olmaz.		HAYIR
K17	Kırk hatimli aşure olabilir.		EVET
K 18	Kırk hatimli aşure bütün bir yıla yayılması zor olur. Belirli bir dönemde yapılıyor hatimler yapılıyor kuranlar okunuyor aileler cüzler paylaşıyor bir de her kazana zengin bir iş adamı veya ekonomik durumu iyi olan bir iş adamı finansman oluyor. Dolayısıyla orada toplumsal bir katılımı söz konusu insanlar o aşure yapılırken o aşureden alıp kendi yaptıkları aşureye de katıp kendi yaptıkları aşureyi de kırk hatimli aşure olarak çoğalttığına inanıyorlar.		HAYIR
K19	Kırk hatimli aşure 12 aya yayılabilir. Bir turizm pazarlama aracı olabilir. Aşure ayında yine yapılsın. Ama afyonda çeşitli satış noktalarına uygun ambalajlara koyularak yapılabilir. Sadece geçerli ay ile ilgili zamanda etkinlikler yapılıyor. Afyona gelen her insana 40 hatimli aşureyi sunabilmek turizm inanç noktasında önemli olacağını düşünüyorum.		EVET
K 20	Kırk hatimli aşurenin bütün yıla yayılması pek uygun değildir.		HAYIR
EVET	7	35%	
HAYIR	13	65%	
GENEL TOPLAM	20	100%	

Araştırmada bir önceki soru ile bağlantılı olarak tablo 8’de de görüldüğü üzere; katılımcıların cevaplarına göre en fazla kırk hatimli aşurenin 12 aya dağıtılabildiği belirlenmiştir. Buna yönelik olarak katılımcılara kırk hatimli aşure 12 aya yayılabilir mi? sorusu yöneltilerek buna cevap aranmıştır. Katılımcıların %65 i kırk hatimli aşurenin özel gününde özel şekilde yapılması gerektiğini savunmuş olup, %35 ininde inanç turizminde pazarlama aracı olarak kullanılabilecek bir özel etkinlik olduğunu savunmuştur.

Şekil 6. “Kırk Hatimli Aşurenin 12 Aya Yayılması” Kategorisine İlişkin Bulgular

Şekil 6’da katılımcıların cevaplarına göre değerlendirme yapılmıştır. Bu cevapların ortalaması alınarak katılımcıların %65 i hayır, %35 i evet cevapları vererek kırk hatimli aşurenin 12 aya yayılmasını istemediklerini belirtmiştir.

Araştırmada “İnanç turizmini destekleyeceği öngörülen aşağıdaki faaliyetleri etki düzeyine göre Lütfen en az 1 ile en çok 10 puan arasında değerlendirme yapınız.” sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 7. “Destekleyici Faaliyetler” Kategorisine İlişkin Bulgular

Şekil 7'ye bakıldığında araştırmada katılımcılara “İnanç turizmini destekleyeceği öngörülen faaliyetleri” puanlanması istenmiştir. Bu puanlama da toplam %24'lük kısım ile “inanç turizm rotaları oluşturularak günlük, haftalık turlar düzenlenmesi, kültür turlarına dahil edilmesi” seçilmiştir.

İkinci olarak katılımcıların %22'lik kısmı “İnanç turu güzergahı üzerindeki yollarda tur otobüsleri için yolların genişletilebilmesi, otobüs durakları ve yeterli park alanlarının oluşturulabilmesi” ni belirtmiştir.

Üçüncü olarak katılımcıların %19'u “Amorium ve Frigya Antik kentlerindeki şapeller ve kiliseler için Hıristiyanlık alemine de yönelik turizm” belirlenmiştir.

Son olarak katılımcılar %18 oy vererek “Afyonkarahisar'daki turist rehberi sayısı artırılması, inanç turizm rotaları için desteklenmesi” ve “Turizm bilgilendirme ofislerinin daha gözle görünür yerlerde olabilmesi, bilgilendirme için genç nesil yerleştirilmesi” iki seçeneği eşitlemiştir.

Tablo 9. 'Destekleyici Faaliyetler' Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar				
% DAĞILIM	24%	22%	19%	18%	18%
	İnanç turizm rotaları oluşturularak günlük, haftalık turlar düzenlenmesi, kültür turlarına dahil edilebilmesi.	İnanç turu güzergahı üzerindeki yollarda tur otobüsleri için yolların genişletilebilmesi, otobüs durakları ve yeterli park alanları oluşturulabilmesi	Amorium ve Frigya Antik kentlerindeki şapeller ve kiliseler için Hıristiyanlık alemine de yönelik turizm çalışmaları yapılabilmesi	Afyonkarahisar'daki turist rehberi sayısı artırılması, inanç turizm rotaları için Desteklenmesi.	Turizm bilgilendirme ofislerinin daha gözle görünür yerlerde olabilmesi, bilgilendirme için genç nesil yerleştirilebilmesi.
K1	10	9	7	6	8
K2	10	9	8	6	7
K3	10	9	8	6	7
K4	10	9	8	7	6
K5	10	8	9	6	7
K6	9	10	6	7	8
K7	7	8	6	9	10
K8	9	8	6	10	7
K9	10	9	8	7	6

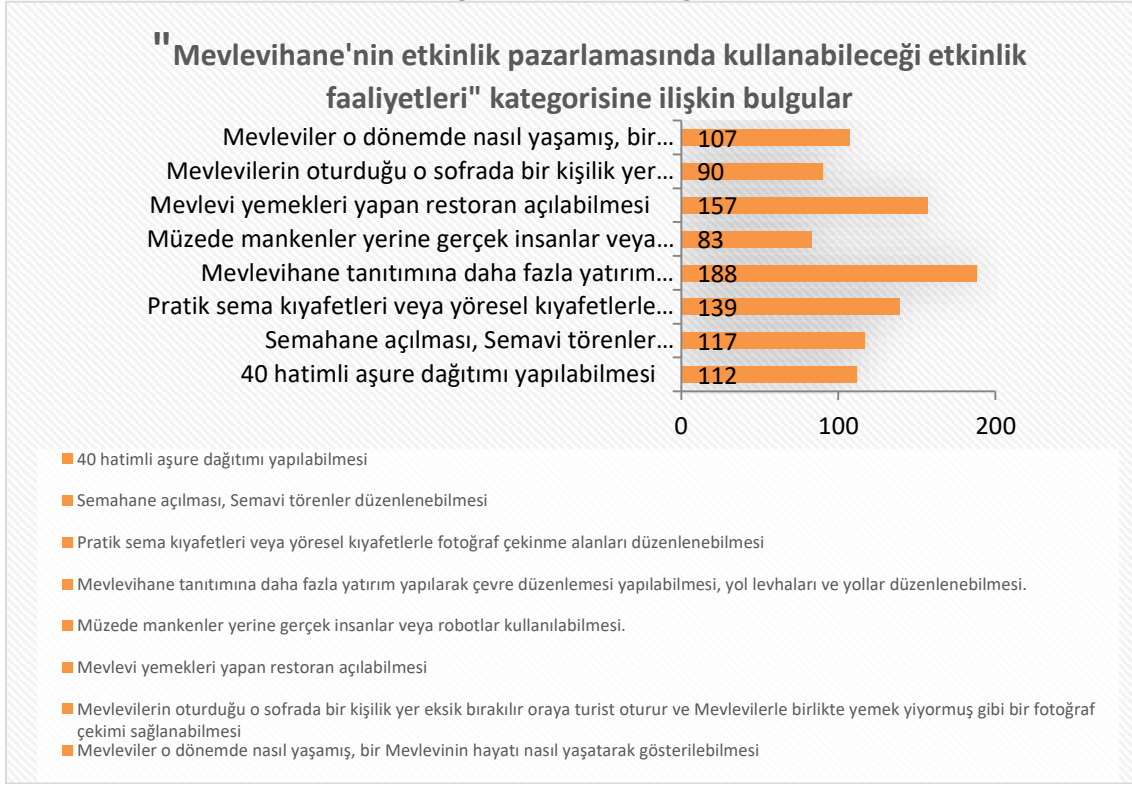
Tablo 9 (Devam). 'Destekleyici Faaliyetler' Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar				
% DAĞILIM	24%	22%	19%	18%	18%
K10	8	6	7	4	5
K 11	8	10	9	7	6
K 12	10	8	6	7	9
K 13	8	5	9	7	6
K 14	7	10	6	9	8
K 15	10	9	6	8	7
K16	10	8	9	7	6
K 17	9	8	6	7	5
K 18	9	8	10	4	5
K19	10	7	6	8	9
K 20	10	9	7	8	6
TOPLAM	184	167	147	140	138

Tablo 9 incelendiğinde araştırmada katılımcılara “İnanç turizmini destekleyeceği öngörülen faaliyetleri” puanlanması istenmiştir. Bu puanlamada sırasıyla 184 puan ile en çok puanı alan ‘İnanç turizm rotaları oluşturularak günlük, haftalık turlar düzenlenmesi, kültür turlarına dahil edilebilmesi.’, 167 puan ‘İnanç turu güzergahı üzerindeki yollarda tur otobüsleri için yolların genişletilebilmesi, otobüs durakları ve yeterli park alanları oluşturulabilmesi’,147 puan ‘Amorium ve Frigya Antik kentlerindeki şapeller ve kiliseler için Hıristiyanlık alemine de yönelik turizm çalışmaları yapılabilmesi’, 140 puan ‘Afyonkarahisar’daki turist rehberi sayısı artırılması, inanç turizm rotaları için desteklenmesi.’138 puan ‘Turizm bilgilendirme ofislerinin daha gözle görünür yerlerde olabilmesi, bilgilendirme için genç nesil yerleştirilebilmesi.’ şeklinde puanlandırma yapılmıştır.

Araştırmada “Mevlevihane’nin etkinlik pazarlaması anlamında kullanılabilecek bir faaliyeti var mıdır?” sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 8. “Mevlevihane'nin Etkinlik Pazarlamasında Kullanabileceği Etkinlik Faaliyetleri” Kategorisine İlişkin Bulgular

Şekil 8'e bakıldığında; araştırmada katılımcılar %19 “Mevlevihane tanıtımına daha fazla yatırım yapılarak çevre düzenlemesi yapılabilmesi, yol levhaları ve yollar düzenlenebilmesi.”; %16 “Mevlevi yemekleri yapan restoran açılabilmesi”; %14 “Pratik sema kıyafetleri veya yöresel kıyafetlerle fotoğraf çekinme alanları düzenlenebilmesi”; %12 “Semahane açılması, Semavi törenler düzenlenebilmesi”; %11 “40 hatimli aşure dağıtımı yapılabilmesi” ve “Mevleviler o dönemde nasıl yaşamış, bir Mevlevi'nin hayatı nasıl yaşatarak gösterilebilmesi”; %9 “Mevlevilerin oturduğu o sofrada bir kişilik yer eksik bırakılır oraya turist oturur ve Mevlevilerle birlikte yemek yiyormuş gibi bir fotoğraf çekimi sağlanabilmesi” ; %8 “Müzede mankenler yerine gerçek insanlar veya robotlar kullanılabilmesi.” şeklinde puanlama yapmışlardır.

Tablo 10. Mevlevihane'nin Etkinlik Pazarlamasında Kullanabileceği Etkinlik Faaliyetleri" Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar							
% DAĞILIM	11%	12%	14%	19%	8%	16%	9%	11%
	40 hatimli aşure dağıtımı yapılabilmesi	Semahane açılması, Semavi törenler düzenlenebilmesi	Pratik sema kıyafetleri veya yöresel kıyafetlerle fotoğraf çekinme alanları düzenlenebilmesi	Mevlevihane tanıtımına daha fazla yatırım yapılarak çevre düzenlemesi yapılabilmesi, yol levhaları ve yollar düzenlenebilmesi.	Müzedeki mankenler yerine gerçek insanlar veya robotlar kullanılabilmesi	Mevlevi yemekleri yapan restoran açılabilmesi	Mevlevilerin oturduğu o sofrada bir kişilik yer eksik bırakılır oraya turist oturur ve Mevlevilerle birlikte yemek yiyormuş gibi bir fotoğraf çekimi sağlanabilmesi	Mevleviler o dönemde nasıl yaşamış, bir Mevlevi'nin hayatı nasıl yaşatarak gösterilebilmesi
K 1	3	9	6	10	2	5	4	1
K 2	1	2	8	10	3	7	4	5
K 3	6	5	10	9	4	8	3	7
K 4	5	7	8	9	3	10	4	6
K 5	5	6	7	10	4	9	3	8
K 6	7	6	5	10	4	9	3	8
K 7	5	4	3	10	6	9	8	7
K 8	8	3	7	10	4	9	5	6
K 9	3	6	8	10	4	7	5	9
K 10	2	4	9	10	7	8	5	6
K 11	5	4	9	10	7	8	6	3
K 12	4	9	5	10	3	8	6	7
K 13	10	4	9	8	2	7	6	5
K 14	8	6	5	10	3	7	2	1
K 15	4	8	9	10	3	7	5	6
K 16	4	5	3	6	10	7	9	8
K 17	7	5	8	9	1	10	4	3
K 18	6	7	8	10	4	9	3	5
K 19	9	8	4	10	6	7	3	5
K 20	10	9	8	7	3	6	2	1
TOPLAM	112	117	139	188	83	157	90	107

Tablo 10 incelendiğinde araştırmada; Mevlevihane'nin etkinlik pazarlamasında kullanılabileceği etkinlik faaliyetleri sorusunda katılımcıların sırasıyla en çok 188 puan verdikleri cevap '*Mevlevihane tanıtımına daha fazla yatırım yapılarak çevre düzenlemesi yapılabilmesi, yol levhaları ve yollar düzenlenebilmesi.*', 157 puan verdikleri cevap '*Mevlevi yemekleri yapan restoran açılabilmesi*',139 puan verdikleri cevap '*Pratik sema kıyafetleri veya yöresel kıyafetlerle fotoğraf çekinme alanları düzenlenebilmesi*', 117 puan verdikleri cevap '*Semahane açılması, Semavi törenler düzenlenebilmesi*', 112 puan verdikleri cevap ile '*40 hatimli aşure dağıtımı yapılabilmesi*',107 puan verdikleri cevap '*Mevleviler o dönemde nasıl yaşamış, bir Mevlevi'nin hayatı nasıl yaşatarak gösterilebilmesi*', 90 puan verdikleri cevap '*Mevlevilerin oturduğu o sofrada bir kişilik yer eksik bırakılır oraya turist oturur ve Mevlevilerle birlikte yemek yiyormuş gibi bir fotoğraf çekimi sağlanabilmesi*', 83 puan verdikleri cevap '*Müzedede mankenler yerine gerçek insanlar veya robotlar kullanılabilmesi.*' şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde yapılan *İçerik Analizi* sonucu elde edilen tema ve alt temalara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Analizler sonucunda (1) çekicilik. (2) sürdürülebilirlik, olmak üzere iki ana tema belirlenmiştir. Temalar içerisinde yer alan alt tema ve kodlar tablolar halinde sunulmuştur. Tablolarda yalnızca en çok tekrarlanan kodlar ele alınmıştır. Kodların önem düzeyine göre bazı temalar farklı sayılarda kodlar tablolarında gösterilmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında temalara ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

- 6.1. Tema-1: Çekicilik
- 6.2. Tema-2: Sürdürülebilirlik

6.1. TEMA-1: ÇEKİCİLİK

Afyonkarahisar'da turizm sektörü ekonomik kalkınmayı sağlayan temel unsurlardan birisidir. Turizm sektörünün ekonomik kalkınmayı yerine getirebilmesi, sahip olunan arz kaynaklarının doğru biçimde değerlendirilebilmesine bağlıdır. Turistik arz kaynaklarının değerlendirilebilmesinin temel koşullarından birisi de turizm sektörünün geliştirilmesine katkı sağlayabilecek olan turistik çekiciliktir (Ünlüönen & Sevim, 2005(2)). Çekicilik, tercih ve isteklerin istenilen şey üzerindeki yoğunlaşma derecesidir (Kutvan & Kutvan, 2013).

Bir bölgenin, bir malın veya hizmetin turizme katılan kişiler tarafından fark edilebilmesi ve turistik bir ürün haline gelmesi sahip olduğu çekiciliğe bağlıdır. Turistik çekicilik bir ülke, bölge ya da yöreye talebi yönlendiren, turist akışını sağlayan, turistlerin o bölgeye gelmelerine neden olan temel bir faktördür. Turistik çekicilikleri iklim, doğal güzellikler, güneş, flora ve fauna, kanyonlar, dağlar vb. gibi doğal faktörler ile antik şehirler, heykeller, sanat galerileri, yaşam biçimi, gastronomi vb. gibi kültürel çekicilikler olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür (BAKKA).

Tablo 11. “Çekicilik” Temasına İlişkin Sonuçlar

Alt Tema	No	Kod
Mevlevi Kültür Mirası	1.	Mevlevi Ritüelleri
	2.	Mevlevi Yemekleri
	3.	Mevlevi Kültürü
Manevi Değerler	1.	Camiler
	2.	Türbeler
	3.	Hıdırellez
	4.	Adine Pilavı
Turizm Türleri	1.	Termal Turizm
	2.	Gastronomi Turizmi
Tarihi Miras	1.	Mevlevi Cami ve Müzesi
	2.	Frig Vadisi
	3.	Ayazini
	4.	Amorium Antik Kenti

Tablo 11’de çekicilik temasına ilişkin belirlenen alt temalara ait en sık tekrarlanan kodları içermektedir. Çekicilik teması katılımcı görüşlerinin detaylı analizi sonucunda “Mevlevi kültür mirası”, “manevi değerler”, “turizm türleri” ve “tarihi miras” olmak üzere dört alt temaya ayrılmıştır ve tabloda her bir alt tema için en sık tekrarlanan kodlar gösterilmektedir. Çekicilik temasına ilişkin yapılan incelemeler sonucunda katılımcıların büyük bir bölümünün çekicilik temasını benimsenirken Mevlevi ritüellerinin ön plana çıkarılması gerektiğini ifade ettikleri belirlenmiştir: K2: “...Aslında Mevlevi ritüelinin Afyondan yayıldığını, Konya ‘da sema yapılmadığı dönemlerde bile Afyonkarahisar’da sema yapıldığını elimizdeki belgeler ve fotoğraflarla ispat edebiliriz...” ve K6: “...1001 gün çile çekilen yer. 3 gün nevniyaz halinde bulundurulur. Etrafı izlemesi sağlanır. İki taraflı gözlem yapılır iki tarafta birbirini tartar. Eğer 3 gün içerisinde dede nevniyaz halinde olan bu kişinin onlara

uymayacağını düşünürse ayakkabısını bugün misafir geldiğinde bizim kapıya düz koyma şeklinde koyar Ayakkabını giy ve git şeklinde bir mesajdır. Normalde Mevlevilikte sırt dönerek bulunduğu yerden çıkmak yoktur. Mevlevilikte Mesnevihan açıklama yapan kişiler vardır bir de orada yazıcılar vardır Mevlevilikte silgi yoktur. Yazıcılar hata yaptıklarında o hatayı yalarlar. Çok mürekkep yalamak deyimi de oradan gelir. Çok hata yapmış demektir. Görüşme vardır bütün eşyaya hayvana saygı vardır buna görüşme denir. Mesela kahve içeceksen kahve fincanını öperek içer. Karşılıklı iki derviş birbirlerinin karşılıklı aynı anda ellerinin tersini öperler. Hz. İnsan olduğu için değer verirler. Hz. Mevlana'nın kötü işler yaptığı alenen bilinen sokak kadınının önünde bile uzun süre eğildiği bilinmektedir. Hatta bir Papazın önünde bile çok uzun süre eğildiği bilinmektedir...” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Mevlevilik, kaynağını tasavvuftan, bir tasavvuf Pir'i olan Mevlâna Celaleddin Rumî'nin engin düşünce dünyasından alır. Allah'a duyulan aşk ve özlem, bir cazibeyle kıvamını bulur. Allah'ı zikrederler. Aşkı coşturduğu ve cezbeyle artırdığı için de müzik ve sema helaldir, bir eylemdir, bir vasıttır. Mevlâna tasavvufun aşk ve cezbe yolunu seçtiği için O'nun fikirlerinden feyz alan Mevlevilikte, Mevlana'nın aşk felsefesiyle yoğrulmuş, zamanla bu düşünceler, birtakım kurallarla örgütlenmiş, mecazi hareketler ve davranışlarla biçimlenmiştir. Mevlevi kültürü bu mecazlarla, bütünlük içinde Allah'a ulaşmanın yollarını gösterir (Önder, 2004). Katılımcılar çekicilik temasını benimserken *Mevlevi kültürünün de önemi olduğunu vurgulamışlardır. K19: “...1960ların sonuna kadar burada Mevlevi kültürü oluşturulmuş, yaşamış aileler var. İslamiyet'i destekleyen Mevlevi kültürü var. Dünyada Mevlevilik yaşıyorsa yaşamasının tek nedeni Afyon'dur...”* ve K3 “...Mevleviler kendileri yapmalı gelenler de fırsat bulursa onu seyretmeli. Tabi orada öyle bir alan kurulabilir. Belediye şu anda orada bir proje yapıyor. Bir Mevlevihane diye. Orada semazenleri filan eğitiyor. Caminin arkasında yapılacaktı. Bitmiş olması gerekiyor. Mevlevi kültürünü paylaşması gerekiyordu...”

Mevlâna, hayat felsefesini açıklarken sembollerinin çoğunu doğadan belirlemektedir. Gıdalar da bu semboller arasında bulunmaktadır. Tasavvuf öğretiminde ‘mutfak’ çok önemli bir yer tutmaktadır. Mutfak dervişlerin eğitimlerine başladıkları yer olarak görülmektedir. Amaç, sadece yemek pişirmeyi değil, aynı zamanda doğanın olağanüstü çabalarla insanlığa sunmuş olduğu yiyeceklere karşı saygı duymayı öğretmektedir. Yiyeceklerin en verimli, en uygun şekilde kullanımına ve tüketimine büyük önem verilmekteydi, açıcılık Mevlâna zamanında en çok itibar edilen meslek;

ruhani anlamda bir makam olarak görülmekteydi (Halıcı, 2014). Afyonkarahisar'ın Gastronomi şehri olması ve Mevlana'nın mutfak kültürüne önem vermesinden dolayı Katılımcılar Mevlevi Mutfağına da görüşlerinde yer vermişlerdir: K13: *“Mevlevihane’de çok geniş alan var aslında zamanında yemek kültürü, afyon yöresel yemekleri ile bir panorama yapılabilir.”*, K15: *“... Afyonkarahisar UNESCO tarafından Gastronomi şehri seçildi. Bu çalışmaların içinde Mevlevi kültürü ve Mevlevi mutfağı ile ilgili de özel çalışmalar var. Mevlevihane şu an müze olarak kullanılsa da zamanında mutfak olarak kullanılmış. Mevlevi kültüründe mutfak inanç açısından da farklı kültüre sahip...”*, K16: *“...Oradaki yemek, mutfak seremonisi mutfakta yapılan şeyler canlı olarak insanlar tarafından da canlandırılabilir...”*

Katılımcıların görüşlerine göre *çekicilik* temasına ilişkin *manevi değerler* alt teması oluşturulmuştur. Literatür taramasına bakıldığında manevi değerler; kültürel miras tanımı altında bulunmaktadır. Toplumun özelliklerini yansıtan çekici bir turistik ürün olarak kabul edilmektedir (Yıldız & Derman, 2017) Kültürel miras, geçmişle gelecek arasında köprü kuran, kimlik sorununu çözebilen, tarih ve aidiyet bilinci yaratan, kuşaklararası iletişimi sağlayan değerlerdir (Kiper, 2006: 15).

Çalışma geneline bakıldığında camiler, temel bir çekicilik ögesi olarak görülmektedir. Bu çalışmada camilerin inanç turizmi çekim merkezi oluşmasında ön plana çıkan değerler olduğu yönünde ifadeler bulunmaktadır. K3: *“Afyon’un çok eski camileri var bunlar önemli. Bir de Sultan Divani Hz.in Mevlevi tekkesi çok önemli...”*, K4: *“...Afyonkarahisar’da Ulu Cami mimari açısından dolayı diğer yerlere göre daha fazla ziyaretçi kabul ediyor... Mesela İmarat Cami aslında bir Osmanlı dönemi Cami kaç yüzyıllık cami ama ne kadar ziyaretçi alıyor dersen Ulu Cami ile kıyas götürmez. Külliye olarak yapılmış ama bazı şeyler yıkılmış...”*, K6: *“...İmarat cami şadırvanında yankı sistemi vardır. Mısri Cami’de önemlidir... Mevlevi Türbe Cami, Mısri Cami, İmarat Cami...”*, K7: *“...Ben burada gelen turistlere çok cami gezdirdim. Ama bunlar belli dinsel inancı olan gruplardı... Gedik Ahmet Paşa, Ulu Cami, Mısri Cami gibi camilerimiz ön plana çıkıyor. Ama Dinar, Başmakçı ve Dazkırı’da çok güzel inanç turizm yapılacak alanlar var. Hepsi ahşaptan yapılmış nadir eserler. Sandıklı Ulu Cami’de kökboyları ile yazılmış cennet ve cehennemi anlatan resimler bulunuyor. Başmakçı ’da Cuma Cami var İstanbul’un fethini fotoğraflarla anlatıyor. Müslümanlarda genelde gösteriş var. Çok büyük camiler yapmışlar...”*, K12: *“...Ulu Cami’yi geçici kültür miras listesinden daimî kültür mirası listesine eklenme çalışmaları*

hızlandı... Ulu Cami, Gedik Ahmet Paşa Cami gibi birçok camimiz ve türbelerimiz önemli bir konum haline gelmiştir. Camiler yabancı turist ağırlarken türbeler yerel turist ağırlıyor...", K15: "*...En başta Sultan Divani Hz.in mekânı Mevlevi Cami Konya'dan sonra Mevleviliğin ikinci merkezi... İmaret Cami, Ulu Cami, Mısri Cami,*", K17: "*...Örneğin misafirlerimiz geldi en eski camimiz Ulu Cami, Mevlevi Türbe Cami'mizi gezdirdik vesaire... Anadolu'da sayılı ölçüde olan Selçuklu eserlerden birisi bizim Ulu camimiz var...*" ve K19: "*...1200lü yıllarda Ulu Cami, 1400lü Gedik Ahmet Paşa Cami, İmaret Cami söz konusu. Bunun dışında birçok küçük cami yapılarımız söz konusu. Bunlar mimari açısından Türkiye'de ender bulunan eserlerdir. Yerelde ziyaretçi sayılarına bakıldığında en fazla ziyaretçi alan Ulu cami, Mevlevi Cami, İmaret Cami gelir. ...*" şeklinde katılımcıların görüşleri belirtilmiştir. Çalışmadaki görüşmelere bakıldığında katılımcılar sırasıyla en sık tekrarlanan Ulu Cami, Mevlevi Cami, Mısri Cami, İmaret Cami ve Gedik Ahmet Paşa Cami'den bahsetmişlerdir.

Bu çalışmada Afyon Ulu Cami'nin, bir inanç turizm değeri olarak alınmasına karar verilirken katılımcıların çoğunun bu doğrultuda görüş belirtmesi etkili olmuştur. Ek olarak birçok çalışmada da Afyonkarahisar Ulu Cami hakkında incelemeler yapılmıştır. Anadolu'da, üzerindeki boyalı nakışları günümüze ulaşabilmiş en eski örnek durumundadır (Uysal, 1994). Eski bir mescidin yerine, 1272-1277 yılları arasında yapılmış olan cami, Afyonkarahisar'ın en eski ve en değerli camisidir. (Sandıkçı, Çelik, & Töre Başat, 2016). Yanan çarşıdaki 40 esnafı temsilen camide 40 ahşap direğin bulunduğunu belirten müezzin, şöyle konuştu: "Yangın çarşığı ve esnafın namaz kıldığı Hocabey mescidini kullanılamaz hale getirmiş. Esnafın isteği ve desteğiyle Sahipata Nusretiddün Hasan tarafından, ahşap ustası Neccar Emir Hacı Bey'e bu cami yaptırılıyor. Yapan kişi de 40 esnafın anısına camiyi 40 direk üstüne inşa ediyor. Cami, birbirine geçme ve bindirme tekniği olan künde kari tekniği ile hiç çivi kullanılmadan yapılıyor. Bu özelliği ile Türkiye 'de ve dünyada sayılı camiler arasında gösterilmektedir." (Üstündağ, 2018)

Manevi değerler alt temasına ilişkin türbeler hakkında bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir; K1: "*...Askeri Babadan tutun Yarenler Sultana, Şehre Küstümden Demiryalayan' a varıncaya kadar, kırk civarında inanç turizmüne ait öge mevcut...*", K16: "*...Afyon'un hem ilçelerine hem merkezlerine baktığımız zaman bir sürü hem evliya, ermiş, dede, derviş gibi tanımlanan türbeler var...*", K6: "*...Karacaahmet Türbesi, Şuhut Mahmut köyündeki türbe,..*", K11: "*...Abdülkadir*

Geylani Hz. 'nin türbesi var....", K15: "...Sadece Mevlevihane değil Afyonkarahisar'ın inanç turizmi ile ilgili birçok zenginliği var. Bunlardan bir tanesi İhsaniye'de Karacaahmet türbesi; 1940lı yıllarda yapılan planlamalarda Karacaahmet türbesi çevresinde en başta akıl hastanesi yani sağlık ve buranın inanç turizmine kazandırılmasıyla ilgili birçok teklif gündeme gelmiş bugüne kadar gelişme kaydedilmedi. Bundan sonra Karacaahmet türbesinin çevresi de inanç turizmine katkı sağlar. Sandıklı'da Yunus Emre Hz. mekânı bulunur. Birçok il Yunus Emre Hz. sahip çıkmasına rağmen tarihi belgelerde Afyonkarahisar'da yaşamış olduğuna dair bilgiler vardır..." şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Manevi değerler alt temasında bulunan Hıdırellez kodu ile ilgili; Hz. Hızır ve Hz. İlyas ölümsüzlük suyu ab-ı hayat içerler ve ölümsüzlüğe kavuşurlar. Hz. Hızır karada, Hz. İlyas ise denizde darda kalanlara yardım eder. Her yıl 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece bir gül ağacının dibinde ya da bir su kenarında buluşur, yeryüzüne bolluk ve bereket dağıtıp dilekleri yerine getirirler (Teke, 2016). Türk dünyasından bahar bayramı olarak kutlanan Hıdırellez bayramında birlik, beraberlik ve bereketin ifadesi olarak yöresel yemekler yapılmaktadır. Hıdırellez bayramında, topluluk halinde hep birlikte yapılmakta olup yenilen bu yemeklere Hıdırellez yemekleri denilmektedir (Önal, 2010). Hıdırellez kutlamalarında Hıdırellez pilavının yapıldığı ve köyde yaşayanlar ve köyden göç edenlerin davet edilerek birlik, dayanışma ve kardeşlik duygularının canlandırıldığı ifade edilmektedir. Hıdırellez kutlamaları günümüzde halen birçok köy ve ilçe de geçmişten gelen ritüellere uygun biçimde yapılmaktadır (Özkan, 2020) Afyon'da da kutlamalarda evlenmeyi dileyenler, sabah namazından sonra yanlarına bir asma kilit alarak, evli ya da yaşlı bir kadınla Karahisar Kalesine gider. Kilit kaleye varmadan önce kapatılır. Kaleye çıkıldıktan sonra, yaşlı veya evli bir kadın bu kilidi kızların başında açar. Böylece kısmetlerini de açmış olur. Daha sonra kızlar, kalenin yakınlarında bulunan Kız Kulesinden "Bahtım bahtım / Altın tahtım / Evlenecek vaktim" diye bağırlar. Bu uygulamadan sonra kısmetin açılacağına inanılır. Eğer kaleye çıkan kişi, oğlu olmasını istiyorsa "Çocuğum olacak vaktim / Okulu bitirecek vaktim" diye bağırlar. Bundan sonra Hıdırlık Dağına çıkılır ve eğlence devam eder (Çatalbaş, 2020).

Katılımcıların görüşleri de bu bilgileri doğrulamaktadır. K1: *"Bizim çocukluğumuzdaki Hıdırellez geleneklerini görmek mümkün değil. Afyon'un geçmişinde özellikle kadınlar kaleye çıkar. Evlenme çağındaki genç kadınlar 'Ahtım vahtım*

evlenecek vaktim' der. Bir dileği olan oradaki ağaçlardaki çalılara bez bağlar. Günden güne bu tür halk kültürüne ait ögeler azalıyor.”, K3: “Afyon'da meşhur dedeler vardır onlara ziyaretler yapılır. Onlara dualar edilir. Hıdırlık 'ta toplanır. Bizim evimiz Hıdırlık'a yakındı mahalleli ne varsa pişirir oraya gider orada yerdik. Hıdırlık 'ta Hıdırellez bizi kamçılusun diye uygun yerlerden yuvarlana yuvarlana dağdan inerdik.”, K6: “Hıdır Aleyhisselam 'ın Hıdırellez gecesi gelip kamçılusun diyerek istekleri yazmak çizmek. Ailede herkes Hıdırellez gecesine hazırlık yapması lazım. Sizin yazdığınız dileği eşinizin bunu fark etmesi, sizin de onun isteklerini fark etmek ve birbirinizi mutlu etmek için kullanılabilir. Yani aile içi iletişim için çok güzel bir etkinlik.”, K8: “Düğün öncesi gelinlere Hıdırellez yaptırılır. Gelinlere hediyeler alınır.”, K9: “Afyonkarahisar'da ne yapılıyor bilmiyorum ama biz otelimiz olarak ateş yaktık misafirlerimizi üstünden atlattık.”, K10: “Hıdırellez'de insanlar kırlara çıkıyorlar, istedikleri şeylerin resimlerini yapıyorlar, dualarda bulunuyorlar.”, K11: “Hızır Aleyhisselam 'ın ve İlyas Aleyhisselam 'ın buluştuğu gün. O gün gül ağacının altına resim yapıp konulduğunu biliyorum.”, K12: “Hıdırellez günü, eskiden Afyonkarahisar kalesinde bir faaliyet yapılıyormuş. 30 yıl öncesine kadar devam ediyordu. Evde kalma korkusu olan yani evlenmek isteyen mahallemizden ablalarımız kaleye çıkarlardı. Afyonkarahisar'a doğru seslenirlerdi. İnsanın her tarafı maddi değil manevidir. Biz Afyonlular yemeyi seviyoruz. Hıdırlık tepesi dolu olurdu. Piknik olayı hamur işleri, pilavlar zorunlu işi olmayan herkes, aile ve komşularla beraber birlik içinde yapılırdı. Köylerde duyduğum gençlerin yaptığı Hıdırellez günü sabah namazı ekinler içinde yürümek vardı. Evin ve tarlaların bereketlenmesi için olduğunu söyleyebiliriz.”, K14: “Afyonkarahisar kalesine çıkılır. Hıdır ve Ellez'in buluşmasıyla toprağın yeniden bereketlenmesiyle Dünya'nın tekrardan şifa kapısının açılmasıyla alakalı. İnsanlar dua ve dileklerle yeni bir dünyanın yeni bir sistemin oluşmasını sağlarlar. O günde güzel dualar dilekler padişaha bildirilir. Padişah Allah c.c.'dir. Bütün yıl o dilek ve isteklerin gerçekleşmesi beklenir. Afyonkarahisar'da da insanlar sabah namazından sonra kaleye çıkarlar. Bekâr kız ve erkekler 'ahtım bahtım evlenecek vahtım' diye seslenirler.”, K15: “Afyonkarahisar'da Hıdırellez önemli bir gelenektir. Hıdırlık tepesinde yapılıyor. Gâvur küfürü denilen bir adet var. Hıdırellez veya Nevruz Bayramlarında yapılıyor. Ateşin üstünden atlaması ile nazarın çıktığına inanılıyor. Hıdır dedeye adaklar ve dualarda bulunuyor. Piknik programları düzenleniyor. Yine belediye bu konu hakkında çalışmalar da bulunuyor.”, K16: “Bizim evimiz Hıdırlık'ın altında İğde Dede Türbesi'nin oralarda. Annem erkenden kalkar sabah namazında mahalledeki

komşularla kızları da alırlar dedeleri de ziyaret ederek kaleye çıkarlar orada duvarın üzerinden taş atarlar. Kalenin üzerindeki o kapıya evlenecek yaşta olan kızlar yine bir tekerleme söylerler. Sonra herkes Hıdırlık'a çıkar. Orada herkes kendine bir ağaç altı bulur akşama kadar orada yenilir içilir, çocuklar uçurtma uçurur yemekler yapılır veya yapılan yemekler orada yenilir. Mesela Hıdırellez'de bizim Gavur Küfürü yapılır. Nevruz da yakılan ateş Hıdırellez'de de yakılır üzerine yumurta koyulur haşlanır suyun içine soğan kabukları da koyulur sonra o yumurtalar yenilir.”, K17: “Örneğin ağaçlara bir şeyler bağlamak, resim yapmak ev yapmak, Hızır Aleyhisselam'ın onu kamçılayacak ev sahibi olacak veya çocuk sahibi olacak. Bunlar biraz saptırılmış düşünceler yani İslam'ın özünde böyle bir düşünce yoktur. Bunlar zaman içinde bozunuma uğramış düşünceler. Her evde neredeyse Hıdırellez'den bir gün önce resimler yapılır, bir dilekte bulunur bunlar biraz da İslamiyet'ten önceki Türk geleneklerine bağlı olabilir.”, K18: “Hıdırellez etkinliklerini belediyemiz yapıyor biliyorsunuz. Hıdırellez baharın uyanışıyla ilgilidir. Helva dağıtılıyor, uçurtma şenliği var.”, K19: “Günümüz yaşam koşullarında bu gelenek göreneklerden uzaklaştık. Hatırlamakta fayda var. Bugün çocuklar duyuyorlar. Hıdırellez'in çıkışı neydi bilgileri yok. Eski kültürden gelen bir alışkanlık. Baharın gelişini kutlayıp aileleri bir araya getirilmesi. Artık günümüz enstrümanları kullanılmalı. Teknoloji kullanılmalı. Bu gelenekler ile ilgili tanıtımlar duyurular yapılmalı. Çocukken beklediğimiz çok önemli bir gündü. Sadece belediye sorumluluğunda değil tüm Türkiye'nin sahip çıkması gereken bir gelenek.” şeklindedir.

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde manevi değerler başlığı altında Adine pilavı en sık tekrarlanan kodlardan olmuştur. Tarımla uğraşan toplumlar, yağmur yağmadığı zaman çeşitlenen “yağmur duası ritüelleri” ne başvururlar (Türk 2002:70 akt.: Demren, 2006). Toplumlar kendi inanç sistemlerine göre tasarladıkları ve doğaya hükmettiklerini düşündükleri doğaüstü güçlere veya ata ruhlarına yönelirler (Erginer 1997:211 akt.: Demren, 2006). Adine Pilavı uzun kış günleri ardından gerçekleşen bir bahar adetidir. Uzun zaman öncesine kadar Afyonkarahisar'da yaygın bir adetti. Bahar yağmurları ardından çocuklar adineye çıkar, sokaklar çocukların hep bir ağızdan söylediği tekerlemelerle çınlardı. Yüzlerce yıl öncesine dayanan bu adet günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Çocukların kapı kapı gezip, erzak toplayıp pişen aşı hep birlikte yemesi tüm Türk dünyasının ortak kültürüdür. Dış Türklere ve Anadolu'da yağmur duası olarak gerçekleşen ve çeşitli adlarla anılan bu adet Afyonkarahisar'da

yağmura şükür duası olarak gerçekleşir. Su; yaşamın kaynağı, yağmur da suyun kaynağıdır. Yağmur yağmaması kuraklık ve kıtlığa yol açacağı için endişe vericidir. Yağmur yağması ise berekettir, şükürle karşılanır (Yalçınkaya, 2016). Adine Pilavı ritüelinde öncelikle yağmur yağdırmak ve bereketi artırmak amaçlanır; bu, ritüelin görünen işlevidir. İkincil işlevi ise, daha derinde manevi hazza yöneliktir; toplumsal düzenin gereklerine ayak uydurmayı sağlamak, toplumsal bağları güçlendirmek, geleneklerin genç kuşaklara öğretilerek aktarılmasını, devamını ve kökleşmesini sağlamak, toplu olarak bir eylem gerçekleştirerek toplumun bir üyesi olduğu hissini tattırmak amaçlanır (Demren, 2006). Kırkikindi yağmurlarıyla birlikte çocuklar için adine zamanı gelmiş olur. Yağmur sonrası sokakta birdirbir, aşık atma, yağ satarım bal satarım, beştaş gibi bir oyuna başlamış olan çocuklar, öncü bir çocuğun “Haydi adineye!” çağrısıyla bir araya gelir. Çocuklardan biri evinden bir sofraya mendili getirir, iki çocuk örtüyü uçlarından tutar. Diğer çocuklarla birlikte mahallede dolaşmaya başlarlar. Kapıların önünde:

“Hey adine adine, Şalgam börek dadine, Bir kaşık yağdan, Bir kaşık tuzdan, Ver Allah’ım ver, Gani gani yağmur.” tekerlemesini hep bir ağızdan söyleyerek kapının açılmasını beklerler. Kapı açılır ve örtüye bulgur dökülürse:

“Bir halka, İki halka, bu teyze (abla, amca...) eviyle damıyla, Kâbe’ye kalka” tekerlemesiyle dua ederler. Evde olduğunu bildikleri komşu kapıyı açmazsa vay haline:

“Bir hasır, İki hasır, bu teyzenin vücudu (Mahalleye göre değişen küfürlü bir sözcük olabilmektedir), Kabarsın fasır fasır” tekerlemesiyle bağıra bağıra beddua ederler (Yalçınkaya, 2016).

Adine pilavı adeti; toplumun çocuğa verdiği önem, hoşgörü, paylaşma, birlikte hareket etme özelliklerini taşır. Çocuklarla birlikte, kapısı çalınan komşular ve pilavı pişiren komşu teyze de gönüllü olarak oyuna katılmış olur. Bir sokak oyunu olarak gerçekleşen bu ritüel günümüzde AYTAM (Afyonkarahisar Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi) tarafından canlandırılmış ve 2010 yılından beri her yıl kırkikindi yağmurları zamanında AYTAM Evi’nin bulunduğu Mollabahşi Mahallesi’nde gerçekleştirilmektedir. Somut olmayan kültürel miraslarımızdan adine, çocuklar kadar yetişkinlerin de ilgisini çekmekte, adineye yoğun bir katılım olmaktadır (AYTAM, 2022).

Katılımcıların görüşleri; K1: “Afyon’un geçmişten bugüne gelen köklü halk kültürü öğelerinden birisi. Günümüzde her ne kadar devam etmiyor olsa da yaklaşık bir 15 yıl öncesinde 2007-2008’lerden itibaren AYTAM yeniden gündeme getirdik ki şu pandemi dönemine gelinceye kadar her yıl bahar aylarında aksatmadan yapılıyordu. Çocukların, okulların bundan sonra bunları devam ettirmesi en büyük arzumuz...”, K2: “Bizim çocukluğumuzda yapılıyordu. Özellikle Mevlevilik kültüründe Şifa yağmurları dediğimiz Nisan-Mayıs yağmurlarından sonra çocuklar ellerinde havlularla mâni okuyarak ‘Ey Adine Adine, bir kaşık yağdan bir kaşık baldan’ diyerek eski insanlar, benim çocukluğumda bile bulgur, göce, düğü, salça alırdık. Bunu annelerimiz yapardı. Bu sene düşündük aslında ama pandemi döneminden dolayı yapılmadı. Biraz çocuklarla yapılacak bir şey bu inşallah önümüzdeki bahar aylarında pandemi biter de biz de bu ritüeli gerçekleştiririz.”, K3: “Yağmur mevsiminde çocuklar çıkıp pilavın çeşitli malzemelerini toplar. Kasaplar içinde de et ve yağ toplanır. Mahalleye gelinirdi. Mahallenin yaşlısı kadınlar küçük ateş yakar, pilavı pişirir. O gün yine aşure gibi mahalleli yerd. Bu yine yağmur duası, teşekkür gibi bahar başlangıcı festivali. Şu anda AYTAM yılda 1 kez yapıyor.”, K5: “Bunu bilmiyorum ama bahsettiğiniz kadarıyla Konya’da da böyle bir şeyler vardı. Bizim çocukluğumuzda olmadı ama bu tarz kültürel etkinlikler canlandırılabilir. Kültürel ve sosyal yaşantımızın değişmesinden dolayı buna ne kadar insan katılım sağlar nasıl tepki gösterir bilemiyorum. Çok güzel bir etkinliktir.”, K6: “İmece usulü yapılır. Aile bütünlüğümüz komşu bütünlüğümüz zedelendi. İnsanların gözünün içine baksak dert yandığını anlayabileceğiz. Minareler dümdüzdür insanın içi kıvrım kıvrımdır. Bu şekilde bütünlüğümüzü korumak için yapılır. Çoğalarak büyümesi ve yeni nesillere aktarılması lazım. Manisa’nın Mesir macunu nasıl ünlendiyse bizim de Adine pilavımız ya da aşuremiz ünlenebilir. Bunun için turizm müdürlüğü, valilik gibi yerler çalışmalar yapabilir.”, K7: “Özellikle birebir çocuklar gidip sebzeçiden, mahalleden toplamak zorunda. Ben hiçbir şeyine katılmadım. Kalenin eteğinde bir ev var orada her sene bunu yaparlar. Bu gelenek Türkiye’nin her yerinde var. Türkiye’de yaşayan tüm insanlar dağıtmayı o kadar çok severler ki çünkü onu verince mutlu olur.”, K8: “Yağmur yağma döneminde (Ahilik haftasında) biz çocuklar olarak yapmıştık. Esnaflardan aşurelik, pilav tarzı malzemeler toplamıştık.”, K12: “Adine pilavını biliyorum. Ben 52 yaşındayım. Benim çocukluğumda yapılıyordu bu. Mahalledeki çocuklar bir örtüyü alırdı. Hafif hafif yağın yağmurun altında esnafa uğrarlardı. Esnafın yanına giderdi. Esnafta gönlünden kopanı o mendilin içine koyardı. Sonra mahalleye dönülürdü. Büyük bir ablamız o çarşafın

içinde toplananları pişirir ve eşit bir şekilde dağıtırdı. Çocuklar çok mutlu olurdu.”, K14: *“Adine pilavı Anadolu’nun birçok yerinde yapılan bir yemek. Şimdiki çocuklar pek bilmez. Onun Mevlevi tekkesi ile pek bir alakası yok. AYTAM derneği yapıyor bunu. Yağmur yağdığında çocuklar mendilin ucundan tutar ‘yağ yağ yağmur yağ, teknede hamur ne güzel yağmur, ver Allah’ım ver’ gibi tekerlemeler kullanılır. Yağmur yağarken biz böyle gezerdik. Bulgur, domates, biber atarlardı. Büyükler bunları pişirir çocuklar bunları yerlerdi.”*, K15: *“AYTAM derneği bunu yapıyordu. Son dönemde biraz ihmal edilse de AYTAM Sivil Tarihi Araştırma Merkezi gönüllüleri ve Afyonkarahisar halkı Adine pilavı geleneğinin yaşatılması için çok çaba sarf ettiler. Birkaç yıl belki de üst üste 5-6 yıl. Adine pilavı da Aşure gibi yılın belirli dönemlerinde yapılıyor. Yukarı mahallede malzemeleri toplayarak maniler söyleyerek geçmişten bu zamana kadar uzanan gelenekleri yerine getirdiler.”*, K16: *“Biz bunu çocukluğumuzda yaptık. Yağmur yağdığı veya yağacağı zamanlarda yapardık. Çıkardık işte bizim peşkir dediğimiz bir şeyi alırdık kapı kapı dolaşırdık bir tekerleme söyleyerek kimisi bulgur verir, kimisi et, kimisi yağ verir sonra onların hepsini toplardık bir eve götürülür evde pişirilir herkes orada yer. Şu anda Adine pilavı kalmadı. Mevlevihane’nin yanında AYTAM Derneği ile yaşatılmaya çalışılıyor.”*, K17: *“Çocukluğumda Adine pilavı yaşadık. Yağmur inince elimizde peşkir dediğimiz havlu çeşitleri vardı. Sofralarda üzerimize örtülürdü. Onlarla çocuklar kapı dolanırken ilahiler söylerdik. Adine ilahisi vardı her evden bulgur, mercimek, soğan verilirdi. Kasaplara gideriz et verir. Bir kısmı yağ verir. Bir Türk annemiz büyüğümüz onu pişirirdi. Onu severek yerdik kapı kapı dağıtılır, ikram edilirdi.”* K18: *“Orta Asya Türklerinden gelebileceğini düşünüyoruz bir derneğimizin önderliğinde yapılıyor. Çocuklar özellikle sanıyorum nisan ayında kapılarına varıyorlar; ev sahipleri bulgur gibi yiyecekler veriyorlar eğer iyi bir şey veriyorlarsa iyi bir tekerleme bir şey vermiyorlarsa veya verdikleri iyi bir şey değilse kötü tekerlemeler söylüyorlar. Çocuklar geniş bir sofraya alıyorlar tekerleme söyleye söyleye gidiyorlar evleri ziyaret ediyorlar evlerden bunları alıyorlar ve sonra hepsi tek tek birleştiriliyor ve bir pilav yapılıyor bundan.”* K19: *“Orta Asya geleneği gibi ama dünya mirası bu aslında. Sadece bize has bir şey değil. Hristiyanların Halloween’ları var. Biz buğday arpa şeker gölle topluyoruz. Tüm dünyanın ortak kullandığı bir gelenek. Bizim şehrimizin belki de en eski ritüel uygulamalarından bir tanesi. Parlatılmasına ihtiyaç var. Bu 10-15 sene önce parlatılmıştı. Çocuklara ve üniversite öğrencilerine anlatılması bu işin tanıtımını kolaylaştırır. Şehir merkezinde yaşayan çocukların bundan haberi yok.”* şeklindedir.

Katılımcıların görüşlerine göre, gastronomi turizmi ve termal turizm kodları Afyonkarahisar'ın bir diğer çekicilik unsurlarından olmuştur. K1: "...Termal turizme, Gastronomi turizmine ek olarak kale civarında önemli yatırımlar vs. görmek önemli...", K15: "Afyonkarahisar UNESCO tarafından Gastronomi şehri seçildi. Bu çalışmaların içinde Mevlevi kültürü ve Mevlevi mutfağı ile ilgili de özel çalışmalar var...", K5: "Afyon'un gastronomi turizmi açısından tescillenmiş yemek çeşitleri var; kaymaklı ekmek kadayıfı, bamya çorbası gibi bunun yanına da aşure neden eklenmesin? ..." şeklinde.

Mevlevi Türbe Cami'si Afyonkarahisar'da Ulu Cami'den sonra en fazla ziyaretçi alan inanç turizmi ögesidir. Mevlevilik açısından burası diğer Mevlevihaneler içinde en önemli noktalardan birisidir. Mevlâna Celaleddin Rumi, Konya Mevlevihane'sinde yaşadığı ve Mevlevilik o noktada ortaya çıktığı için önemli iken, Afyonkarahisar Mevlevihane'si Mevlâna Celaleddin Rumi aşkına kavuştuktan sonra kaybolmaya başlayan Mevleviliğin yeniden canlandığı ve Sultan Divanî'nin çabaları ile dünyanın dört bir yanına Afyonkarahisar'dan yayılmaya başladığı için önem kazanmaktadır. Katılımcıların görüşleri bunları doğrulamaktadır; K15: "En başta Sultan Divanî'nin mekânı Mevlevi Cami Konya'dan sonra Mevleviliğin ikinci merkezi. İnsanlar buraya ilgi gösteriyorlar. Belediye ve valilik önderliğinde yapılan çalışmalar kapsamında Afyonkarahisar Mevlevihanesi son dönemde önem kazandı. Belediye Mevlevî Camisi'nin çevresinde bina düzenlemesi ve çevre düzenlemesi de yapıyor. Oraya misafir ulaşımı için alan sağlanırsa daha çok ön plana çıkacaktır...", K19: "Dünyada Mevlevilik yaşıyorsa yaşamasının tek nedeni Afyonkarahisar'dır. Sultan Divani Hz. ve Afyonkarahisar'ın; Konya Mevlevihane'si kapandıktan sonra Mevlevileri kabul eden dergâhı açmasını sağlayan şehir Afyonkarahisar. Moğol istilasında Konya Mevlevihane'si kapandıktan sonra Afyonkarahisar Mevlevileri kabul etmeseydi bugün Mevlevi kültüründen bahsediyor olmayacaktık. Afyonkarahisar Mevlevihane'si ikinci sıraya gelmesi turizm açısından elimizi çok güçlendiriyor. Mevlevilik ile ilgili, cami, müze ve dergâhla ilgili çalışmalar çok yoğun. Burada en fazla ziyaretçi alan noktalardan birisidir...", K3: "...Bir de Sultan Divani Hz.'nin Mevlevi tekkesi çok önemli.", K5: "Mevlevi türbesinde gördüğüm kadarıyla simülasyonlar, modellemeler var. Ama daha da canlandırılabilir...", K17: "...Mevlevihane Müzesi açıldı çeşitli kişiler tarafından. Önemli başarılar elde ediliyor. Bu yeterli mi onu ben bilemem belki daha çok başarılar elde edilebilir başka faaliyetlerle. Geçmişte Mevlevihane'nin içine Semahane yapılacak diyorlardı. Afyonkarahisar' da Konya' da olduğu gibi çeşitli

Semavi törenler yapılırsa o zaman inanç turizmi olarak sesimiz daha çok duyulacaktır...” K18: “İnsanlar daha çok hemen yanındaki eskiden müftülük olarak kullanılan binadaki canlandırmalar, bilgilendirmeler var. Onlar görüyorlar Mevlevihane 'ye gelen kişinin Mevlevilerin nasıl bir eğitimden geçtiğini gösteren yerler var bunlar ilgi çekici öğeler insanlar buralarda fotoğraf çekiniyorlar.” şeklindedir.

Afyonkarahisar'da inanç turizmi çekiciliklerinden bir diğeri de Ayazini ve Frig Vadisindeki kilise ve şapellerdir. Katılımcıların görüşleri de bu çıkarsama ile aynı yöndedir; K3: “...Geçmişte Afyonkarahisar'da Hristiyanlık konusunda da bir dönem Frigya bölgesi önemli olmuş... Yine Frigya bölgesinde kaya oyma kiliseleri var. Afyon'un son zamanlarda öne çıkan turizm ögesi. Epeyce etrafta kilise kalıntı var bunlar kullanılabilir...”, K9: “...Ayazini 'nde kiliseler var, birkaç çevre ilçede de varmış kiliseler hatta Taş Kilise olarak geçiyor bunlar. Yurtdışında, Hristiyanların ilgisini çekebilir...”, K5: “Ataizi 'ndeki Ayazini kilisesi. Müslümanlık dünyada yok iken bu kilise vardı. Bunları ön plana çıkarmalıyız. Elimizde potansiyelimiz var.” K16: “Eğer yabancı pazarlara açılmak istiyorsak burada Frig vadisinde şapeller, kiliseler var. Ayazini kilisesi var...” K19: “İnanç turizminde diğer eserleri de Bizans kiliseleri, Frig açık hava tapınakları Afyonkarahisar'ın önemli inanç turizmi öğeleridir. Bunlarda desteklenip öne çıkarılmalıdır. Bölge dini potansiyeli yüksek bir bölge...”, K15: “Sadece Müslümanlık açısından değil Hristiyanlık açısından da önemli kültüre sahiptir. Son dönemde Ayazini' nde yapılan çalışmalarda bunu gösteriyor. Tarihin belki ilk kaya oyma kiliseleri Afyonkarahisar'da. Elbette bizim için İslam inancı önemli ama Hristiyanlık açısından da bu izleri takip etmemiz gerekiyor...” K18: “Bunun yanında tabii ki mesela Ayazini 'nde 25'in üzerinde kilise ve şapel var yani biz Hristiyan turistleri de buraya çekebiliriz diye planlıyoruz...” şeklindedir.

MÖ.333 yıllarına kadar tarihi geçmişe dayanan, MÖ 1. yüzyıldan itibaren (MÖ 133 ila 27 arasında bir tarihten MS 217'ye kadar) kendi sikkelerini bastırmış olması, o dönemde olgun ve büyük bir kent olduğuna, kahramanları hayvanlar olan masallarıyla büyük ün kazanmış olan Ezop'un Amorium kentinde yaşadığına, Sahabe Selman-ı Farisi'nin Amorium'da şu an bulunan kilisede çalışması ve emrinde çalıştığı, talebesi olduğu rahip tarafından İslam dininin hak din olduğunun söylenmesi üzerine Müslüman olmak için Medine'ye gittiğine, o dönemin Arap kaynaklarına bakıldığında Amorium'un Anadolu'nun en büyük kenti olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Amorium>). Emirdağ İlçesi'nin 12 km doğusunda yer alan

ve M.Ö.2000'li yıllardan itibaren Hitit, Frig, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kesintisiz yerleşim görmüş antik kenttir (AB, 2022, www.kulturportali.gov.tr).

Afyonkarahisar'a büyük bir ses getireceği ön görülmüştür (Wikipedia, (2022). Katılımcılar, Amorium Antik Kenti'nin Hristiyanlık ve İslam tarihi bakımından Afyonkarahisar inanç turizmi çekiciliğine katkıda bulunacağına dair görüşlerini bildirmişlerdir. K18: *“Amorium’ da bir dini merkezi olma durumu vardır. Amorium ’un bir özelliği de şu Selman-ı Fârisî Hz. ki sahabe olarak kendisi İranlıdır. Selman-ı Fârisî Hz. hak dini arama ve hak yolu arama noktasında İran’dan çıkmış Şam Dımaşk’ a oralara uğramış ve nihayetinde Amorium’ a gelmiştir. Bir rivayete göre 7 yıl bir rivayete göre 12 yıl kalmış orada hem yaşamını sürdürmüş hem de orada Barnabas İncili ve o zaman tabii ki o zaman tek tanrı inancının yani dünyadaki dört büyük dini inançtan biri olan Müslümanlığın daha ortaya çıkmadığı hak dini olarak henüz peygamber efendimizin peygamberliğinin gelmediği bir döneme denk geliyor ve nihayetinde onun da işaret ettiği oradaki rahibin işaret ettiği bir peygamber var onlar da peygamber efendimizi işaret ediyor. Tevrat’ta ve İncil’de geçtiği şekilde bilindiği kadarıyla kadim kitaplarda elde edilen bilgiler çerçevesinde o işaretlerden bir tanesinde sırtında peygamberlik mührü olduğu, diğerinin helal olarak bir şeylere önem verdiğini, hediyeleri yediğini ama sadakayı yemediği ve dağıttığını işaret ediyor. O süreç sonrasında peygamber efendimizin Medine’ye giderken köle olarak alınması (bir kabilenin insanları onu alıyorlar hem koyunlarına el koyuyorlar kendisini de köle olarak satıyorlar) ve nihayetinde peygamber efendimizin peygamberliği geliyor ve ondan sonra Müslüman olma süreci var. Dolayısıyla Selman-ı Fârisî Hz. peygamber efendimizin ailemden dediği; öncekilerin ve sonrakilerin ilmine vakıf bir insan dediği bir insan. Dolayısıyla bu bir sahabe. İslâm kaynaklarında önemli bir yere sahip ve Medine savunmasında hendek kazılmasını öneren sahabedir. Emirdağ için ama Amorium antik kentinde biz karşılama merkezi yapmayı plânlıyoruz. Bu şekilde de çalışmalarımız sürüyor. İnanç turizmi olarak bakınız Hristiyanlarında bir çekim merkezi Amorium. 5–6 yıl öncesine kadar Amorium Başpiskoposluğu varmış. Bu yüzden Hristiyanların ilgisini çekebileceğini düşünüyorum. Sadece İran değil de İslam dünyasının ve Türkiye’deki iç turizme de hitap edebilecek sahabenin burada yaşamış olması. Çünkü biz “Amorium, Ammuriye bir Selman-ı Fârisî’ n Şehri” diyoruz. Böyle bir sloganımız var. Oraya da hakiki dini ararken bulunduğu bir süreç var bu da bir*

sahabenin bu topraklarda bulunması bizim için bir avantajdır o yüzden de değerlendirmeyi düşünüyoruz.”, K15: “Yine Selman-ı Farisi Hz. geldiği yaşadığı izlerinin bulunduğu Amorium Antik Kenti yine bir inanç turizmi merkezi ögesi olabilir. Çünkü Selman-i Farisi İslam ve Hristiyan dinlerinde; İran ve Fars kültüründe önemli bir figür. Afyonkarahisar Amorium’ da yaşamış ve bugün hala Selman-i Farisi Hz. takipçisi olduğunu iddia eden insanlar var dünya genelinde. Buranın düzenlemelerini yaparsak yine inanç turizminde katkı sağlayacağını düşünüyorum.” K16: “Mesela Emirdağ’da Amorium var orası da hem Müslümanlar için hem Hristiyanlar için önemli merkezlerden bir tanesi.” Şeklinde.

6.2. TEMA-2: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

En geniş kullanımlı tanımlama Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO); “gelecek için fırsatları korurken ve geliştirirken bugünkü turistlerin ve turist kabul eden bölgenin (host region) ihtiyaçlarını karşılar. Ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları yerine getirilirken; kültürel bütünlük, ana ekolojik süreçler, biyolojik çeşitlilik ve yaşam destek sistemleri gibi tüm kaynakların sürdürülmesinin yönetim liderliği önceden düşünülmüştür” açıklaması ile kullanılmaktadır (Xu & Sufield, 2013: 2-3 akt. Kaya ve Batman, 07-09 April 2017). Sürdürülebilir turizm anlayışını daha iyi kavrayabilmek ve doğayla uyum içinde bir turizm gelişimini başarmak için eğilimler, sorumluluklar, gelecek bağlamında 10 ilke belirlenmiştir.

- Harekete geçmek için ihtiyaçları tanımak,
- Zayıf elemanları, yerleri, toplulukları desteklemek,
- Kurallı bir şekilde gelişmenin amaçlarını oluşturmak,
- Alan ve varlık üzerindeki kontrolü yapmak, alanın gelişimi ve alanın sahibine karşı aktif bir politika izlemek,
- Malzeme politikasını oluşturmak,
- Doğayı korumak,
- Tarım ve ormanlık alanların kullanımını güçlendirmek,
- Ekonomik aktivitelerin düzenini genişletmek,
- Yerel mimariyi, gelenekler ile kültür ve folklor mirasını korumaya yardım etmek,

• Turizm pazarlamasını, promosyonunu ortaya koymak (Buhalis & Fletcher, 1996'dan akt.: Beyhan ve Ünügür, 2005).

İnanç turizminde sadece çekicilik temasında ki Afyonkarahisar inanç turizm öğeleri ve tarihi miras incelenmesi araştırma beklentilerimizi karşılamamaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde inanç turizminin Afyonkarahisar'da 'Sürdürülebilir' olması için en sık tekrarlanan kodları almış bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik teması pazarlama, planlama, alanın korunması ve insan kaynakları olmak üzere dört alt temaya ayrılmıştır (Tablo-3.12). Burada pazarlama alt teması "tanıtım", "reklam", "hikayeleştirme", "ziyaretçi sayısı", gibi pazarlama öğeleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Planlama alt teması "profesyonellik", "destekleyicilik", "şifalı aşure", "sanatsal" olarak dört kodda sınıflandırılmıştır.

Tablo 12. *Sürdürülebilirlik Temasına İlişkin Sonuçlar*

Alt Tema	No	Kod
Pazarlama	1.	Tanıtım
	2.	Reklam
	3.	Hikâyeleştirmek
	4.	Ziyaretçi Sayısı
Planlama	1.	Şifalı Aşure
	2.	Destekleyici
	3.	Profesyonellik
Alanın Korunması	1.	Dokunun Korunması
	2.	Kültür Mirası
	3.	Rivayet
İnsan Kaynağı	1.	Sosyal Birliktelik
	2.	Maneviyat
	3.	Değer

Tablo 12 incelendiğinde katılımcılar özellikle Afyonkarahisar'da tanıtım ve reklam eksikliğinin olduğunu, eğer inanç turizmi ve Mevlevihane'yi turizm ögesi olarak göstermek istiyorsak tanıtıma ve reklama ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Tanıtım ve reklam ile ilgili katılımcıların görüşleri; K17: "...Yapacağımız çalışmalara ve reklama bağlı biraz. Örneğin misafirlerimiz geldi en eski camimiz Ulu Cami, Mevlevihane Camimizi gezdirdik vesaire. Bunların tanıtımını kişilere ve il içerisi ve dışarısındaki tanıtıma bağlıdır. Eğer bunu yapabilirsek ön plana çıkarabiliriz. Ama tanıtımını yapamazsak ön plana çıkaramayız. İnanç turizmi potansiyeline sahibiz

çünkü.” K11: “Sultan Divani Hz. var ama hiç kimsenin bilmediğini düşünüyorum. Afyonkarahisar merkezde yaşayan insanlar biliyorsa biliyorlardır. İlçelerinde yaşayan insanların Türbe Camii hakkında bir şey bildiğini düşünmüyorum. Buranın tanıtıldığını düşünmüyorum. Bizim de insanları Afyonkarahisar’a çekmek için bir şeyler yapılması gereklidir. Mesela fuarlara katılmamız gerekiyor. Tanıtılmalı, öğretilmeli...”, K9: “Afyonkarahisar’da yeni gelişecek bir terim inanç turizmi. Afyonkarahisar’da iki senedir yaşıyorum ben. Mevlevihane olduğunu yeni öğrendim. Afyonkarahisar bunu duyuramamış. Türkiye’de Mevlevihane denilince akla ilk Konya gelir. Afyonkarahisar’ın gelişmesi için inanç turizmini tanıtması lazım göstermesi lazım, bunun pazarlamasını yapması lazım. İnanç turizmi Afyonkarahisar’da ilerleyebilir, Mevleviler tarafından da anlatılması lazım...”, K18: “Termal turizm için gelen turistleri de bu etkinliğe katabiliriz daha önce bizim bir otobüsümüz vardı bunu biz kaldırdık şehir turu yapıyordu. Afyonkarahisar gezi merkezi diğer seyahat acenteleri birleşerek (5-6 şirket birleşerek) Afyonkarahisar Gezi Merkezi’ni kurdu onlar şehir merkezi, Akdağ sandıklı bölgesi, Kocatepe olmak üzere farklı turlar düzenliyorlar onlarda bu sürece katılım sağlanabilir.”, K5: “Mevlevi Türbemiz var her şeyden önce onu mutlaka ön plana çıkartmamız gerekiyor. Aktivitelerimizi, aşure günlerimizi, sema gösterilerimizi. Sonuçta Konya’da yapılan. Mevlâna tanıtımları dünyaca biliniyor. Sonuçta dünyada yapılan bu reklam için bizim de bir ucundan tutmamız gerekiyor. Mevlevihane’nin büyük yeri Afyonkarahisar’da olmasına rağmen Konya Mevlâna sayesinde çok büyük bir inanç turizmi potansiyeline sahip. Urfa’ da o şekilde. Afyonkarahisar’ımız o konuda etkili değil. Elimizdeki kültürel yapılar inanç turizmi için adını duyurmuş yapılar değil. Ama materyallerimiz, kültürel yapılarımız var bizim sadece duyuramadığımızı düşünüyorum. Potansiyelimiz var. Bütün turizm sektöründe olduğu gibi kendi otelimizde de olduğu gibi her şeyden önce tanıtım. Güzel bir tanıtım yapılırsa ki bu bireysel bir tanıtım ile olmuyor. Devletimizin buna destek vermesi gerekiyor. Valimiz bu konuya çok önem veriyor. Ufak bir dokunuş bile Ayazini için çok büyük etkisi oldu. Mevlevi türbemizi, aşure günlerimizi bunların tanıtımını yapması gerekiyor. Müslüman bir ülkeyiz ama Hristiyanlara yönelik Ayazini’ndeki oyma kilisemizin tanıtımına tepki gösteriliyor tabii ki. Tanıtım yaptığımız zaman mutlaka gelen kişinin olacağını düşünüyorum ama çok büyük bir getirisinin olacağını düşünmüyorum.”

Tanıtım ve reklam yapılırken inanç turizmi ögelerini *Hikâyeleştirmek* önemlidir. Hayatımızın yaklaşık üçte birini hayal kurarak geçiriyoruz. Zihinlerimiz sürekli olarak dikkat dağıtıcı şeyler arıyor ve hayalden hayale geçmeyi bıraktığımız tek zamanda önümüzde güzel bir hikâye olduğu zamandır (Chel Gillet,2022). Hikâye anlatımı bireyi sadece pasif bir dinleyici olmaktan çıkarıp, aktif bir öğrenen durumuna getiriyor. Deneyimle kazanılan bilgiler ise daha kolay algılanıp hafızadaki yerlerini daha uzun süre koruyabiliyorlar. (Baykal, 2015). Kişinin; pazarlanan turizm ögesini içselleştirip daha çok benimsemesine, dolayısıyla turistin turizm ögesiyle bağ kurabilmesine imkân tanımaktadır. Turizmin içerisinde hikayeleştirmeyi her alanda kullanılabilmektedir. İnanç turizmi ögelerinde de bolca hikayeleştirme yapılabilmektedir. Turizm deneyimini hikâye kullanarak turistlere bu deneyimi yaşatabiliriz. Güçlü hikayeler ile turizm ögesi olarak anılacak birçok turistik mekân oluşturabiliriz. Katılımcıların görüşleri de;

K4: *“Afyonkarahisar’da Ulu Cami mimari açısından dolayı diğer yerlere göre daha fazla ziyaretçi kabul ediyor. Belki hikayeleştirmek gerekir bilinirliğini artırmak için özel turlar hazırlanabilir.”* K11: *“Mesela Urla’da bir yerde ‘Korkuluk Festivali’ var. Çok zor bir köy yolu; dağ köyü küçücük bir köy. Tarlalara koyulan korkulukları her evin önüne koymuşlar. Köyün girişinde bir korkuluğun üzerinde yazan yazı şuydu “Bütün gençlerimiz şehre gitti, tarlalarımıza artık hiçbir şey ekilmiyor, biz de korkuluklar olarak işsiz kaldık, çünkü tarlalarımıza hiçbir karga musallat olmuyordu. Biz de işsizler olarak böyle bir festival yapalım dedik.” Köye girdik aynı Bodrum gibi bir yerdi. Bir gözlemeyi 30-40 TL gibi bir fiyata yemiştik. Korkuluk bizde kullanılmaz ama adamlar pazarlamış. Yerli değil milli, dini, insani, hayvani değil aslında hiçbir şey değil ama insanlar yapmışlar. Burada peygamber efendimizin kabri olsa biz bunu doğru izah edemezsek kimse gelmez. Üründen ziyade pazarlamasıdır.”* K6: *“Mevlevilikte böylesine yetkin bir insanın yani Sultan Divani Hz. Afyonkarahisar’da meftun olması Afyonkarahisar için büyük bir şans bu durumu hikayeleştirebiliriz.”*

K16: *“İngiltere’de bir yere gitmiştik. Kraliyet ailesinin her yaz gittiği bir kaleye gitmiştik. Meşhurdur baya. Orada canlandırma yapmışlar. Ses, savaş sahneleri yapmışlar. Sahnede mekanik mankenler ortaya çıkan savaşın canlandırmasını yapıyor mesela ve oraya parayla giriyorsunuz. Öyle bir ortam sağlanabilir ve gerçek insanlarla yapılabilirse çok daha ciddi bir kitle çekilebilir. Mevlevilerin oturduğu o sofrada bir*

kişilik yer eksik bırakılır oraya turist oturur ve Mevlevilerle birlikte yemek yiyormuş gibi bir fotoğraf çekimi sağlanabilir” şeklindedir.

2021 Kasım ayı turizm işletme belgeli konaklama tesisinde geceleme sayısı 114 440 kişi ve Mahalli idarelerce belgelendirilen konaklama tesisindeki geceleme sayısı toplam 95 961 kişidir. Toplam Afyonkarahisar için 2021 Kasım ayı toplam geceleme sayısı ise 210.401 kişidir (AİKTM, 2022f, yigm.ktb.gov.tr).

Pandemi sürecinde ziyaretçi sayısında azalma gözlemlenmiştir. Daha profesyonel çalışmalar yapılırsa ve pandemi sürecinin de etkisi geçerse Afyonkarahisar’a gelen turist sayısının çok daha fazla artacağı düşünülmektedir. Katılımcıların görüşleri de bu yöndedir; K12: *“Afyonkarahisar inanç turizminde önemli bir yerde. Bir İstanbul bir Konya gibi çok aşırı bir noktaya gelebilir mi tartışmaya bağlı. Ama pandemi öncesi buraya çok yoğun bir turist gelmekteydi. Ama potansiyeli var. Bu noktada başarılı bir noktadayız. Pandemi sonrası daha çok turist gelmesini düşünüyoruz.”* K15: *“Mevleviliğin ikinci merkezi. İnsanlar buraya ilgi gösteriyorlar. Belediye ve valilik önderliğinde yapılan çalışmalar kapsamında Afyonkarahisar Mevlevihane’si son dönemde önem kazandı. Ziyaretçi sayısı son dönemde özellikle artıyor. Biz bunun tanıtımını daha iyi yapar, çevre düzenlemelerini yaparsak burası inanç turizmi merkezlerinden en önemli yer olabilir.”*, K8: *“Yanlış hatırlamıyorsam pandemi öncesinde 300 bin civarı turist alıyordu dolayısıyla inanç turizmi alanında önemli bir cazibesi olduğunu belirtmek istiyorum yani başarılı aktörümüz termal ikinci olarak Frigya üçüncü veya dördüncü sırada Mevlevihane ve inanç turizmi olduğunu söyleyebiliriz.”*, K9: *“İnanç turizmi ile ilgili çok önemli bir veri var. Diğer birçok şehre göre öne çıkan özelliklerden birisi buralar çok lokal bir yerde çok kolay ulaşım sağlanabilir yerler ve şehrin kültüründe mimari, yaşam kültüründe bunları destekliyor olması bu eserlere ulaşımı kolay sağlıyor bu da ziyaretçi sayısını artıyor.”* K4: *“Camilerde özellikle Mevlevi Türbe çok inanç turizmi açısından ziyaretçiye ulaştığını biliyoruz.”*, K2: *“Pandemi bu sene biterse insanlarımızda çok hasret kaldı bu işe önümüzdeki bir yıl içerisinde ziyaretçi sayısını 1 milyona çıkarmayı hedefliyoruz”* şeklindedir.

Her kentin turistlere sunabileceği kendine özgü ürünleri vardır. Kent turizmi geliştirilirken ilk yapılması gereken bu ürünlerin neler olduğunun belirlenip çekim gücü yaratılarak turistin kullanımına uygun hale getirilmesidir. Turistik ürün oluşturulurken kentin sahip olduğu kaynaklar göz önünde bulundurulmalıdır. Kenti marka haline

getirecek ürünler geliştirilmeli, sloganlar bulunmalıdır. Özellikle bir temaya sahip müzeler, restoranlar, alışveriş merkezleri, parklar, oteller açılmalıdır. Bunların sonucunda da etkili tanıtım kampanyaları ile kente gelen turist sayısının ve kalış sürelerinin arttırılması hedeflenmelidir (Law & Urban Tourism, s.54 akt. Bardakoğlu, Ö. (2011).

Turistik destinasyonların oluşumu ve sağlıklı gelişimi etkin planlama çalışmaları ile gerçekleştirilebilmektedir. Plansız hareket edilen bir destinasyonda turizm gelişiminde söz edebilmek olanaksızdır. Bir noktaya kadar bazı faaliyetler gerçekleştirilse de bir noktadan sonra ortaya çıkan karışıklıklar sonucu ne yapılacağına karar verilememesi birçok destinasyonda turizmin başlamadan bitmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle turizm gelişimine karar verilen bir yerde önce yapılması gereken planlamadır (Bardakoğlu, 2011).

Planlama yapılırken profesyonel bir şekilde yapılması gerekmektedir. Katılımcılar görüşlerinde Afyonkarahisar inanç turizmine katkı sağlayacak fikirler sunmuşlardır. Bu fikirlerin araştırılıp, profesyonelce planlanması gerekmektedir. Burada *profesyonellik kodu* ele alınmaktadır; buna göre katılımcıları görüşleri şu, K7: “*Mevleviliği burada dediğimiz kadar geliştiresek. Sema gösterisi biz de yasaklandı zamanında. Bir yerde açalım onu diyorlar folklorik olarak ve Konya’da başlatılıyor. Konya’ya semayı da Afyonkarahisar Mevlevileri öğretiyor. Üniversitemiz çok başarılı iş yaptı, bizim üniversite ekibini Kıbrıs’a götürdüm Kıbrıs’ta gösteri yaptırдыm... Çok kaliteli Mevlevilikle ilgili fotoğraf satabilirler, biblolar satabilirler. Namık Kemal’in annesi Mevlevi bunu söylemiyoruz bu durumu pazarlayamıyoruz. Halk eğitimin açtığı kurslarda kadınlar semazenlerle ilgili biblolar yapsın, süsler yapsın onları orada hatta kadınlar satsın. Etrafındaki evlerde yöresel yemekler, gözleme, katmer yapılabilir...”*”, K16: “*...Mevlevilik merkezi olan türbe ve müze ile alakalı biraz daha genişletme belki biraz daha büyütme olabilir. Daha profesyonelce bir sistem kurulabilirse daha çok insan çekilebilir buraya...*”, K5: “*Afyonkarahisar 1900 yangınında yanan evleri yapmak için Türkiye’den çeşitli ustalar geldi Tokat usulü, Samsun usulü evler yapıldı. Mesela Gümüşhaneli bir ustanın yaptığı bu evin girişine, evi yapan ustanın adı, tarihi konusu hakkında mesela bilgi kartları asılabilir. Anadolu mozaiğinin Gümüşhane ilini yansıtan evdir diye bir yazı yapılabilir.*” K11: “*Mevlevilikle alakalı bir film, dizi çekilebilir. Sanatın böyle bir gücü var.*”, K12: “*Camimizin bahçesi güzel kafe gibi bir yer ya da çay bahçesi gibi bir yer açılabilir. Mevlevilik’in sema ayinleri var bunları*

zaman zaman ücret karşılığı gösterilmesi olabilir. Örneğin gelen misafirlere su, çay, lokum gibi tadımlıklar sunulsa güzel bir davranış olur. Ama bunlar sponsor gerektirir. Kurumlar bazında böyle bir şey yapılamıyor. İnşallah hayırseverler buna el atacaktır. Daimî Miras listesine Ulu Camimiz alınırsa oluşturulacak bir komisyondan bahsediliyor. Eğer komisyon izin verirse neden olmasın.” K13: “Mevlevihane’de çok geniş alan var aslında zamanında yemek kültürü, Afyonkarahisar yöresel yemekleri ile bir panorama yapılabilir. Bir panayır yapılabilir.”, K15: “Mevlevihane şu an müze olarak kullanılsa da zamanında mutfak olarak kullanılmış. Mevlevi kültüründe mutfak inanç açısından da farklı kültüre sahip. Mevlevi mutfağı orada canlandırılırsa faydalı olacaktır. Belediye Mevlevi Camisinin çevresinde bina düzenlemesi ve çevre düzenlemesi de yapıyor. Oraya misafir ulaşımı için alan sağlanırsa daha çok ön plana çıkacaktır” K18: “Bir Mevlevi elbisesi giymek (tennure) çok zaman alıcı bir şey pratik bir şey yapılabilir mi? Daha pratik bir foto çekinme alanı olabilir. Termal turizm için gelen turistleri de bu etkinliğe katabiliriz daha önce bizim bir otobüsümüz vardı bunu biz kaldırdık şehir turu yapıyordu. Afyon gezi merkezi diğer seyahat acenteleri birleşerek (5-6 şirket birleşerek) Afyon Gezi Merkezi’ni kurdu onlar şehir merkezi, Akdağ- Sandıklı bölgesi, Kocatepe olmak üzere farklı turlar düzenliyorlar onlarda bu sürece katılım sağlayabilir.” K19: “İlkokuldan itibaren çocuklara Afyonkarahisar-Mevlevi kültürü etkinlikleri tanıtılabilir. Bu etkinliklerle başlayıp Mevlevi kültürünün Afyonkarahisar’da kaybolmaması sağlanabilir ki bu da inanç turizminde önemli. Çocuklara özel müzik dinleti, semai gösterileri ile çocukların zihninde farklı bir etki yapabilir. Yaklaşık 500-600 yıllık bir gelenek. Bu biraz daha profesyonelliğe ihtiyaç duyuyor. Çünkü dünyada olmayan bir gelenek biz bunu biraz daha basit organize ediyoruz. Aşure ayında Mevlevi Camisinde düzenlenen etkinliklerle bitiriyoruz. 12 aya yayılabilir Bir turizm pazarlama aracı olabilir.”, K1: “Mevlevihane’de yapılabilecek pek çok şey mevcut. Mesela geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkardığımız Selamlık bölümü yeniden inşa edilebilir. Bunun yanı sıra Mevlevihane’yi etrafında bir bütün şeklinde değerlendirebilir Külliye şeklinde, Mevlevihane Kültür Merkezi şeklinde değerlendirebilir. Semahanesiyle, kütüphanesi ile o alanları ve yanındaki ek alanları o şekilde bir bütün olarak planlaması yapılabilir.” K4: “Mesela işte kırk hatimli aşure bunlardan bir tanesi ama yine belirli dönemlerde bazı türbelerde etkinlikler yapılıyor. Adaklar, Diş buğdayı, hamur işi (pişi) dağıtılması gibi bunlara benzer ses getirecek etkinliğe dönüşerek daha fazla kişinin katılımını sağlayarak, belki medya, sosyal medyada yer almasını sağlayarak bir şeyler yapılması sağlanabilir.” şeklindedir.

Destekleyici kodu ile ilgili Afyonkarahisar'ın inanç turizm potansiyelini artırmak; tanıtımlar, reklamlar ya da turizm amaçlı etkinlikler yapmak için kamu desteği alması gerekmektedir. Katılımcılarda bu görüşte olduklarını belirtmişlerdir; K9: *"Halkın bakışı, destekleyiciliği ile inanç merkezi olabilir... Destekli bir şekilde bir şeyler yapılabilir. İl kültür, belediye, dernekler ses getirmek için ne yapılması gerekiyorsa bunlarında desteklemesi lazım."*, K5: *"Güzel bir tanıtım yapılırsa ki bu bireysel bir tanıtım ile olmuyor. Devletimizin buna destek vermesi gerekiyor. Valimiz bu konuya çok önem veriyor...Turizm bilgilendirme ofisinde yine rehberlerin olması lazım. Bireysel şirketler bunları yapmazlar. Biz biraz daha ticari olarak bakıyoruz çünkü. İl kültür turizm müdürümüz çalışıyor özellikle tanıtım konusunda."*, K7: *"...üniversitemiz bu konuda çok büyük işler yaptı."*, K15: *"Sultan Divani Hz. en önemli şahsiyet ve en ön plana çıkan kişidir. Afyonkarahisar'ın birçok beldelerinde ilçelerinde inanç turizmine yönelik merkezler var. Sandıklı'da Yunus Emre Hz. mekânı bulunur. Birçok il Yunus Emre Hz. sahip çıkmasına rağmen tarihi belgeler Afyonkarahisar'da yaşamış olduğuna dair bilgiler vardır. Bunların hepsi günümüzdeki Afyonkarahisarlıların, ilim adamlarının, devlet adamlarının ilgisini bekliyor. Afyon'da Hıdırellez önemli bir gelenektir. Piknik programları düzenleniyor. Yine belediye bu konu hakkında çalışmalar da bulunuyor"*, K2: *"Mevlevihane kurula bağlı olduğu için Anıtlar kurulu ve vakıflar bölge müdürlüğünden ve Diyanetten bazı izinler alarak bazı faaliyetler yapılabiliyor... Turizm fakültesinden de destek alırız. Dil bilen arkadaşları da faaliyetin içine katıp turistlerle birlikte yapabiliriz neden olmasın?"*, K11: *"Afyonkarahisarlı olan ünlüler bu konu hakkında valilik desteği ile bir şeyler yapılabilir"* K12: *"Halkın bakış açısı başta olmak üzere, diyanet ve yöneticiler, vakıflar bir alan açarsa olabilir. İnanç turizmi için turlar düzenlense mesela Cuma namazından sonra çok güzel olur. Örneğin gelen misafirlere su, çay, lokum gibi tadımlıklar sunulsa güzel bir davranış olur. Ama bunlar sponsor gerektirir. Kurumlar bazında böyle bir şey yapılamıyor. İnşallah hayırseverler buna el atacaktır. Daimî miras listesine camimiz alınırsa oluşturulacak bir komisyondan bahsediliyor. Eğer komisyon izin verirse neden olmasın. Bazen camilerimiz de vatandaşlarımız mevlit okutma durumunda etli pide, lokum, helva dağıtımı yapılıyor. Bunlar için bir bütçe oluşturulsa veya dağıtmak isteyen vatandaşlar buralara yönlendirilse daha uygun olur."*, K14: *"...Yerel yönetimler ticari olarak değil de tanıtım olarak destekte bulunabilir. Yerel yönetimler ticari kaygıyla değil tanıtım ve insanlara hizmet noktasını düşünerek buraları düzenlemesi gerekiyor."* şeklindedir.

Hz. Mevlânâ'nın yedinci kuşak torunlarından Sultan Divani zamanında Afyon Mevlevihane'sinde başlatılan "Sultan Divani" yi Anma ve 40 Hatimli Şifalı Aşure" geleneği günümüzde de hala yaşatılmaktadır Her yıl Muharrem Ayı'nın 10. Gününe rastlayan Aşure Günü'nde 500 yıllık bu gelenek Afyonkarahisar Belediyesi tarafından devam ettirilmektedir. Perşembe günü ikindi namazı sonrası duası yapılan 40 ayrı kazanda rengârenk süslenen 40 Hatimli Şifalı Aşureler Mevlevi Türbe Camii'nde Cuma namazı sonrası vatandaşlara dağıtılır (AV, 2022d www.afyonkarahisar.gov.tr).

Katılımcılar görüşlerini; K1: "*Pandemi sürecine gelesiyeye kadar önceleri Şifalı Aşure önemli bir etkinlik pazarlamasıydı. Yıllardır yapıyoruz. Baktığımız zaman çeşitli şehirlerden aşureden alabilmek için gelen turistleri gördük. Bir adım öne götürmek arzusundayız. İnşallah pandemi sonrasında arzu edilen yere gelir düşüncesindeyim.*", K-10: "*Orada yılın belirli zamanlarında aşure dağıtımı yapılabilir.*", K16: "*Belirli bir dönemi var bugüne kadar gelmiş tekrarlanmış olan bir süreç var bence uygun olmaz.*", K-18: "*Mevlevihane'de kırk hatimli aşure etkinliği var.*", K19: "*Ama Afyonkarahisar' da çeşitli satış noktalarına uygun ambalajlara koyularak yapılabilir. Sadece geçerli ay ile ilgili zamanda etkinlikler yapılıyor. Afyonkarahisar' a gelen her insan 40 hatimli aşureyi sunabilmek turizm inanç noktasında önemli olacağını düşünüyorum.*", K20: "*Kırk hatimli Şifalı Aşure satışının pek uygun olacağını düşünmüyorum. Ancak ikram edilebilir.*", K3: "*Şehirde bunu ticari hale getirmek için Afyonkarahisar' da bunu Mevlevi aşuresi diye orijinal haliyle dağıtımı satışı olabilir. Mesela şehirden lokum alabilen bu şehrin aşuresinden de alabilir. Belediye şu anda otogara getirip yolculara filan veriyor aşureden.*", K4: "*Kırk hatimli aşure geleneği zaten bizde belirli bir döneme aittir. O yüzden o döneme has olması zaten bir ritüelin geleneğidir.*" şeklinde belirtmişlerdir.

Afyonkarahisar şehrinin tarihsel ve kültürel zenginlikler içermesi, turizm alanında plansız olarak gelişmesi; şehrin tarihsel ve kültürel zenginliklerinin alan korunmasına alınması için çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle somut olmayan kültürel miras olan Adine pilavı, Şifalı aşure, Hıdırellez ve etkinlikleri, tarihi camilerimiz ve türbelerimiz, kiliselerimiz buralardaki dokuların korunması inanç turizmi açısından önemlidir. Alanın korunması alt temasının dokunun korunması kodu katılımcılar tarafından şu şekilde bahsedilmiştir; K4: "*Mesela İmarek Cami ashında bir Osmanlı dönemi Cami kaç yüzyıllık cami ama ne kadar ziyaretçi alıyor dersen Ulu Cami ile kıyas götürmez. Külliye olarak yapılmış ama bazı şeyler yıkılmış. Hamam, taş medresesi*

kalmış.”, K5: “Eskiden çok sıkıntılı bir durumdaydı Mevlevihane. Restorasyon yapıldı ama yanlışlıklar da yapıldı. Sandukalarda yanlışlık var. Mihraba bakıldığında bir tarafta eksiklik olduğu görülür simetrisi bozuktur.”, K7: “Biz Ulu Camiye çok emek verdik. Ama 2 gün gitmedik içine kalorifer döşendi ve ahşaplar kurtlanmaya başladı. Sonra emeklerimiz ile tekrar kaloriferleri söktürdük.”, K19: “Dünyada Mevlevilik yaşıyorsa yaşamasının tek nedeni Afyonkarahisar’dır. Sultan Divani Hz. ve Konya Mevlevihane’si kapandıktan sonra Mevlevileri kabul eden dergâhın açmasını sağlayan şehir Afyonkarahisar’dır. Moğol istilasında Konya Mevlevihane’si kapandıktan sonra bu şehir Mevlevileri kabul etmeseydi bugün Mevlevi kültüründen bahsediyor olmayacaktık.”, K18: “Adine pilavının Orta Asya Türklerinden gelebileceğini düşünüyoruz bir derneğimizin önderliğinde yapıyor. Çocuklar özellikle sanıyorum nisan aylarında mahalledeki evlerin kapılarına varıyorlar, ev sahipleri bulgur gibi yiyecekler veriyorlar eğer iyi bir şey veriyorlarsa iyi bir tekerleme bir şey vermiyorlarsa veya verdikleri iyi bir şey değilse kötü tekerlemeler söylüyorlar, çocuklar geniş bir sofraya bezi alıyorlar tekerleme söyleye söyleye gidiyorlar evleri ziyaret ediyorlar evlerden bunları alıyorlar ve sonra hepsi tek tek birleştiriliyor ve bir pilav yapılıyor bundan.”, K16: “Şu anda Adine pilavı kalmadı. Mevlevihane’nin yanında AYTAM ile yaşatılmaya çalışılıyor.”

Afyonkarahisar’da inanç turizm öğelerinden olan özellikle türbeler ve Selman-i Farisi hakkında çok fazla rivayetler vardır. Katılımcıların görüşmelerinden kayda alınan rivayetler aslında birer söylenti olmasına rağmen halk tarafından tasdiklendikleri için korunması gereklidir ve daha önceki ‘hikayeleştirme’ koduyla da bağlantılı olarak pazarlama kapsamında ele alınabilmelidir. Yazar öncelikle rivayetlerin korunması gerektiğini düşündüğü için alanın korunması alt temasına ‘rivayet’ kodunu eklemiştir. Katılımcıların görüşleri ise; K12: “Mahmut köyünde, Seydiler köyünde, Karacaahmet köyünde buralarda inanışlara göre hasatlıklara iyi gelen türbeler bulunuyor. Dönemlerin uzman hekimleri bulunduğu rivayet edilir. Karacaahmet türbesinde ise akıl hastalığına iyi geldiği söyleniyor.”, K6: “Aba Puşi Bali Hz. hakkında bir sürü rivayet vardır. Dede ini denilen burada Telsizler denilen bölgede iki tane mağara vardır. Biri Mevlevihane’ye bakar diğeri Kibleye. Aba Puşi Bali Hz. orada zaman zaman uzlete çekilir ibadetle meşgul olurmuş. Eski bir borusu varmış sur gibi ince bir boru. Azığı veya suyu bittiği zaman ona üfler aşağıdan dergâhtan ona takviye getirirlermiş. Afyonkarahisar’ı istila etmek için gelen yabancı komutanlar Afyonkarahisar’a

geldiklerinde buranın manevi büyüğü kimdir diye sormuşlar. Halkta Aba Puşi Bali Hz. 'ni göstermişlerdir. Komutan süslü püslü atını gösteriyor konuşmadan Aba Puşi Bali Hz. "gel beraber gezelim" diye gözleri ile anlaşıyorlar. Aba Puşi Bali Hz. mağaranın duvarına elini sürüyor orada bir ekran gibi bir şey beliriyor doğal harika bir ortam bir göl, ağaçlı bir yer. O da gözleriyle yabancı komutana "gel beraber gezelim" diyor. Sonra komutan Afyonkarahisar'ı işgal etmiyor.", K18: "Amorium antik kentinin bir özelliği de şu Selman-i Fârisî Hz. ki sahabe olarak kendisi İranlıdır. Selman-i Fârisî Hz. hak dini arama ve hak yolu arama noktasında İran'dan çıkmış Şam Dimaşk'a oralara uğramış ve nihayetinde Amorium antik kentine gelmiştir bir rivayete göre 7 yıl bir rivayete göre 12 yıl kalmış orada hem yaşamını sürdürmüş hem de orada Barnabas İncili ve o zaman tabii ki o zaman tek tanrı inancının yani Hıristiyanlıktaki 3 dini inancın daha ortaya çıkmadığı hak dini olarak henüz daha peygamber efendimizin peygamberliğinin gelmediği bir döneme denk geliyor ve nihayetinde onunda işaret ettiği oradaki rahibinde işaret ettiği bir peygamber var onlarda peygamber efendimizi işaret ediyor. Tevrat'ta ve İncil'de geçtiği şekilde bildiği kadarıyla kadim kitaplarda elde edilen bilgiler çerçevesinde o işaretlerden bir tanesinde sırtında peygamberlik mührü olduğu diğerinin helal olarak bir şeylere önem verdiğini, hediyeleri yediğini ama sadakayı yemediği ve dağıttığını işaret ediyor ki o süreç sonrasında peygamber efendimizin Medine'ye giderken köle olarak alınması bir kabilenin insanları onu alıyorlar hem koyunlarına el koyuyorlar kendisini de köle olarak satıyorlar ve nihayetinde peygamber efendimizin peygamberliği geliyor ve ondan sonra Müslüman olma süreci var. Dolayısıyla Selman-i Fârisî Hz. peygamber efendimizin ailemden dediği ve öncekilerin ve sonrakilerin ilmine vakıf bir insan dediği bir insan dolayısıyla bu bir sahabe İslam kaynaklarında önemli bir yere sahip ve Medine savunmasında hendek kazılmasını öneren sahabedir.", K17: "İran Şahı oğlu Mirza'nın; Sultan Divani' nin İran'a gidip dönüşünde beraber geldiği rivayeti var. Ancak bunun doğru olmadığı sözleri de var. Çocuk yaşta olan Mirza gelmiş ama bunu tek bir Mevlevi kaynağı anlatır. Şeyh Sâkâb Mustafâ Dede Sefine-i Nefise-i Mevleviyân isimli eserinde anlatılıyor 1750' lü yıllarda geçmektedir. 1600' lü yıllarda anlatılan başka eser yok. Mevlevilik konusunda pek çok eser veren Abdülbaki Gölpınarlı büyüğümüz bunu reddeder. Sultan Divani Mehmet Çelebi'nin İran'a gidip gelmesini de reddeder. Doğrusu hangisi onu biz bilemiyoruz.", K11: "Nakşibendi tarikatının lideri yıllar önce yılın belirli zamanlarında gelirdi burada Hayat Termal Otel' de kalırdı. O zamanlar 1 ay filan onlarca arabalar bu lideri görmeye geliyordu. İslami anlamda olabilir.", K13:

“Mevleviliğin Anadolu’ya yayıldığı yer. Birçok Mevlevi dervişini ağırlayan bir yer olmuş. Halk tarafından söylentiler doğrultusunda Afyonkarahisar kalesinin diğer tarafında Mevlevi dergâhı var. Ama kimse tarafından bilinmiyor ve araştırılması gerekiyor.”, K15: *“Afyonkarahisar Amorium da yaşamış ve bugün hala Selman-i Farisi Hz. takipçisi olduğunu iddia eden insanlar var dünya genelinde.”*, K3: *“Irak’tan gelen 40 kazanla 40 imamın Kur’an okuyarak pişirilen aşure ertesi gün azınlıklar dahil (başka dinde olanlar dahil) herkese dağıtırdı. Hatta aşure kazanının karasının göz hastalıklarına iyi geldiği söylenirdi. Bunu duyan il dışından bir sürü göz rahatsızlığı olan insanlar aşure kazanının karasından şifa bulmaya gelirlerdi diye okudum kaynaklarda.”* şeklindedir.

Her konuda olduğu gibi burada da insan en önemli faktördür. İnsanların birikimleri sayesinde kültürler var olur ve gelecekte var olması için de yine insanların bir etkileşimde bulunması gerekmektedir. Araştırmadaki insan kaynağı alt teması ise insanın doğasında var olan düşünce yapılarını barındırmaktadır. Sosyal birliktelik, değer, maneviyat en sık tekrarlanan kodlardır.

Sosyal birliktelik en basit hali ile insanın toplum içerisinde varlığını sürdürme halinin iyi niyetle yapılmış halidir. Her insan biyolojik bir varlık olduğu kadar toplumsal bir varlıktır da. Bir kültür taşıyıcısıdır ve içine doğduğu toplumun bir ürünüdür. Doğal ve sosyal çevre insanı etkiler, yaşamlarına yön verir, duygu ve düşüncelerini besler, o etkilere duyarlı duruma gelir, tepki gösterir. Bu etkileşim halkta türlü davranışlar, birikimler yaratır. Böylece halkta ortak duygu, ortak düşünce ve davranışlar oluşur (Uyan ve Yüksel, 2004).

Katılımcıların görüşlerine; K18: *“Dolayısıyla orada toplumsal bir katılım da söz konusu insanlar o aşure yapılırken o aşureden alıp kendi yaptıkları aşureye de katıp kendi yaptıkları aşureyi de kırk hatimli aşure olarak çoğalttığına inanıyorlar.”*, K3: *“Yağmur mevsiminde çocuklar olarak çıkıp pilavın çeşitli malzemelerini toplar. Kasaplar içinde de et ve yağ toplanır. Mahalleye gelinirdi. Mahallenin yaşlısı kadınlar küçük ateş yakar pilavı pişirir. O gün yine aşure gibi mahalleli yerdi.”*, K-6: *“Hıdır Aleyhisselam’ın Hıdırellez gecesi gelip kampçılasm diyerek istekleri yazmak çizmek. Ailede herkes Hıdırellez gecesine hazırlık yapması lazım. Sizin yazdığımız dileği eşinizin bunu fark etmesi, sizin de onun isteklerini fark etmek ve birbirinizi mutlu etmek için kullanılabilir. Yani aile içi iletişim için çok güzel bir etkinlik.”*, K16: *“Bizim evimiz Hıdırlık’ın altında İğde Dede’nin oralarda. Annem erkenden kalkar sabah namazında*

mahalledeki komşularla kızları da alırlar dedeleri de ziyaret ederek kaleye çıkarlar orada duvarın üzerinden taş atarlar. Kalenin üzerindeki o kapıya evlenecek yaşta olan kızlar yine bir tekerleme söylerler. Sonra herkes Hıdırlık' a çıkar. Orada herkes kendine bir ağaç altı bulur akşama kadar orada yenilir içilir, çocuklar uçurtma uçurur yemekler yapılır veya yapılan yemekler orada yenilir. Mesela Hıdırellez'de bizim Gavur Küfürü yapılır. Nevruz da yakılan ateş Hıdırellez'de de yakılır üzerine yumurta koyulur haşlanır suyun içine soğan kabukları da koyulur sonra o yumurtalar yenilir.” göre Adine pilavı, Hıdırellez, Şifalı aşure gibi kültür etkinlikleri sosyal birliktelik içeren etkinliklerdir.

Araştırmada katılımcılar kültürel ve inanç varlıklarına pazarlama gözüyle değil de daha çok manevi değerleri için turizm ögesi olarak kabul edilebileceğini belirtmişken, yine katılımcılardan bazıları manevi değeri olan yerleri turizme kazandırmak ve destinasyonun kalkınması için pazarlama aracı olarak kullanılabileceğini belirtmişlerdir. K1: “*Yani Afyonkarahisar şu anda ki manevi dinamikleri ile inanç turizmi merkezi olmaya aday... Şifalı aşure özel günlerde yapılır ki bu da Muharrem ayının 10. Günü aşure günüdür. Aşureyi bütün bir yıla yaydığımız vakit hem anlamı kalmaz hem de özelliği olmaz...*”, K6: “*Afyonkarahisar özellikle Cumhuriyetin ilk kurulduğu zamanlarda tekke ve zaviyelerin kapatılması ile Mevleviliğin unutulmaya yüz tuttuğu zamanlarda burada gizli saklı kapalı alanlarda Mevleviliği devam ettirdiler... Neyzen dudağı neye değdiği için ney sızlar. Ney neyden bahseder. İnsan cenneteydi cennetten dünyaya geldi. Bizim arzumuz ne? Tekrar cennete kavuşmak. Ney sazlıktaydı o da neyzenin eline geldi. Onun arzusu da oraya kavuşmak. Ney Acemaşiran deliğini nadiren aç yani ağzını az aç. İyi duy iyi kokla iyi gör ama az konuş anlamında.*”, K14: “*İnanç parayla olabilecek bir konu değil. Gerçekten samimi ve doğru bilgilerle yapılması lazım. İnsanlar buraları kapıyı bacayı görmek için değil hissettirdiği maneviyatı için ziyaret ediyor. Doğru bilgilerle inancın anlatılması gerekiyor. Burası manevi özelliğini kaybetmemiş bir alandır... İnanç olan yerlerde ticaretin olması olayı çirkinleştirir. Tekkenin içinde ticaret alanının bulunması beni rahatsız eder. İnsanların ihtiyaçları karşılanması için olabilir tabi... Yani hazreti Mevlâna ateşi yakıyor, sultan divani hazretleri ateşi hiç söndürmüyor.*”, K15: “*...Gelen turistler başka lokantalarda aşureyi bulabilir ama kırk hatimli aşure o dönemde olursa daha anlamlı olur diye düşünüyorum...*”, K2: “*Bir de Mevleviliğin özüne uygun semazenliğin ticari bir meta olmaktan çıkarılıp sadece inanç ritüelini uygun bir şekilde*

yapılmasını istediğimizden uygun olmayan dönemlerde sema yaptırılmaması taraftarıyız... Şehrimizin halkı da türbelere çok ihtimam gösteriyor. Biz belediye olarak ya da vakıflar müdürlüğü türbeye dokunmadığımız zamanlarda bile gidiyorsunuz türbeler temiz, halk orayı temiz tutuyor. Halkın böyle bir saygısı ve hürmeti var...”, K3: “Semazen konusunda şöyle bir rahatsızlık var. Bir gösteri için bir şov için Mevleviler bir program gereği çıkmayı kabul etmiyor.”, K12: “Sektörün cami içerisinde ticaret anlamında düşündüğümüzde çok fazla bir şey yapamıyoruz... Şifalı aşure milli ve manevi değeri çağrıştıran özel günlerde belki dağıtım yapılabilir... Otantik bir kafe, restoran yapılabilir. Bende bir din görevlisi olarak bu görüşü destekliyorum. Fakat bizim Afyonkarahisar turizmine katkı sağlayacak durum arz ettiğinde bu durum olmaz demek camilerde çay bahçesi, kafe, otantik restoranlar açılmamasını istemek çok tutucu bir yaklaşım olur... Biz bahçeye bir çaycı koymuş olsak bunun maliyeti çok yüksek değil koyabiliriz aslında. Ama bunu yapmak için maddi kaygılar ortaya çıkıyor bu yüzden sponsor olması lazım. Cami dernekleri yöneticileri bu olaylara sıcak bakmıyorlar.” bu görüşleri belirtmişlerdir.

7. AFYONKARAHİSAR İNANÇ TURİZMİ BAKIMINDAN S.W.O.T. ANALİZİ

SWOT analizinin yapılmasındaki genel amaç; bölgenin sahip olduğu turizme bağlı ve turizmden bağımsız arz potansiyelinin güçlü ve zayıf yönlerinin bilinmesi, analiz edilmesi ve ülkenin turizm hedeflerine uygun stratejilerin seçilmesine yardımcı olmasıdır. Ayrıca, SWOT analizi bölgenin alternatif turizm olanaklarının her zaman değerlendirmeye tabi tutulması, mevcut hataların tespit edilmesine ve düzeltilmesine imkân veren bir araç olmaktadır (Yeşiltaş vd., 2009: 252’den akt. Ongun, Gövdere ve Çiçek, 2016).

Afyonkarahisar ili *inanç turizminin güçlü yönlerine* ilişkin katılımcı görüşlerinin incelendiğinde

- Afyonkarahisar’ın var olan inanç turizmi öğelerinin ve Mevlevihane’nin burada var oluşu en güçlü yön olarak değerlendirildiği görülmektedir.
- Afyonkarahisar iline 60 km mesafe uzaklıkta bulunan bölgesel Zafer havalimanının olması
- Afyonkarahisar’a gelen turistlerin geceleme sürelerinin yakın çevre iller arasında en iyi durumdaki il olması.

- Afyonkarahisar’da lüks tesislerin var olması
  - Doğal ve kültürel pek çok unsuru bünyesinde barındırması
  - Farklı turizm türleri için uygun bir destinasyon olması
  - Hıdırellez’de Belediye’nin yapmış olduğu etkinlikler
  - Kavşak Noktası olması durumu
  - Semazen, hat, ebru, kudüm kurslarının var olması ve gelen turistlere pazarlama amacı ile kullanılabilir yanının var olması
  - Sultan Divani Hz. ‘nin sanatkâr bir yanının olması. Kendisi Bestekar ve neyzendir.
  - Taşpınar Dergisi’nin düzenli olarak yayınlanması ve Afyonkarahisar hakkında bilgiler vermesi.
  - UNESCO Dünya Geçici Miras Listesinde; Anadolu’daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler (Konya, Kastamonu, Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara) Afyonkarahisar’daki Ulu Cami’nin var olması
  - UNESCO Dünya Geçici Miras Listesinde; Dağlık Frigya Vadisinin olması (kiliseler vb.)
  - Afyonkarahisar Mevlevi Türbe Cami’sinin var oluşu
  - Şifalı Aşure ’nin her sene düzenli olarak yapımı
  - Adine pilavının varlığını sürdürmesi için yapılan çalışmalar
  - Zafer Kalkınma Ajansının Afyonkarahisar ili ve çevredeki turizm faaliyetleriyle ilgili plan ve projelerine destek olması
  - Çok fazla türbenin var olması
  - UNESCO Gastronomi şehri oluşu
  - Selman-i Farisi Hz.’ nin Amorium antik kentinde yaşamış olması
- Afyonkarahisar ili *inanç turizminde tehditlerine* ilişkin katılımcı görüşlerinin incelendiğinde;
- Anıtlar Kurulu, vakıflar müdürlüğü ve diyanetten izin alınması gerekmektedir.

• İnanç turizmi ve Mevlevilik ile ilgili belgesel, film gibi tanıtıcı unsurların yetersiz oluşu

- Şehirdeki ekonomik dalgalanmalar
- İnanç turizmi ögeleri arası yürüyüş mesafesinin kısa fakat fazla zorlayıcı oluşu
- İnanç turizminin yönetimlerce geri planda bırakılması,
- Şehirdeki kültür turizmi altında varlığını sürdürmesi
- İstanbul, Konya, Urfa gibi inanç turizmi potansiyeline sahip olamayışı.
- Mevleviler kendi özel hayatlarını göstermemeleri
- Restorasyon çalışmalarının doğal ve tarihi unsurlara zarar verme ihtimali
- Tekke ve cami içerisinde ticaret alanının halk tarafından kabul görmemesi
- Trafik problemi var ve araç park alanı yetersiz

Afyonkarahisar ili *inanç turizminde zayıf yönlerine* ilişkin katılımcı görüşlerinin incelendiğinde;

- Adak kurbanının Mevlevilik ile ilgisi olmaması.
- Adine pilavının Mevlevilik ile ilgisi olmaması
- Altyapı ve üstyapının yetersiz oluşu
- Antik yerleşmelerin henüz tam anlamıyla gün yüzüne çıkarılmamış olması
- Bazı tarihi eserlerin önemlerinin ve değerlerinin geç fark edilmiş olması
- Cami derneklerinin yeniliklere açık olmaması
- Çoğu turların Ulu cami hariç diğer mekanları programa dahil etmemesi
- Hıdırellez'in Mevlevilik ile ilgisi olmaması
- Afyonkarahisar'a ait turizm kalkınma planlamasının olmaması
- İnanç turizmine yönelik pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği
- Türbeler hakkında gereksiz bilgi kirliliğinin oluşu
- İnanç turizmi için yerel rehber eksikliği
- Turizm bilgilendirme ofisinin yetersiz oluşu ve turist bilgilendirme eksikliği

• Camilere gelen turistlerin bilgiye kolay ulaşamaması, müftülük görevlilerin camiler hakkında rehberlik etmesi

Afyonkarahisar ili *inanç turizminin güçlü yönlerine* ilişkin katılımcı görüşlerini;

- Afyon bir Gastronomi şehri
- Kamu Kurumlarının sunmuş olduğu hizmetler
- Camilerin genellikle yabancı turist pazarına açılması
- Geleneksel mimariye sahip tarihi konak ve evlere sahip olunması
- İlin coğrafi konumu ve inanç turizmi öğelerine yakınlık
- İnanç turizminin evrenselliği
- Mevlevilik kültürünün evrenselliği
- Termal, gastronomi, tarih ve kültür turizmi potansiyeline sahip olması
- Türbelerin genellikle yerli turist pazarına hitap etmesi, şeklindedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada inceleme alanı olarak belirlenen Afyonkarahisar, termal turizm arzı ile ön plana çıkan bir destinasyondur. Temel çekicilik olarak belirlenen termal turizmin diğer turizm türleri ile desteklenerek sürdürülebilir olması, bunun yanında kentin bütün yönleri ile sunularak âtil kapasite oluşumunun önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Bu anlamda, termal turizmin yanı sıra, kongre ve toplantı turizmi ile gastronomi turizmi başta olmak üzere turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında yöreye ilgi gösterecek ziyaretçilere pek çok alternatif sunulmaktadır. Bu bağlamda, Afyonkarahisar'ın destinasyon imajı için; kentin sahip olduğu inanç turizmi potansiyeli Afyonkarahisar turizm arzına önemli düzeyde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Afyonkarahisar'daki inanç turizmi potansiyeli üzerine bir değerlendirme yapmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemi çerçevesinde ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın örnekleme oluşturulurken katılımcılar, araştırmanın amacına bağlı olarak, araştırmacı ve danışmanı tarafından literatür taraması ve konu ile ilgili daha önce çalışma yapmış öğretim üyeleri ile yapılan ön görüşmelerden elde edilen verilere dayalı olarak oluşturulmuş bazı ölçütler kullanılmıştır. Bu ölçütler şunlardır; katılımcılar, Afyonkarahisar'da faaliyet gösteren kurum, kuruluş veya işletmelerde çalışan kişiler olmalıdır. İşletmelerde çalışan katılımcılar turizm işletme belgesi, yatırım belgesi 5-4 yıldızlı otellerde ve kaplıca alanında Sağlık Bakanlığında Kaplıca Tesisi İşletme izin belgesi bulunan tesislerinde öncelikle üst düzey yönetici olmalı ve daha önce destinasyon geliştirme ve pazarlama çabaları kapsamında yerel yönetim unsurları tarafından organize edilmiş, beyin fırtınası vb. tekniklerle veri elde edilen toplantılara katılmış olmalı veya sonuç raporlarından haberdar olmalıdır. Afyonkarahisar inanç turizmine yönelik bilimsel yayınları ve ilgisi olan öğretim üyeleri çalışma kapsamında değerlendirilmelidir. Katılımcılar tarafından tavsiye edilen, uzman olarak değerlendirilen kişiler çalışmaya dâhil edilmelidir. Ayrıca araştırmacı, konu hakkında uzman olarak değerlendirdiği kişiyi sebebini belirtmek koşuluyla araştırmaya dâhil edebilir. Katılımcılar, Afyonkarahisar ilindeki inanç turizmi değerlerine ve özellikle Mevlevi kültürüne ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olmasına dikkat edilerek seçilmelidir.

Katılımcılar, Afyonkarahisar'da faaliyet gösteren kurum, kuruluş veya işletmelerde çalışan kişiler olmalıdır.” ölçütüne göre; Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürü, Afyonkarahisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü,

Afyonkarahisar Belediyesi şehir tiyatrosu genel sanat yönetmeni, Afyon Valiliği Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Koordinatörü ve bu kişilerin yönlendirdiği kişilerden oluşturulmuştur.

“Katılımcılar Afyonkarahisar’da turizm sektöründe faaliyet gösteren veya turizm sektörü ile ilgisi olan işletmelerde öncelikle üst düzey yönetici olmalı ve daha önce destinasyon geliştirme ve pazarlama çabaları kapsamında yerel yönetim unsurları tarafından organize edilmiş, beyin fırtınası vb. tekniklerle veri elde edilen toplantılara katılmış olmalı veya sonuç raporlarından haberdar olmalıdır.”, ölçütüne göre; 1 katılımcı beş yıldızlı otel genel müdürü, 1 katılımcı dört yıldızlı otel genel müdürü, 1 katılımcı kaplıca tesisi işletmeli konaklama tesisi genel müdürü, şeklinde belirlenerek kendileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

“Afyonkarahisar inanç turizmine yönelik bilimsel yayınları ve ilgisi olan öğretim üyeleri çalışma kapsamında değerlendirilmelidir.” ölçütüne göre; 3 Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğretim Üyeleri ve 3 araştırmacı-yazar olarak belirlenmiş ve kendileriyle randevu alınarak yüz yüze, yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır.

“Katılımcılar tarafından tavsiye edilen, uzman olarak değerlendirilen kişiler çalışmaya dâhil edilmelidir. Ayrıca, araştırmacının konu hakkında uzman olarak değerlendirdiği kişiyi sebebini belirtmek koşuluyla araştırmaya dâhil edebileceği ölçütüne göre; Afyonkarahisar şehirler arası otobüs istasyonu işletme (AFTAŞ) müdürü, 1 Cami İmamı, 1 Dernek başkanı katılımcı olarak seçilmiş ve önceden hazırlanmış, yarı yapılandırılmış mülakat soruları doğrultusunda katılımcıların görüşleri alınmıştır.

Katılımcıların Mevlevi Türbe Camisi ve Mevlevi Kültürü’ne ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olmasına ve Mevlevi Kültürü’nü bizzat günlük yaşantısında yansıtan kişilerden seçilmelidir ölçütünde ise; Lise öğretmeni, stajyer Avukat, 1 dernek başkanı, Afyonkarahisar’ın inanç turizmi potansiyeli hakkında bilgi sahibi 20 kişiye ulaşılmıştır.

Bu ölçütlere göre seçilen 20 turizm paydaşı örnekleme dahil edilmiş ve kendileriyle yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile mülakat yapılmıştır. Bu sayıdaki katılımcıyla yapılan görüşmelerle verilerin belirli bir doygunluğa ulaştığı anlaşılmış olup katılımcı sayısı yeterli görülmüştür. Görüşme süreleri 6 dakika ile 75 dakika arasında değişiklik göstermektedir. Görüşmelerin sürelerine bakıldığında toplamda 440 dakikadır. Ortalaması ise 22 dakikadır.

Araştırmanın yapıldığı katılımcıların verdikleri cevaplara göre Afyonkarahisar' da inanç turizminin geliştirilmesi amacıyla yapılacakların belirlenebileceği düşüncesi ile hazırlanan bu çalışmada en temel sonuçlar şunlardır; Afyonkarahisar'ın inanç turizmine elverişli olduğunu ve inanç turizmi ile ilgili bir potansiyele sahip olduğunu, inanç turizmi ile ilgili camilerin ve türbelerin ön plana çıktığı ve bu öğelerin kullanılabilmesi, Mevlevihane'nin etkinlik pazarlaması anlamında kullanılacak bir faaliyeti olduğu, katılımcıların cevaplarına göz atıldığında büyük bir bölümü aşurelerin dağıtılabilmesini ve Mevlevi merasimlerin uygulanabilmesini, Mevlevi yemeklerinin dağıtılabilmesini, Sema gösterilerinin yapılabileceğini dile getirdikleri ve inanç turizmi rotalarının, ofislerinin geliştirilmesinin turizm adına etkili olabileceği görülmektedir. Afyonkarahisar inanç açısından önemli öğelere sahip olması (Ulu Cami, Mevlevi Türbe Cami, Karacaahmet Türbesi, Amorium Antik kenti vb.) nedeniyle inanç turizminin geliştirilebileceği bir şehirdir.

Afyonkarahisar termal turizm arzı ile ön plana çıkmaktadır. Şehirde on iki ay termal turizm yapılabilmektedir. Bunun dışında gastronomi, spor, kültür, kongre ve toplantı turizmi, hüzün gibi turizm çeşitleri ile de desteklenmektedir. Şehirde bu turizm türleri on iki ay boyunca yapılabilmektedir. Bu sebeple birlikte Afyonkarahisar' da alternatif olarak inanç turizmi de geliştirilebilir. Afyonkarahisar'a gelen turistler inanç turizmine ait öğeleri yeteri kadar bilmemektedir. Afyonkarahisar şehri Konya şehrinden sonra Mevleviliğin ikinci merkezi olarak bilinmektedir. Bilinirliği en fazla olan ziyaretçi çeken inanç turizm destinasyonu olarak Ulu Cami'den sonra Mevlevi Türbe Cami'sini ele alabiliriz.

İnsanları bir destinasyona yönelten en önemli etken destinasyonun fonksiyonel ve psikolojik imajıdır. İmajın bu iki boyutu, destinasyonun kendine özgü nitelikleri, destinasyonda düzenlenen ve çekiciliği artıran çeşitli faaliyetler ve bütün bir destinasyonun duygusal olarak yüklenen anlamlarla desteklenmektedir. Bu bağlamda, Afyonkarahisar ulaştırma olanakları, konaklama çeşitleri, turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında konukların yiyecek – içecek, rekreasyon ve bunlar dışında kalan her türlü ihtiyacına cevap verebilecek sunumuyla birlikte inanç turizmi açısından çekicilik oluşturan değerlere sahiptir. Bu bağlamda, Afyonkarahisar ili genelinde mevcut bulunan camiler, türbeler, merkadler vb. unsurlar çekicilik oluşturmaktadır.

Afyonkarahisar, destinasyon sunumunda turistik ürün çeşitlendirmesi stratejisi ile yörenin temel çekiciliği olan termal turizm sunumunu farklı deneyimlerle

birleştirek hedef kitlenin tatmin düzeyini ve yöreye bağlılığını artırma yönünde çaba göstermektedir. Bu sayede, Bond vd. (den akt. Palavar, 2020) tarafından ortaya konulan beş farklı deneyimin (ruhen ve duygusal yönden bağlantı kurma, yeni şeylerin keşfi, zihinsel çekim, etkileşim ve aidiyet, huzur bulma- yenilenme ve rahatlama) bir arada yaşanması mümkün kılınmakta ve destinasyonun cazibesi artırılmaktadır. Afyonkarahisar'ın sunumunda inanç turizmi değerlerine daha fazla vurgu yapılması, hedef kitlenin özellikle *etkileşim ve aidiyet* ile *huzur bulma- yenilenme ve rahatlama* boyutlarında deneyim yaşamasına ve destinasyona bakış açısıyla birlikte, bağlılıkla ilgili kazanımlar elde edilmesine yol açabilecektir.

Diğer taraftan inanç turizmi, kaçış boyutu ile bireylerin termal turizmle ulaşmak istedikleri hedefe daha fazla yakınlaşmalarını sağlayabilir. Hedef kitlenin memnuniyetini artırabilecek olan deneyimin bu boyutu, bir başka boyutu desteklemiş olacak, nihayetinde destinasyonun sürdürülebilirliğine hizmet edecek şekilde destinasyonu tavsiye etme eğilimi de deneyimlenmiş olacaktır.

Hedef kitlenin aşurenin on iki aya yayılabilmesi sorusuna verdiği cevaplar genel olarak olumsuz olmasına ve sunumun orijinalliğini bozabileceği yönündeki endişeye rağmen Dünya genelindeki uygulamalar kontrol edildiğinde geleneksel olarak sürdürülen sunumun devam ettirilmesi, Afyonkarahisar'a ait inanç turizmi sunumunun ancak sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilmesi ve hedef kitlenin zihninde inanç turizmi destinasyona algısının canlı tutulabilmesi açısından Şifalı aşurenin ambalajlı bir şekilde farklı yörelerde sürekli satışının sağlanması önemlidir. Ambalajın üzerine "Muharrem ayının 10. gününden sonraki ilk cuma günü Afyonkarahisar Mevlevihane'sindeki etkinliğe katılmanızı bekleriz" şeklinde bir davet mesajı verilmelidir.

Afyonkarahisar'ın sahip olduğu konuma rağmen bir türlü hak ettiği yere gelememesinin temel nedenlerinden birisi pazarlama boyutunun sürekli geri plana itilmesi ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak ihmal edilmesidir. Aslında son dönemde bu durumun aşılmasına yönelik girişimlerin arttığını söylemek mümkündür. Başlangıçta doğal destinasyon algısına sahip olmayan yöreler sınıfında değerlendirilen Afyonkarahisar'da turizm değerlerinin etkin şekilde sunulabilmesi için deneysel pazarlama ve özel olay pazarlaması yöntemleri benimsenmiş ve başarı ile uygulanmaya geçirilmiştir (Çelik, 2009).

Aynı şekilde inanç turizmi değerlerinin sürdürülebilir şekilde sunulması ve hedef kitlenin zihninde sürekli canlı tutulması adına ambalajlı satış gibi uygulamaların devreye alınabileceği düşünülmektedir. Hedef kitlede bu durumu maneviyata zarar vereceği görüş hâkim olmasına rağmen dünya üzerindeki kadim inanç turizmi merkezlerindeki uygulamalara bakıldığında bu kaygının yersiz olduğu konusunda ikna edici örneklere rastlanabilir. Müslümanlar için son derece önemli bir inanç turizmi merkezi olan ve sürekli hatırlatılmasına gerek bile duyulmayan Mekke şehrine ilişkin bazı ürünlerinin ambalajlı olarak satılması örnek olarak gösterilebilir (Hurma, zezem suyu ve hatta hatıra anlamında hediyelik eşya).

Konya'da üretilen ve ülkenin her yöresinde etkin bir şekilde satılan Mevlâna şekeri de aslında ambalajı ile Konya'yı ve Mevlâna Türbesini bir inanç turizmi merkezi olarak sürekli zihinlerinde canlı tutmaktadır.

Araştırmadan yola çıkılarak inanç turizminin geliştirilmesi için yapılabilecek planlamalar şu şekilde gerçekleştirilirse inanç turizminin termal turizm ve diğer turizm çeşitleri için alternatif bir turizm çeşidi olmasında etkili olabilir. Bu önerilerden aşağıda bahsedilecektir.

Kırk hatimli aşure, Ramazan gelenekleri, Adine pilavı, Hıdırellez ve Adak kurbanlarını inanç turizmi etkinlik pazarlama aracı olarak kullanılabilir. Destinasyon bütünlüğü temelinde ve somut olmayan kültürel varlıklar olarak sürdürülebilir olması açısından değerlendirilebilir. Adak kurbanları haricinde diğer etkinlikler Kırk Hatimli Aşure, Ramazan gelenekleri, Hıdırellez etkinlikleri ve Adine Pilavı ritüeli Afyonkarahisar Belediyesi tarafından da desteklenmektedir. Fakat kent içerisinde yaşayan halk tarafından benimsenip katılım sağlanmaktadır. Daha etkin bir pazarlama tekniği kullanılırsa ülke çapında da benimsenip katılım sağlanabilir. Adak kurbanları için haftanın belirli günlerinde Belediye tesislerinde adak kurbanlarının toplu kesimi ve dağıtımı adak kurbanı sahibine bilgi verilerek yapılabilir. Bu tarz etkinliğe bir reklam çalışması ile şehir dışından da 'Adaklarınızı Afyonkarahisar'da Adayabilirsiniz' şeklinde bir tanıtım yapılabilir. Ekonomiğe katkı sağlanabilir.

Ramazan şenliklerini daha akılda kalıcı etkinliklerle özellikle yakın illerden önce turistik il tanıtımı yapılarak Afyonkarahisar Gastronomi Evi'nde gelen tur için ramazan geceleri düzenlenebilir. Afyonkarahisar'ın geleneksel yemeklerinden veya Mevlevi Yemeklerinden özenle hazırlanmış menü ile Ramazan etkinlikleri içerisinde Mevlevi

gecesi gibi bir isimle birleştirilebilir. Bu akşamlara özel geleneksel gösteriler yapılabilir. Ramazan ayında yapılan bu Mevlevi gecesinde Sultan Divani ve Mevlâna Hz. 'nin şiirlerinden oluşan söyleşi planlanabilir. Semazen, Karagöz ve Hacivat, Osmanlı Macunları gibi geleneksel etkinlikler bu gecede kullanılabilir.

İnanç turizm rotaları oluşturularak günlük, haftalık turlar düzenlenmesi, kültür turlarına dahil edilmesi inanç turizmin destekleyici faaliyetler arasındadır.

Turizm yatırımcıları, İnanç turu güzergahı üzerindeki turizm bileşenlerini düşünerek yatırım yapmalıdırlar. Tur otobüsleri için yolların genişletilebilmesi, otobüs durakları ve yeterli park alanlarının oluşturulabilmesi gerekmektedir. Aynı kapsamda gelen turistler için dinlenme yerleri, yiyecek-içecek servis üniteleri, genel ihtiyaçlarını giderebilmek (tuvalet, abdest almak, dinlenmek) için rekreasyon alanlarının inşası inanç turizmini geliştirilmesi için önem arz etmektedir.

Turizmde sunulan hizmetler kadar, İnanç turizminin sunumu ve sunumu gerçekleştiren kişilerinde nitelikli olması gereklidir. İnanç turizmi bakımından uzmanlaşmış seyahat acentelerinin var oluşu, seyahat acentelerinin tur programlarına bu inanç öğelerinin eklemesi ve teşviki aynı zamanda yine inanç turizmi konusunda uzman turist rehberleri yetiştirilmesi önemlidir. Turizm bilgilendirme ofislerinin daha gözle görünür yerlerde olabilmeli, bilgilendirme için genç nesil yerleştirilmelidir. Belediye'nin, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin, Valiliğin, Emniyet Müdürlüğü'nün ayrı ayrı turizm bilgilendirme ofisi olmalıdır. Turistlerin bilgilendirme ofislerine ulaşımını kolay olmalıdır.

Hem gastronomi hem de inanç turizmi açısından Şifalı aşure, Adine pilavı gibi uygulamalar yemek festivalleri şeklinde düzenlenip turizme kazandırılabilir. Mevlevihane'deki mutfakta günlük olarak Mevlevilerin yedikleri Mevlâna tarifleri üzerine yapılmış birkaç çeşit yemek hazırlanıp, gelen turistlere ikram edilebilir veya satışı yapılabilir. Gastronomi turizmi ile entegre olarak Mevlevi yemekleri yapan restoran açılabilir.

Mevlevilik inanç turizmi kapsamında tek başına eline alınıp on iki aya yayılan projeler yapılabilir. Mevlevilik 'in sürdürülebilir olması için yapılabilir etkinlikler bulunmaktadır. Mevlevihane tanıtımına daha fazla yatırım yapılarak çevre düzenlemesi yapılabilmesi, yol levhaları ve yollar düzenlenebilir. Mevleviler o dönemde nasıl yaşamış, bir Mevlevi'nin hayatı nasıl yaşatarak gösterilebilir. Mevlevi Müzesi'nde

mankenler yerine gerçek insanlar veya robotlar kullanılabilir. Mevlevilerin oturduğu yemek sofrasında bir kişilik yer eksik bırakılır oraya turist oturur ve Mevlevilerle birlikte yemek yiyormuş gibi bir fotoğraf çekimi sağlanabilir, turistlere Mevlevilik ile ilgili deneyimler yaşatılabilir. Mevlâna ve Afyonkarahisar 'da ki Mevlevilik üzerine ünlü yönetmenler ve film yazarlarıyla görüşülüp film yapılabilir mümkün olmalıdır. Mevlevilik ile ilgili fotoğraf, biblo satışı yapılabilir. Mevlevilik ile ilgili Neyzen, divan şairleri, tasavvuf şairleri, mutasavvıf alimleri, akademisyenleri, tasavvuf sohbetleri, etkinlik, bildiri sunulabilir.

Mevlevilik ile ilgili ilkokul, ortaokul da kollar (Mevlevilik Kolu) açılıp bilgiler verilebilir ve öğrencilerle tiyatro gösteriler yapılabilir. Çocuklara özel müzik dinleti, semai gösterileri ile çocukların zihninde farklı bir etki yaratılabilir.

Vatan şairi Namık Kemal'in annesi Fatma Zehra Hanım Mevlevi türbe Cami bahçesinde kabri bulunmaktadır. Bununla ilgili bir tanıtım yapılabilir.

Semahane açılmalı, Semavi törenler düzenlenebilir ve bunlara yönelik tanıtımlar artırılabilir.

Halk eğitimin açtığı kurslarda şehirdeki ev hanımları semazenlerle, Mevlevilikle ilgili biblolar yapılabilir orada bu kadınlar satışlarını yapılabilir.

Afyonkarahisar'ın Özdilek kavşağı, Park Afyon Avm gibi belirli geçiş kavşak noktalarında yapılabilecek etkinlikler, gösteriler, anlatılar, panolar şeklinde tanıtımları yapılabilir. Merkezi yerlerde veya turistik unsurun içerisinde pratik sema kıyafetleri veya yöresel kıyafetlerle fotoğraf çekim alanları düzenlenebilir.

Ziyaretçilerin geldikleri gün ve saat belirli olduğu takdirde gelen turistler için folklorik, sema gösterisi yapılabilir.

Turistler için gezilecek camiler ve türbeler etrafında tuvalet, dinlenme alanı, su ve çay içme alanları oluşturulabilir.

Telefonlar için bir uygulama yapıp, gezilen yerlere kare kod uygulaması konularak telefondaki uygulamadan o kare kod okutularak turistik yer hakkındaki bilgileri kulaklık ile sesli dinleme özelliği olan bir uygulama yapılabilir.

Afyonkarahisar'da 2019 yılı itibariyle taşınmaz 1071 adet kültür varlığı, 740 sit alanı vardır. Buraların araştırılması korunması, inanç turizmi için olan öğelerin belirtilmesi gereklidir (AİKTM, 2022g ve 2022ğ afyon.ktb.gov.tr).

Sit alanı olan Mevlevi Türbe Cami etrafındaki restore edilen evlerin önlerine sürekli yeşil kalan bitkiler ile süsleme yapılabilir. İnanç turizmi sunumunun fiziksel kanıt olarak algılanacak ilişkilerle bu öneriler sunulmuştur.

Mevlevi Türbe Cami'sine çıkan sokaklardaki mahalle sakinlerini teşvik ederek sokakları özellikli yaparak sanat, kültür, gençlik, Mevlevi sokağı gibi isimlendirerek bir pazarlama aracı olarak kullanılabilir.

Mevlevi türbesi ve Ulu Cami için ve diğer inanç turizmi ögeleri için levhalarla yönlendirmelerin görünür ve ilgi çekici olması gereklidir. Bir mahalleye girildiği zaman mahalle girişinde veya muhtarlık binası önünde turizm bilgilendirme haritası oluşturulabilir. Camilerin, türbelerin veya diğer turistik ögelerin nerelerde olduğuna dair bir haritalandırma yapılabilir. Bu haritayı telefonlara aktara bilinmeli.

Yaya ulaşım için yollar kısa ama yokuşlu ve orta yaş üstüne yorucu olabilmektedir. Bunun için Anıtpark gibi belirli yerlerden hareket eden mini golf arabaları veya tuktuk denilen mini araçların kişisel kiralaması yapılabilir veya gelen az kişi gruplar için bu araçlar kullanılabilir bu araçlarla turlar düzenlenebilir. Araçlar için uygun park alanları oluşturulabilir.

Amorium ve Frigya Antik kentlerindeki şapel ve kiliseler için Hıristiyanlık alemine de yönelik turizm çeşitliliğinin tanıtılması gerekmektedir.

Yapılacak Çalışmalara İlişkin Öneriler

- Mevlevilik ve Afyonkarahisar'da Mevlevi anlayışı ve yaşantısı halkın görüşleri alınabilir.
- İnanç turizmi açısından Frigya Vadisi ve Ayazini 'nin önemi hakkında araştırma yapılabilir.
- İnanç turizmi bakımından Amorium antik kentinin önemi hakkında araştırmalar yapılabilir.
- Çalışmada Nitel veri yöntemi kullanılmıştır inanç turizmi hakkında yapılacak olan daha sonraki çalışmalarda anket yöntemi kullanılabilir.
- Çalışmada sadece Afyonkarahisar Mevlevihane'si ele alınmıştır yapılacak olan çalışmalarda uluslararası Mevlevihanelerle ilgili bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Afyon City Map (ACM), (2022). Konaklama. 04.03.2022. <https://afyoncitymap.com/afyonu-geziyorum-2/?postType=listing&listing--cat=97&postsPerPage=50>
- Afyonkarahisar Belediyesi (AB), (2022a). İklimi. 07.03.2022, <https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/6/6/iklim.aspx>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022b). İklimi. 07.03.2022, <https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/6/6/iklim.aspx>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022c). Tarım. 07.03.2022, <https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/7/7/tarim.aspx>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022d). Turizm Potansiyeli. 07.03.2022, <https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/10/709/afyonkarahisarda-turizm.aspx>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022e). Zafer Yürüyüşü. 06.03.2022, <https://www.visitafyon.org/sayfa-481-zafer-yuruyusu.html>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022f). Afyon Arkeoloji Müzesi. 06.03.2022, <https://www.visitafyon.org/sayfa-372-afyon-arkeoloji-muzesi.html>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022g). Afyonkarahisar'daki Kiliseler. 10.02.2022, <https://www.visitafyon.org/sayfa-393-kiliseler-manastirlar.html>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022ğ). Afyonkarahisar'daki Örenyeri. 10.02.2022, <https://www.visitafyon.org/sayfa-390-oren-yerleri.html>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022h). Afyonkarahisar'daki Antik Kentler. 10.02.2022, <https://www.visitafyon.org/sayfa-413-antik-kentler.html>
- Afyonkarahisar Belediyesi, (2022ı). Amorium Antik Kenti. 14.02.2022, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/amorium-antik-kenti>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (AİKTM), (2022a). Genel Bilgiler. 07.03.2022, <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63415/genel-bilgiler.html>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022b). Gazlıgöl Efsanesi. 26.02.2022, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturatlasi/gazligol-efsanesi>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022c). Somut Olmayan Kültürel Miras. 07.03.2022, <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-110122/somut-olmayan-kulturel-miras.html>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022d). Gastronomi Şehri. 10.02.2022, <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63518/gastronomi-sehri-afyonkarahisar.html>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022e). Taşınmaz Kültür Varlığı. 10.02.2022, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-284336/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.html>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022f). Konaklama İstatistikleri. 07.03.2022, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022g). 04.03.2022, <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63507/inanc-turizmi.html>
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022ğ). Sit Alanı. 04.03.2022, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-284345/illere-gore-sit-alanlari-istatistigi.html>
- Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası (ATSO), 2022a, Tarım. 26.02.2022, <http://www.afyonkarahisartso.org.tr/index.asp?s=180&t=2&a=15>
- Akhmetov A. (2007). *Almatı'nın Kongre Turizm Arz Potansiyel ve Şehrin Kongre Destinasyonu Seçim Faktörleri Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akoğlan Kozak, M. (Ed.) (2002). *Genel Turizm Bilgisi*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Yayın No. 727

- Aksoy, M. (2002). *Türkiye’de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem*. 2000. Yılında Hristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği) (9-10 Haziran 2001) içinde (s. 417-431). Ankara: Dinler Tarihi Araştırmaları-III.
- Alen, E., Fraiz, J. A. ve Rufin, R., (2006), “*Analysis of Health Spa Customers Expectations and Perceptions: The Case of Spanish Establishments*” Polytechnical Studies Review, 3/245-262.
- Avan, A. (2015). *Hizmet Sektöründe Fiziksel Kanıtların Tüketici Davranışlarına Etkisi*. (Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Aliagaoglu, A. (2004). *Afyonkarahisar Şehir Coğrafyası* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. (8. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Arbaş, H. (1999). *Mevlevî Sanatçılar*. Osmanlı, Ed. Güler Eren. Ankara: Yeni Türkiye.
- Ardos, M. (1978). *Afyonkarahisar Bölgesinin Jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.2418, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No.97, İstanbul.
- Artam, G. (2007). *Osmanlı Devleti’nde Mevlevî Tarikatı’nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih Encümeni.
- Atalık, G. ve Gezici, F. (1994), *Çevre Duyarlı Planlama Kapsamında Turizm Eylemlerinin Değerlendirilmesi*, 4. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bildirileri, KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Trabzon.
- Avcı Kurt, C., (2009). *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Detay Yayınları, Ankara.
- Avcı Kurt, C. (2010). Turizmde Tanıtma ve Satış Geliştirme. Değişim Yayınları. Sakarya 2010 ss.: 54-58
- Aydın, E. (2015). *Gastronomi Turizminin Şehir Markalaşmasına Etkisi: Afyonkarahisar İli Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Aydın, F. (2015). *Kültürel Turizmin Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Etkilerine Yönelik Bir Araştırma: Safranbolu Örneği*. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 461-474.
- Aydoğu, C., Ercanlar, M., ve Aydınalp, E. B. (2017). Fransızca Yabancı Dil Öğretiminde Eylem-Odaklı Yaklaşım Dayalı Bir Uygulama Örneği: Nitel Bir Durum Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(4), 760-779.
- Ayhan, F. (2020). Afyonkarahisar’ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri. *Journal of Awareness, Cilt:5/3*, ss:401-426.
- Aytaçlı, B. (2012). *Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış*. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(1), 1-9.
- Babinger, F. ve Köprülü, F. (1996). *Anadolu’da İslamiyet*, Çev. Ragıp Hulusi, Yay. Haz. Mehmet Kanar. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bardakoğlu, Ö. (2011). *Turistik Ürün Bakımından Destinasyon Planlaması ve Pazarlaması Kapsamında İzmir Turizminin Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Çalışması* (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Başkale, H. (2016). *Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenilirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), 23-28.
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA), Erişim Tarihi:06.02.2022, http://bakkakutuphane.org/upload/flip-page/turizm_sektor_analizi/HTML/index.html#212/z.
- Baykal, A. (2015). Pazarlamada Hikaye Anlatımı. *Researchgate*.

- BEYHAN, Ş. G., ve ÜNÜGÜR, S. M. (2005). Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 79-87.
- Bilim, Y. ve Özer, Ö. (Ed.). (2014). İnanç Turizmi Seçme Konular. Konya: Çizgi
- Bingöl, Z. (2007). Gelenekten Evrensel Anadolu'da İnanç Turizmi. Ankara: Detay
- Bozdağ, M. (2009). Afyonkarahisar Frig Vadisi İhsaniye, Afyonkarahisar İli Frig Vadisi Kültür Envanteri, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Valiliği Kültür Yayını.
- Bucak, T. ve Aracı, Ü.E. (2013). Türkiye'de Gastronomi Turizmi Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(30), 203-216.
- Büyüksalvarcı, A., Şapçılar, M. C., Altınışik, İ., & Şimşek, Ç. (2017). Turizm Öğrencilerinin İnanç Turizmine Yönelik Bakış Açılıarı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (14), 42-61.
- Chel Gillett, "Why Our Brains Crave Storytelling In Marketing", Fast Company. Erişim Tarihi: 10.02.2022, <https://www.fastcompany.com/3031419/why-our-brains-crave-storytelling-in-marketing>
- Çatalbaş, G.H. (2020). Çevre ve Kültür Değerlerinin Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Adine Pilavı. 03.03.2022, <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/doganin-uyanisi-hidirellez>
- Çelik, S., (2009). Afyonkarahisar'da Uluslararası Termal Turizm Destinasyonu Oluşturma Potansiyelinin Analizi. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyonkarahisar.
- Çelik, S., Sandıkçı, M., Cerit, A., (2020). Esnaf Lokantalarında Otantiklik: Aşçı Bacaksız Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(2), 1291-1305. Doi: 10.21325/jotags.2020.608
- Çoban, A. (2016). Çorum'un Nüfus Coğrafyası Özellikleri, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (33), ss. 410-438.
- Demren, Ö. (2006). Yağmur Yağdırma Ritüeli Çerçevesinde Ortaköy "Yağmur Duası". *Türkbilig Dergisi*, (12): 76-92
- Derman, M.U. (2003). *Mevlevîlik ve San 'at. Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler. Konya.
- Dikici, E. ve Sağır, A. (2012). Antalya'da İnanç Turizminin Sosyolojik Çözümlemesi: Demre- Myra Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14-22, 35-43.
- Doğan, M. (2011). Mengen Havzası'nın Nüfus Gelişimi ve Sorunları, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, (23), ss:19-23, İstanbul.
- Doğan, M. (2011). Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (23), ss: 293-307, İstanbul.
- Doğanay, H. (1991). Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sonuçları, *Atatürk Üni. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2/2), ss:139-149.
- Doğanay, H., Zaman, S. (2013). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Pegem Akademi, Ankara.
- Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşerî Coğrafyası, Pegem Akademi, Ankara. DPT, (2008), Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Doğdu, M. Ş. ve Bayarı, C. S. (2002). Akarçay Havzası'nda (Afyon) Jeotermal Kökenli Kirlenme: 1. Akarçay Nehri'nde Su ve Sediman Kirliliği. *Yerbilimleri Dergisi*, 23 (25), 21-33.
- Durma, A. (2009). *Afyonkarahisar'da Mevlevilik*, Erişim Tarihi: 06.03.2022, http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=521.
- Eflaki A. (2006). *Ariflerin menkabeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Kabcacı.

- Ekiz, E. (2015). *Jeopark Potansiyeli Açısından Ayazini Köyü*; Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Emecen, F. (1988). “*Afyonkarahisar*”, TDV İslam Ansiklopedisi, 1. Cilt, ss:443-446.
- Emekli, G. (2005). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm, *Ege Coğrafya Dergisi, Cilt:15*, İzmir.
- Erdoğan, E. ve Aklanoğlu, F. (2008). Termal Turizm ve Afyon-Gazlıgöl Örneği. *E-Journal of New World Sciences Academy, 3/1*. 83-92.
- Eren, A.K. (2020). *Sokak Lezzetleri Girişimcilerinin Formal ve İnfomal Eğitim Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma: İzmir Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Balıkesir.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi, C. 1-2*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Eroğlu, T., & Kılıç, H. (2005). Türk İnançları ve İnanışlar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (49)*.
- Eykay, İ. (2013). *İnanç Turizmi Açısından Antakya'nın Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Fossey, E., Harvey, C., Mcdermott, F. & Davidson, L. (2002). Understanding and Evaluating Qualitative Research. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 36(6)*, 717-732.
- Goodal B. Ve Ashworth G. (1993), *Marketing in The Tourism Industry*, Rutledge, London.
- Gökçe, F. (2016). *Yerli Halkın Turizmin Gelişimine Afyon Kocatepe Üniversitesi Yönelik Algısı ve Desteği: Afyonkarahisar Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Göktaş L. S. (2016). *Şanlıurfa ve Konya İllerinin İnanç Turizmi Potansiyelleri ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından İki İlin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Toplumsal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gölpınarlı, A. (1953). *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and Methodological Bases of Naturalistic Inquiry. *Educational Communication and Technology Journal, 30 (4)*, 233-252.
- Gülenay, Y., (2016). 21. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Sanatlar Sergisi Üsküp- Skopje Makedonya. *Afyonkarahisar'da Bahar Adetleri ve Adine*.7-9Mayıs 2016, 473-481.
- Gündoğan, M. (2018). *Afyon Alimleri ve Evliyalari 571-1999*, Afyon.
- Güneş, A. Ve Güneş, E. (2012). Liseli Gençlerin Hz. Mevlâna Algısı. 2. *Uluslararası Sultan Divani ve Mevlevilik Sempozyumu*, 1-2 Haziran 2012, Afyonkarahisar, ss.55-66.
- Halıcı, N. (2014). *Mevlevi Yemekleri*, Erişim Tarihi: 26.01.2022, <https://semazen.net/mevlevi-yemekleri/>
- Holloway I & Galvin K. (2016). *Qualitative Research İn Nursing And Healthcare*: John Wiley & Sons, Hoboken. *Journal of Behavioral and Brain Science , 10/10*.
- Hoşgören, Y. (1994). Türkiye'nin Gölleri, *Türk Coğrafya Dergisi, (29)*, ss:19-51.
- Hvenegaard, G.T. (2002), “Using Tourist Typologies for Ecotourism Research”. *Journal of Ecotourism. 1(1)*. ss: 7.
- İçlek. G. (2019). *Afyonkarahisar Ayazini Örenyeri 'nin (Metropolis) Sürdürülebilir Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi*. T.C. Süleyman Demirel

- Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans tezi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Isparta.
- İçlek, G., Gül, A., ve Metin, K. (2017). Ayazini Örenyeri 'nin Eko Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı 3*, ss: 145-159.
- İlaslı, A. (2004). İlk Yerleşimden Türk Egemenliğine Kadar Afyon. İçinde; *Anadolu'nun Kilidi Afyon* (Muzaffer U. Ve İbrahim Y.), ss.49-62. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Valiliği.
- İlgar, Y. (1992), *Afyonkarahisar'da Mevlevilik*, Afyon.
- İlgar, Y. (2008). *Karahisar-i Sahib Sultan Divani Mevlevihane'si ve Mevlevi Meşhurları*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayını.
- İnalçık, H. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu klasik çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi.
- Karademir, D., ve Doğan, M. (2019). Suriyeli Mültecilerin Mekânsal Analizi: Şanlıurfa Örneği, *Coğrafya Dergisi Journal of Geography, Sayı: 39*, ss: 111-124.
- Karaman, S. & Usta, K. (2006). *İnanç Turizmi Açısından İznik ve Bir Uygulama Çalışması*. III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresinde Sunulmuş Bildiri, ss: 473-489. Balıkesir.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Sosyal Hizmet E-Dergi, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 1/1* ss: 65-80.
- Kaya, H. (1996) *İnanç Turizmi*, Bursa: F. Özsan Matbaacılık.
- Kaya, M. C., & Batman, O. (2017). *Helâl Turizm Yaklaşımı Sürdürülebilir Turizmin Araçlarından Biri Olabilir Mi?* 1. International Halal Tourism Congress, 7-9 Nisan, Alanya, ss. 412-420.
- Kayaoğlu, İ. (2003). *Anadolu'da İlk Mevleviler. Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevilik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya.
- Kervankıran, İ. (2011). *İnanç Turizmine Yönelik Ziyaretçi Algılarının Demografik Farklılıklar Açısından İncelenmesi: Konya Mevlâna Müzesi Örneği*. Uluslararası Hakemli Toplumsal Bilimler E-Dergisi, 59, ss: 276- 296.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz A. G. (2017). *İnanç Turizmine Yönelik Ziyaretçi Algılarının Demografik Farklılıklar Açısından İncelenmesi: Konya Mevlâna Müzesi Örneği*. *Uluslararası Hakemli Toplumsal Bilimler E-Dergisi*, 59, ss: 276- 296.
- Kervankıran, İ. (2014). Afyonkarahisar İli Turizminin Türkiye Turizmindeki Yeri. *Doğu Coğrafya Dergisi, cilt19/32* ss:171-192.
- Kılıç, B ve Akyurt, H. (2011). Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüzün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1):209- 232*
- Kızılkaya, Y. (2013). *Erzurum İl'inin İnanç Turizmi Potansiyeli*. Yayınlanmamış Yüksek Tezi. Atatürk Üniversitesi Toplumsal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kiper, P. (2006) Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması, Türkiye Bodrum Örneği, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Kutvan, S., ve Kutvan, A. (2013). Turizm Planlamasında Destinasyon Çekiciliklerinin Ölçümü: Bir Yöntem Yaklaşımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi(11)*, ss: 159-184.
- Küçük, M. A. (2010). *İnanç Turizmi Açısından Türkiye*. Türkiye'de Dinler Tarihi (Dünü, Bugünü ve Geleceği) Sempozyumu içinde ss:755-789. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Küçükkurt, M. (1989). *Türkiye'nin Turizm Varlıklarını Tanıtma Yöntemleri ve Stratejileri*. Türkiye Tanıtma Sempozyumu, 16-17 Mayıs, Ankara.

- Küçük Kurt, M., Ulukan, S., Güz, N. ve Kutlugün D., (1992).; *Türkiye'nin Turizm Varlıklarını Avrupa Ülkelerinde Tanıtma Stratejileri*. 2. Ulusal Turizm Kongresi, Belediye Yayınları, 5, 25-27 Kasım, Kuşadası.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM), (2022a). Sıcaklık. 26.02.2022, <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=E>.
- Miles, B. M. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Source Book*. Kaliforniya: Sage Publications.
- Okuyucu, A., ve Somuncu, M. (2013). Türkiye'de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, May,9/12.
- Okuyucu, Ş. E., (2017). Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa (Taş) Medresesinin İşlevsel Sürdürülebilirliğinin Analizi, *METU JFA /2, (34:2)* ss.:125-152
- Olca, A. ve Albuz, N. (2016). *İnanç Turizmi ve Türkiye Tanıtımına Katkısı* Erişim Tarihi: (02.02.2022), https://www.researchgate.net/publication/320409422_INANC_TURIZMI_ve_TURKIYE_NIN_TANITIMINA_KATKISI_Faith_Tourism_and_It's_Contribution_to_Turkey's_Introducing.
- Ongun, U., Gövdere, B., ve Çiçek, U. (2016). Yeşilova'nın Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(16), ss:75-88.
- Önal M. Naci (2010). Muğla'da Hıdırellez Bayramı, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 1187-1208.
- Önder, M. (1992). *Konya'da Mevlânâ Dergâhı, Arşivi ve Mevlevihaneler*, IX. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara.
- Önder, M. (2004). *Mevlana ve Mevlevilik*. İstanbul: Milliyet Kitaplığı.
- Özdemir, G. (2001): *Destinasyon Yönetimi ve Pazarlama Temelleri, İzmir İçin Bir Destinasyon Model Önerisi*. (Basılmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özdemir, G. (2014). *Destinasyon Pazarlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özdemir, M. A., & Kervankıran, İ. (2012). Afyonkarahisar İlinin Turizm Gelişimi ve Çekicilikleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı:1, Haziran, ss: 123-142.
- Özgür, E. M. (1999). Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (7), ss:159-174, Ankara.
- Özkan, Ç. (2020). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Kapsamında Somut Olmayan Kültürel. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), ss: 361-373.
- Özpay A. G. (2017). Türkiye'de İnanç Turizmine Yeni Bir Örnek: Kutsal Balıklı Göl (Malatya). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3) ss: 937-951
- Pala, İ. (1996). Edebi Çehresiyle Mevlevîhaneler. *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*.
- Palavar, H. (2020). *Kültür Turizmi Kapsamında Dini Mekânlarda Turist Deneyimleri, Turist Tatmini Ve Tavsiye Etme Eğilimi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi; Trabzon Örneği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pekyaman, A. (2012). İnanç Turizminde Mevlevihanelerin Yeri. 2. *Uluslararası Sultan Divanı ve Mevlevilik Sempozyumu*, 1-2 Haziran, ss.36-54, Afyonkarahisar.
- Raj, R.-Morpeth, N.D. (2007). *Religious Tourism and Pilgrimage Management: an International Perspective*. CABI U.K.
- Sandıkçı, M., Çelik, S., & Töre Başat, H. (2016). *Afyonkarahisar İnanç Turizmi*. Ankara: Merdiven Yayın.

- Sargın, S. (2006), Yalvaç'ta İnanç Turizmi. *Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), ss:1-18.
- Sarıkaya Levent, Y. ve Uçar, M. (2018). Kültürel Rotalar Bağlamında Mersin İlinin İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *1. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu Tam Metin Bildiriler Kitabı 1-3 Kasım, Cilt 3*, ss:321-340, Mersin.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2018). “Nüfus Coğrafyası” *Beşerî ve Ekonomik Coğrafya*, ss:27-55, Pegem Akademi, Ankara.
- Solmaz, L.D. (2011). *Şeyh Ali Celâleddin Çelebi ve Döneminde Afyonkarahisar Mevlevihane'si*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Afyonkarahisar.
- Stausberg, M. (2011): *Religion and Tourism – Crossroads, Destinations and Encounters*, UK: First Published by Routledge, London.
- Süt, A. (2014). İslam ve Turizm İlişkisi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9/11 Sonbahar, ss: 479-497.
- Şahin, C. (2016). *Türkiye Nüfusu, Kanat M.H. (Ed.), Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Nobel Akademik Yayıncılık, ss:220-248.
- Taş, B. (2012). Afyonkarahisar İlinde Termal Turizmin Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012 (26), 139-152.
- Teke, S. G. (2016). Değişen Kültürel Mekânlar, Dönüşen Gelenekler: Ankara'da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1) ss:44-59.
- Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne Yönelik Türkiye Geçişli (Transit) Göç Hareketleri ve Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Haziran 2019, Sayı:41, ss: 125-140.
- Tuna, H. (2019). Bolu İlinin Termal Turizm Açısından Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15/ 15, Sayı 1, ss:117-130.
- Turan, O. (2000). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayın.
- TURAN, Y. (2020). Kutsalın Ziyareti: İnanç Turizminin Altında Yatan Güdüler ve Karadeniz Bölgesi İnanç Turizmi Potansiyeli. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 10(1), ss:153-163.
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2018). 22.04.2018, <http://www.tdk.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2022). 26.02.2022, <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti Afyonkarahisar Valiliği (AV), (2022a), Termal Turizm Tanıtım. 26.02.2022, <http://afyonkarahisar.gov.tr/kurumlar/afyonkarahisar.gov.tr/Dosyalar/termal.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Afyonkarahisar Valiliği (AV), (2022b), Zafer Yürüyüşü, 06.03.2022, <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/zafer-yuruyusu-2019>
- Türkiye Cumhuriyeti Afyonkarahisar Valiliği (AV), (2022c), Akdağ Tabiat Ormanı. 06.03. 2022, <http://akdag.tabiat.gov.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti Afyonkarahisar Valiliği (AV), (2022d), Şifalı Aşure. 06.03.2022, <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/sifali-asureler-vatandaslara-ikram-edildi>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022a). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları. Nüfus İstatistikleri, 10.02.2022, www.tuik.gov.tr.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022b). Yüzölçümü. 10.02.2022, www.tuik.gov.tr.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022c). *Bitkisel Üretim İstatistikleri*, 02.03.2022, www.tuik.gov.tr.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022d). Tarım ve Orman. 02.03.2022, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111>.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022e). Hayvancılık İstatistikleri. 21.02.2022, www.tuik.gov.tr.
- Türkmen, E.F. ve Yağcı, S. (2012). Mevlevilikte Eğitim Anlayışı ve Davranış Kazandırma Yaklaşımları. 2. Uluslararası Sultan Divani ve Mevlevilik Sempozyumu, 1-2 Haziran, ss.79-89, Afyonkarahisar.
- Uslu, A., ve Kiper, T. (2006). Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, (3).
- Usta, K. M. (2005). *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Uyan, M. ve Yüksel, İ (2004). Afyonkarahisar Folklorunun Genel Özellikleri. İçinde; *Anadolu'nun Kilidi Afyon*. Afyon Valiliği. ss: 405-407.
- Uysal, Z. (1994). Afyonkarahisar Ulu Camii'nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları. 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, ss. 236-248.
- Uzun, H. (2012). İslami Uyanış ve Popüler Kültür Bağlamında Mevlevi Seması Üzerine Bir Araştırma: Afyonkarahisar Örneği. 2. *Uluslararası Sultan Divani ve Mevlevilik Sempozyumu*, 1-2 Haziran, Afyonkarahisar, ss.127-149.
- Ünlüönen, K., & Sevim, B. (2005). Turistik Arz Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Yerel Yönetimlerin, Sivil Toplum Örgütleri, Eğitim Kurumları Ve Örgütleri, Eğitim Kurumları Ve Yerel Medyanın Rolüne İlişkin Bir Uygulama: Zonguldak İli Örneği Uygulama: Zonguldak İli Örneği. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005/2, ss: 54-71.
- Üstündağ, H. (2018). *Afyonkarahisar Ulu Cami'nin Kültürel Değerlerinin Turist Rehberliği Kapsamında Değerlendirilmesi*. (Turizm Rehberliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı Dönem Projesi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Rehberliği Anabilim Dalı. Afyonkarahisar.
- Vural, R. ve Cenkseven, F. (2005). Eğitim Araştırmalarında Örnek Olay (Vaka) Çalışmaları: Tanımı, Türleri, Aşamaları ve Raporlaştırılması. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (10), 25-38.
- Wikipedia, (2022). Amorium Antik Kenti. 14.02.2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Amorium>
- Wood, L. S., (2001). Ecotourism 101. *Business and Economic Review*, Jan-Mar. 47-2. ss:19-22.
- Woodsıde, A. & King, R., (2001), "An Updated Model of Travel and Tourism Purchase Consumption Systems", *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 10(1) ss: 3–26.
- Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), ss:1-9.
- Yakar, M., & Saraçlı, S., & Yazıcı, H. (2010). Afyonkarahisar İlinde İller Arası Göçlerin Gelişmişlik Endeksleriyle Analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:24, ss:255-272.
- Yakar, M., & Yazıcı, H. (2009). Afyonkarahisar Kentinde Göçlerin Seçkinlik Yaklaşımı ile Analizi (1990-2000). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), ss:155-172.
- Yalçınkaya, G. (2020). (Afyonkarahisar Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi (AYTAM), (2002). Adine Pilavı. 13.01.2022, <https://afyondayiz.gov.tr/sayfa/afyonkarahisar-da-100-yila-askin-adine-pilavi-gelenegi-afyonkarahisar-yerel-tarih-arastirmalari-merkezi-nin-aytam-onculugunde-yasatiliyor>

- Yeşildağ, B. (2010). *Savaş Alanları Turizmi Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız Ö., Şenay ve Ürkmez A., Seray (2021). Afyonkarahisar Mevlevi Türbe Camii. *Sanat Tarihi Dergisi, Sayı:30/1*, ss:679-707.
- Yıldız, S., & Derman, E. (2017). Kültürel Miras: Unesco Dünya Miras Listesi Türkiye Örneği. *Uluslararası Kültürel Miras Ve Turizm Kongresi*. Konya.
- Yılmaz, G. (2015). *Turizm Destinasyonlarında Restoran Biçimlendirmeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Kapadokya Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Yılmaz, M. (2001). *İşletmelerde Kurumsal İmaj ve Oluşumundaki Ana Etkenler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, Ö. (1999). *Afyonkarahisar'da Jeotermal Alanlar ve Kullanımı*. İleri Ofset Matbaacılık, Afyonkarahisar.
- Yılmaz, Ö. (2001). Afyon'un Peribacaları. *Türk Coğrafya Dergisi. Sayı. 36*, ss: 105-127.
- Yüceşahin, M. (1996). Türkiye'de İllere Göre Cinsiyet Oranları. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:5*, ss:267- 290.
- Yüksel, D. (2002). *Şifalı Frigya-Peribacaları, Kaya Yerleşmeleri, Afyonkarahisar*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayını.
- Zaman, M. (2005). Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri Sümela (Meryemana) Manastırı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 6(2)*: 1-24.
- Zeyyat, B. (2015). Türkiye'de Kültür Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(02)*:155-168.

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: Yerel Halkın Bakış Açısıyla Afyonkarahisar’ da İnanç Turizmi Potansiyeli.....	121
Ek 2: Görüşme Takvimi	123
Ek 3: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu.....	124

EKLER

Ek 1: Afyonkarahisar'ın İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma Görüşme Soruları

1.Afyonkarahisar'ın destinasyon olarak sunumunda hangi turizm türleri öne çıkmaktadır? (Lütfen en az 1 ile en çok 10puan arasında değerlendirme yapınız)

a) Termal Turizm	..... Puan	b) Doğal Turizmi	..... Puan
c) Gastronomi Turizmi	..... Puan	d) Kültür Turizmi	..... Puan
e) İnanç Turizm	..... Puan	e) Diğer turizm	..... Puan

2.Afyonkarahisar İnanç Turizmi açısından bir potansiyele sahip midir?

- Katılıyorum
- Kararsızım
- Katılmıyorum

3.Afyonkarahisar'ın Mevleviliğin ikinci merkezi olduğu yönünde bir söylem var, bu yönde bir duyumunuz var mıdır, ne derecede katılıyorsunuz?

- Katılıyorum
- Kararsızım
- Katılmıyorum

4.Afyonkarahisar merkezinde ve ilçelerinde ziyaretçi çeken yerlerden hangileri ön plana çıkmaktadır? (Lütfen en az 1 ile en çok 10puan arasında değerlendirme yapınız)

Mevlevi (Türbe) Camii	..... Puan
Abdürrahim Mısrî Camii ve Kasımpaşa Makamı	..... Puan
Bolvadin Abdülkadir Geylani Türbesi	..... Puan
Sandıklı Yunus Emre Türbesi	..... Puan
İhsaniye Karaca Ahmet Türbesi	..... Puan

5.Afyonkarahisar'da İnanç Turizmi değerlerinin tanıtılmasında ve ziyaretçi yoğunluğunun artırılmasında aşağıdaki etkinliklerin önemini değerlendiriniz. (Lütfen en az 1 ile en çok 10puan arasında değerlendirme yapınız.)

Kırk Hatimli Aşure Etkinliği	.....Puan
Hıdırellez Gelenekleri	..... Puan
Adak Kurbanı Geleneği	.....puan
Ramazan Gelenekleri	.....puan

6. Yukarıda belirtilen etkinliklerden 12 aya yayılma özelliğine sahip olma olasılığı bulunanlar hangileridir?

-Kırk hatimli aşure

7. İnanç turizmini destekleyeceği öngörülen aşağıdaki faaliyetleri etki düzeyine göre Lütfen en az 1 ile en çok 10puan arasında değerlendirme yapınız.

• İnanç turizm rotaları oluşturularak günlük, haftalık turlar düzenlenmesi, kültür turlarına dahil edilebilmesi. ....puan
• İnanç turu güzergahı üzerindeki yollarda tur otobüsleri için yolların genişletilebilmesi, otobüs durakları ve yeterli park alanları oluşturulabilmesi. ....puan
• Amorium ve Frigya Antik kentlerindeki şapeller ve kiliseler için Hristiyanlık alemine de yönelik turizm çalışmaları yapılabilmesi. ....puan
• Afyonkarahisar'daki turist rehberi sayısı artırılması, inanç turizm rotaları için desteklenmesi. ....puan
• Turizm bilgilendirme ofislerinin daha gözle görünür yerlerde olabilmesi, bilgilendirme için genç nesil yerleştirilebilmesi. ....puan

8. Mevlevihane'nin etkinlik pazarlaması anlamında kullanılabilir bir faaliyeti var mıdır? (Lütfen en az 1 ile en çok 10puan arasında değerlendirme yapınız)

• 40 hatimli aşure dağıtımını yapılabilmesi ....puan
• Semahane açılması, Semavi törenler düzenlenebilmesi ....puan
• Pratik sema kıyafetleri veya yöresel kıyafetlerle fotoğraf çekim alanları düzenlenebilmesi. ....puan
• Mevlevihane tanıtımına daha fazla yatırım yapılarak çevre düzenlemesi yapılabilmesi, yol levhaları ve yollar düzenlenebilmesi. ....puan
• Müzede mankenler yerine gerçek insanlar veya robotlar kullanılabilmesi. ....puan
• Mevlevi yemekleri yapan restoran açılabilmesi ....puan
• Mevlevilerin oturduğu o sofrada bir kişilik yer eksik bırakılır oraya turist oturur ve Mevlevilerle birlikte yemek yiyormuş gibi bir fotoğraf çekimi sağlanabilmesi ....puan
• Mevleviler o dönemde nasıl yaşamış, bir Mevlevi'nin hayatı nasıl yaşatarak gösterilebilmesi ....puan

Ek 2: Görüşme Takvimi

Kod İsim	Görüşme no	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri	Görüşme Süresi
Katılımcı	1	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	8 dakika
Katılımcı	2	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	8 dakika
Katılımcı	3	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	24 dakika
Katılımcı	4	17.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	9 dakika
Katılımcı	5	17.06.2021	Başaranlar Termal Otel	18 dakika
Katılımcı	6	18.06.2021	Afyonlular Derneği	57 dakika
Katılımcı	7	18.06.2021	Alimoğlu Kültür Sanat Derneği	75 dakika
Katılımcı	8	18.06.2021	Çakmak Otel	7 dakika
Katılımcı	9	18.06.2021	Güral Otel	13 dakika
Katılımcı	10	21.06.2021	Afyonkarahisar Belediye Şehir Tiyatrosu	6 dakika
Katılımcı	11	21.06.2021	Afyonkarahisar Belediye Şehir Tiyatrosu	60 dakika
Katılımcı	12	22.06.2021	Ulu Cami	43 dakika
Katılımcı	13	22.06.2021	Mevlevi Konağı	8 dakika
Katılımcı	14	22.06.2021	Mevlevi Konağı	14 dakika
Katılımcı	15	22.06.2021	Kocatepe Gazetesi	15 dakika
Katılımcı	16	23.06.2021	A.K.Ü Turizm Fakültesi	20 dakika
Katılımcı	17	23.06.2021	Afyonkarahisar Belediyesi	15 dakika
Katılımcı	18	23.06.2021	Afyonkarahisar İl Kültür Turizm Müdürlüğü	16 dakika
Katılımcı	19	23.06.2021	A.K.Ü. Spor Bilimleri	24 dakika
Katılımcı	20	23.06.2021	E-posta yoluyla	-

Ek 3: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu